

LAPIN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF LAPLAND

Kuka syyllistyy arvopaperimarkkinarikokseen?

- kriminologinen ja oikeussosiologinen tutkimus
arvopaperimarkkinarikokseen syyllistyneistä

Emma Lahtinen
Maisteritutkielma
Talousrikosoikeus
Oikeustieteiden tiedekunta
Syksy 2024

Lapin yliopisto

Tiedekunta: Oikeustieteiden tiedekunta

Työn nimi: Kuka syyllistyy arvopaperimarkkinarikokseen? – kriminologinen ja oikeussosiologinen tutkimus arvopaperimarkkinarikokseen syyllistyneistä

Tekijä: Emma Lahtinen

Koulutusohjelma: Oikeustiede, talousrikosoikeus

Työn laji: Maisteritutkielma

Sivumäärä: XX + 90

Vuosi: 2024

Tiivistelmä:

Tutkimus selvittää, minkälainen henkilöjoukko syyllistyy rikoslain (19.12.1889/39) 51 luvussa määriteltyihin arvopaperimarkkinarikoksiin. Tutkimuksen tarkoituksena on tuottaa uutta tietoa oikeustieteellisen tutkimuksen kentälle erityisesti arvopaperimarkkinarikosten osalta, joiden tutkiminen on suomalaisessa oikeustieteellisessä tutkimuksessa jäänyt vähälle. Tutkimus kohdistuu arvopaperimarkkinarikoksiin syyllistyneisiin henkilöihin Suomessa vuosina 2001–2022. Tutkimus selvittää arvopaperimarkkinarikoksiin syyllistyneiden henkilöiden taustaa, kuten tuomitsemishetkellä ollutta *sukupuolta, ikää, koulutusta sekä asemaa organisaatiossa*. Tutkimus kohdentuu vain tuomitsemishetkellä oleviin henkilötekijöihin. Tutkimuksessa selvitetään lisäksi myös arvopaperimarkkinarikoksiin liittyviä tekijävastuukysymyksiä.

Tutkimuksessa käytettävät metodit koskevat empiiristä oikeustutkimusta, kriminologista ja oikeussosiologista lähestymistapaa sekä lainoppia. Metodi on ensisijaisesti kriminologinen, jossa käytetään lähestymistapana empiiristä oikeustutkimusta. Empiirisen tutkimustavan valinnalla tarkoitetaan tuottaa uutta tietoa arvopaperimarkkinaoikeudellisessa ympäristössä toimivien toimijoiden käyttöön. Empiirisen tutkimustavan tavoitteena on analysoida arvopaperimarkkinarikostuomioita ja luoda koherenttia aineistoa arvopaperimarkkinarikoksiin syyllistyvistä henkilöistä. Tutkielman aineistoksi pyydettiin kaikki suomalaisissa tuomioistuimissa annetut tuomiot, joissa syytettävänä rikoksena on ollut rikoslain 51 luvun mukaiset arvopaperimarkkinarikokset vuosina 2001–2022. Tuomiot on tilattu Helsingin käräjäoikeudesta ja Helsingin hovioikeudesta julkisin osin. Lisäksi tutkimusaineistoon sisältyvät korkeimman oikeuden (KKO) julkaisemat ennakkoratkaisut KKO 2006:110, KKO 2009:1 ja KKO 2013:53 rikoslain 51 luvun alaisista rikoksista. Arvopaperimarkkinarikoksia koskeva aineisto koottiin inventointimenetelmällä.

Tutkimuksen tuloksena tutkimusaikana keskimäärin yleisin arvopaperimarkkinarikos, johon syyllistytään on rikoslain 51 luvun 1 §:n mukainen sisäpiirintiedon väärinkäyttö ja rikoslain 51 luvun 2 §:n mukainen törkeä sisäpiirintiedon väärinkäyttö. Tutkimusaineiston perusteella arvopaperimarkkinarikokseen syyllistynyt henkilö on Suomessa keskimäärin sukupuoleltaan mies, iältään 45–64 -vuotias korkea-asteen koulutuksen saanut henkilö, joka on tuomitsemishetkellä toiminut jonkin pörssiyhtiön hallituksen jäsenenä.

Avainsanat:

Arvopaperimarkkinat, empiirinen oikeustutkimus, kriminologia, oikeustiede, pörssiyhtiöt, rikoslaki

X Tutkielma ei sisällä muita kuin tekijän/tekijöiden omia henkilötietoja.

SISÄLLYS

LÄHTEET	VII
LYHENTEET	XVIII
KUVIOT JA TAULUKOT	XX
1. JOHDANTO	1
1.1 Tutkielman aihe	1
1.1.1 Talousrikollisuustutkimuksen tarpeellisuudesta	3
1.2 Tutkielman rakenne	5
1.3 Tutkielman tavoitteet, tutkimusaineisto ja metodologiset valinnat	7
1.3.1 Tutkimusaineisto.....	9
1.3.2 Kriminologinen lähestymistapa.....	10
1.3.2.1 Kriminologinen tutkimusmetodi	12
1.3.3 Oikeussosiologinen lähestymistapa.....	15
1.3.3.1 Oikeussosiologinen tutkimusmetodi	18
1.3.4 Empiirinen lähestymistapa	19
1.3.4.1 Empiirinen tutkimusmetodi	21
1.3.5 Lainopillinen lähestymistapa.....	23
1.3.5.1 Lainopillinen tutkimusmetodi.....	23
2. ARVOPAPERIMARKKINARIKOKSET SÄÄNTELYN KOHTEENA JA KESKEISET MÄÄRITELMÄT	24
2.1 Talousrikollisuus ilmiönä.....	24
2.1.1 Talousrikoksen määritelmä.....	26
2.1.2 Arvopaperimarkkinarikoksen määritelmä	29
2.2 Arvopaperimarkkinat ja sääntelyn kehitys	30
2.3 Arvopaperimarkkinarikosten sääntelyn kehitys.....	33
2.3.1 Arvopaperimarkkinarikosten kriminalisointi.....	33
2.3.2 Arvopaperimarkkinarikosten sääntelyn muutokset rikoslaissa.....	35
2.4 Arvopaperimarkkinarikosten sääntelyn tavoitteet	39
3. ARVOPAPERIMARKKINARIKOSTEN KANSALLINEN SÄÄNTELY	42
3.1 Sisäpiirintiedon väärinkäyttö.....	42
3.2 Sisäpiirintiedon ilmaiseminen	46

3.3 Markkinoiden manipulointi	47
3.4 Arvopaperimarkkinoita koskeva tiedottamisrikos	49
4. ARVOPAPERIMARKKINARIKOSTEN TEKIJÄ	50
4.1 Tekijävastuun määritelmä	50
4.1.1 Sisäpiirintiedon väärinkäyttö	51
4.1.2 Sisäpiirintiedon ilmaiseminen	54
4.1.3 Markkinoiden manipulointi	55
4.1.4 Arvopaperimarkkinoita koskeva tiedottamisrikos	57
4.2 Avunanto	58
5. ARVOPAPERIMARKKINARIKOKSET SUOMESSA	59
5.1 Arvopaperimarkkinarikosten määrästä yleisesti	59
5.2 Arvopaperimarkkinarikokset oikeusasteittain vuosina 2001–2022	61
5.2.1 Helsingin käräjäoikeus	63
5.2.2 Helsingin hovioikeus	64
5.2.3 Korkein oikeus	66
5.3 Arvopaperimarkkinarikokset rikoslajeittain vuosina 2001–2022	67
5.3.1 Helsingin käräjäoikeus	67
5.3.2 Helsingin hovioikeus	69
5.3.3 Korkein oikeus	70
6. MIKSI RIKOKSIIN SYYLLISTYTÄÄN?	71
6.1 Moraali	71
6.2 Ulkoiset tekijät	74
6.3 Talousrikollisuuden kriminologisia selitysteorioita	75
6.3.1 Organisaatorikollisuuden teoria	76
6.3.2 Rationaalisen valinnan teoria	77
6.3.3 Kontrolliteoria	79
6.3.4 Itsekontrolliteoria	80
7. KUKA SYYLLISTYY ARVOPAPERIMARKKINARIKOKSIIN?	81
7.1 Talousrikoksiin syyllistyvistä henkilöistä yleisesti	81
7.2 Arvopaperimarkkinarikoksiin syyllistyneiden sukupuoli	82
7.3 Arvopaperimarkkinarikoksiin syyllistyneiden ikä	83
7.4 Arvopaperimarkkinarikoksiin syyllistyneiden koulutus	85

7.5 Arvopaperimarkkinarikoksiin syylistyneiden asema organisaatiossa	86
8. JOHTOPÄÄTÖKSET	88

LÄHTEET

KIRJALLISUUSLÄHTEET

Aarnio, Aulis: Laintulkinnan teoria. Yleinen oikeustieteen oppikirja. Porvoo 1989.

Alvesalo, Anne: Käsitteellä on väliä – puheenvuoro talousrikoskontrollin kohdentamisesta. Teoksessa Ahonen, Timo (toim.): Oikeussosiologiaa ja kriminologiaa. Juhlajulkaisu Ahti Laitinen 1946–24/4–2006. Turku 2006. Sivut 1–8.

Anttila, Inkeri – Törnudd, Patrik: Kriminologia. Porvoo 1970.

Apel, Robert – Paternoster, Raymond: Understanding “Criminogenic” Corporate Culture: What White-Collar Crime Researchers Can Learn From Studies of the Adolescent Employment-Crime Relationship. Teoksessa Simpson, Sally S. – Weisburd, David (toim.): The Criminology of White-Collar Crime. New York 2009. Sivut 15–33.

Axberger, Hans-Gunnar: Eko-brott, Eko-lagar och Eko-domstolar, en rättspolitisk utvärdering av lagstiftningen mot ekonomisk brottslighet. Tukholma 1988.

Beaver, Kevin M. – Nedelec, Joseph L.: A Biosocial Explanation for Male-Female Differences in Criminal Involvement. Teoksessa Beaver, Kevin M. – Barnes, J.C. – Boutwell, Brian B. (toim.): The Nurture Versus Biosocial Debates in Criminology. On the Origins of Criminal Behavior and Criminality. Sage Publishing 2015.

Benson, Michael L. – Kennedy, Jay – Logan, Matthew: White-Collar and Corporate Crime. Teoksessa Huebner, Beth M. – Bynum, Timothy S. (toim.): The Handbook of Measurement Issues in Criminology and Criminal Justice. John Wiley & Sons, Incorporated 2016.

Bologna, Jack: Handbook on Corporate Fraud. Boston 1993.

Cotterell, Roger: Introduction: The Law and Society Tradition. Law and Society. New York University Press 1994.

Crow, Ian – Semmens, Natasha: Researching criminology. Open University Press 2008.

Durkheim, Émile: Sosiologian metodisäännöt. Helsinki 1982.

Ervasti, Kaijus: Oikeussosiologia tutkimusalana. Teoksessa Ahonen, Timo (toim.): Oikeussosiologiaa ja kriminologiaa. Juhlajulkaisu Ahti Laitinen 1946–24/4–2006. Turku 2006. Sivut 19–38.

Friedrichs, David O.: Law in Our Lives: An introduction. Roxbury Publishing Company 2001.

Geis, Gilbert: White-Collar Crime: What Is It? Teoksessa Schichor, David – Gaines, Larry – Ball, Richard (toim.): Readings in White-Collar Crime. Waveland Press. Sivut 7–26.

Gottfredson, Michael – Hirschi, Travis: A General Theory of Crime. Stanford University Press 1990.

Hakamies, Kaarlo – Rautio, Ilkka: 39. RL 51: Arvopaperimarkkinarikokset. Teoksessa Lappi-Seppälä, Tapio – Hakamies, Kaarlo – Helenius, Dan – Melander, Sakari – Nuotio, Kimmo – Ojala, Timo – Rautio, Ilkka: Rikosoikeus. Helsinki 2022. Sivut 1748–1800.

Hakamo, Terhi – Jauhiainen, Kirsi – Alvesalo, Anne – Virta, Erja: Talousrikokset rikosprosessissa. Tampere 2009.

Hjerner, Lars A.E.: Om Rättsfallstolkning. Stiftelsen Juristförlaget vid Stockholm Universitet. Tukholma 1973.

Holdaway, Simon – Rock, Paul: Thinking about Criminology. University of Toronto Press 1998.

Huhtamäki, Ari: Pankkirikokset. Helsinki 1994.

Häyhä, Juha: Johdanto. Teoksessa Häyhä, Juha (toim.): Minun metodini. Helsinki 1997.

Häyrynen, Janne: Arvopaperimarkkinoiden väärinkäyttö. Helsinki 2006.

Häyrynen, Janne – Kajala, Ville: Uusi arvopaperimarkkinalaki. Helsinki 2013.

Häyrynen, Janne – Kurenmaa, Tero: Arvopaperimarkkinarikokset. Espoo 2006.

Jaatinen, Heikki: Oikeushenkilön rangaistusvastuu. Helsinki 2000.

Jamieson, Kate: The Role of the Collective in Defining White-Collar Crime. Teoksessa Helmkamp, James – Ball, Richard – Townsend, Kitty (toim.): White-Collar Crime. National White Collar Crime Center, Morgantown 1996.

Jupp, Victor – Davies, Pamela – Francis, Peter: The Features of Invisible Crimes. Teoksessa Jupp, Victor – Davies, Pamela – Francis, Peter (toim.): Invisible Crimes – their victims and their regulation. Palgrave Macmillan London 1999.

Kantanen, Pekka: Aikamatka pörssiin: osakekirjat kertovat. Helsinki 2012.

Keinänen, Anssi: Empiirisen oikeustutkimuksen tarpeellisuudesta ja sen nykytilasta. Oikeus 4/2010. Sivut 465–470.

Kivivuori, Janne: Näkökohtia kriminologisen tutkimuksen hyödynnettävyydestä. Teoksessa Keinänen, Anssi – Kilpeläinen, Mia – Väättänen, Ulla (toim.): Empiirisen oikeustutkimuksen kokemukset, haasteet ja tulevaisuus. Joensuu 2010. Sivut 45–61.

Kivivuori, Janne – Aaltonen, Mikko – Näsi, Matti – Suonpää, Karoliina – Danielsson, Petri: Kriminologia: rikollisuus ja kontrolli muuttuvassa yhteiskunnassa. Helsinki 2018.

Koponen, Pekka – Lahti, Raimo: Talousrikokset. Suomalainen lakimiesyhdistys 2007.

Korkka-Knuts, Heli – Frände, Dan – Wahlberg, Markus: Arvopaperimarkkinarikokset. Teoksessa Hyttinen, Tatu – Kallio, Heikki – Korkka-Knuts, Heli – Matikkala, Jussi – Tolvanen, Matti – Viljanen, Pekka – Wahlberg, Markus (toim.): Keskeiset rikokset. Helsinki 2023. Sivut 877–898.

Kotiranta, Kai: Sisäpiirintiedon syntyminen: kontekstuaalinen tulkinta. Helsinki 2014.

Kotiranta, Kai – Piippo, Jenna: Arvopaperimarkkinoita koskevan tiedottamisrikoksen ja markkinoiden manipuloinnin konkurrenssiongelman. Defensor Legis N:o 3/2020. Sivut 384–400.

Kultalahti, Jukka: Empiirinen metodi oikeudellisen tulkinnan apuvälineenä. Teoksessa Keinänen, Anssi – Kilpeläinen, Mia – Väättänen, Ulla (toim.): Empiirisen oikeustutkimuksen kokemukset, haasteet ja tulevaisuus. Joensuu 2010. Sivut 15–43.

Laitinen, Ahti: Johdatus oikeussosiologiaan. Turku 1996.

Laitinen, Ahti: Oikeussosiologian perusteet. Turku 2005.

Laitinen, Ahti: Katsaus empiirisen oikeustutkimuksen kehitykseen oikeussosiologian ja kriminologian näkökulmasta. Teoksessa Keinänen, Anssi – Kilpeläinen, Mia – Väättänen, Ulla (toim.): Empiirisen oikeustutkimuksen kokemukset, haasteet ja tulevaisuus. Joensuu 2010. Sivut 1–13.

Laitinen, Ahti – Alvesalo, Anne: Talouden varjopuoli. Tutkimus talousrikosten vaikutuksista ja talousrikosoikeudenkäynneistä. Sisäasiainministeriö 1994.

Laitinen, Ahti – Aromaa, Kauko: Näkökulmia rikollisuuteen. Helsinki 1993.

Laitinen, Ahti – Aromaa, Kauko: Rikollisuus ja kriminologia. Tampere 2005.

Laitinen, Ahti – Virta, Eija: Talousrikokset. Teoria ja käytäntö. Espoo 1998.

Langton, Lynn – Piquero, Nicole Leeper – Hollinger, Richard: An Empirical Test of the Relationship Between Low Self-Control and Employee Theft. *Deviant Behavior* 2006. Sivut 537–565.

Lappi-Seppälä, Tapio: Rikosoikeustutkimus, kriminaalipoliittinen orientaatio – ja metodi. Teoksessa Häyhä, Juha (toim.): *Minun metodini*. Helsinki 1997.

Lappi-Seppälä, Tapio – Melander, Sakari: 2. Rikosoikeudellisen vastuun yleisistä edellytyksistä (RL 3 luku). Teoksessa Lappi-Seppälä, Tapio – Hakamies, Kaarlo – Helenius, Dan – Melander, Sakari – Nuotio, Kimmo – Ojala, Timo – Rautio, Ilkka: *Rikosoikeus*. Helsinki 2022. Sivut 48–72.

Laurio, Juha-Matti: Talousrikosten ennaltaehkäisy ja havaitseminen. Helsinki 2020.

Lehti, Matti: Henkirikoscatsaus 2020. Katsauksia 41/2020. Helsinki: Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti.

Lehti, Matti – Suonpää, Karoliina – Kivivuori, Janne: Henkirikokset. Teoksessa *Rikollisuustilanne 2015*. Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin katsauksia 14/2016. Helsinki. Sivut 13–46.

Mathiesen, Thomas: Rätt, samhälle och politisk handling. Ett bidrag till en politisk strategi under senkapitalismen. Tukholma 1980.

Melander, Sakari: Kriminalisointiteoria – rangaistavaksi säätämisen oikeudelliset rajoitukset. Helsinki 2008.

Morrison, Wayne: What is crime? Contrasting definitions and perspectives. Teoksessa Hale, Chris – Hayward, Keith – Wahidin, Azrini – Wincup, Emma: *Criminology*. Oxford University Press 2005. Sivut 1–19.

Muttilainen, Vesa – Kankaanranta, Terhi: Talousrikollisuuden tutkimus Suomen yliopistoissa vuosina 1999–2008. *Oikeus* 2/2010. Sivut 146–160.

Nieminen, Kati – Lähteenmäki, Noora: Empiirinen oikeustutkimus. Helsinki 2021.

Norros, Olli: Vahingonkorvaus arvopaperimarkkinoilla. Helsinki 2009.

Paasonen, Laura: Talousrikokset: uhka vai mahdollisuus? – empiirisiä oikeustutkimuksia talousrikoksista. Itä-Suomen yliopisto 2023.

Parhi, Katariina – Vuorela, Miikka: Historiallista kriminologiaa ja kriminologian historiaa. *Kriminologia* 1/2023. Sivut 1–7.

Parkkari, Ville: Osakkeen kurssimuutokset ja sisäpiiritiedon väärinkäyttö oikeuskäytännössä. Teoksessa Koponen, Pekka – Lahti, Raimo – Ojala, Timo (toim.): *Kirjoituksia talousrikosoikeudesta*. Helsingin hovioikeus 2007. Sivut 211–232.

Parkkonen, Jarmo – Knuts, Mårten: Arvopaperimarkkinalaki. Helsinki 2014.

Paternoster, Raymond – Simpson, Sally S.: A Rational Choice Theory of Corporate Crime. Teoksessa Clarke, Ronald V. – Felson, Marcus (toim.): *Routine Activity and Rational Choice*. *Advances in Criminological Theory*, Volume 5. New Brunswick ja Lontoo 1992.

Paternoster, Raymond – Simpson, Sally S.: Sanction Threats and Appeals to Morality: Testing a Rational Choice Model of Corporate Crime. *Law and Society Review* N:o 30:3. Sivut 549–583.

Piquero, Nicole Leeper – Exum, M. L. – Simpson, S.: Integrating the desire for control and rational choice in a corporate crime context. *Justice Quarterly* 2005. Sivut 252–280.

Raeste, Anna – Kolttola, Ilari: Talousrikokset. Teoksessa Beuker, Aaro (toim.): *Rikollisuustilanne 2022: rikollisuuskehitys tilastojen ja tutkimusten valossa*. Katsauksia Nro 55/2023. Helsinki 2023. Sivut 123–138.

Rudanko, Matti: Arvopaperimarkkinat ja siviilioikeus. Helsinki 1998.

Sajama, Seppo: Argumentaatio oikeustieteellisessä tutkimuksessa. Teoksessa Miettinen, Tarmo (toim.): *Oikeustieteellinen opinnäyte – artikkeleita oikeustieteellisten opinnäytteiden vaatimuksista, metodista ja arvostelusta*. Espoo 2016. Sivut 24–46.

Seale, Clive: Validity, reliability and the quality of research. Teoksessa Seale, Clive (toim.): *Researching Society and Culture*. SAGE Publications 2006. Sivut 71–84.

Sedbom, Sakari: Sisäpiiritiedon määritelmä ja sisäpiiritiedon määrittäminen yritysjärjestelyissä. *Lakimies* 6/2017. Sivut 838–863.

Sergakis, Konstantinos: The Law of Capital Markets in the EU: Disclosure and Enforcement. *Macmillan Corporate and Financial Law*. Red Globe Press 2018.

Simpson, Sally S.: Theoretical Developments in Corporate Crime Research. Unpublished manuscript 1996.

Slapper, Gary – Tombs, Steve: Corporate Crime. Essex 1999.

Snider, Lauren: Bad Business. Corporate Crime in Canada. University of Toronto 1993.

Stjernschantz, Göran: Pörssin vuoristoradalla: Helsingin Arvopaperipörssi 1912–1987. Helsinki 1987.

Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti: Rikosvastuu ja sen toteuttaminen. Joensuu 2004.

Tomasic, Roman: Sociology of Law. SAGE Publications 1985.

Treviño, Javier: The Sociology of Law. Classical and Contemporary Perspectives. StMartin's Press 1996.

Träskman, Per Ole.: Taloudellinen rikollisuus ja yhteiskunta: taloudellisen rikollisuuden käsite, yleisyys ja vaikutus. Teoksessa Lakimiesliiton koulutuskeskuksen julkaisusarja N:o 32 (toim.) Taloudellinen rikollisuus. Helsinki 1981.

Träskman, Per Ole: Taloudellinen rikollisuus tutkimuksen kohteena. Oikeus 2/1987. Sivut 122–133.

Uusitalo, Paavo: Oikeussosiologia. Teoksessa Mattila, Heikki E.S. (toim.): Encyclopedia iuridica fennica, osa VII. Helsinki 1999. Sivut 824–826.

Vesterbacka, Esa: Taloudellinen rikollisuus: Turun yliopistossa 20.-21.11.1978 pidetyn jatkokoulutustilaisuuden aineisto. Rikos- ja prosessioikeuden julkaisusarja N:o 9. Turku 1979.

Virta, Erja: Talousrikollisuuden kuva tutkimuksen ja tiedonhallinnan näkökulmasta: empiirisenä aineistona talouden varjopuoli -julkaisuun liittyvät seurantatutkimukset. Turku 2002.

Vuorenpää, Mikko – Helenius, Dan – Hietanen-Kunwald, Petra – Hupli, Tuomas – Koulu, Risto – Lappalainen, Juha – Lindfors, Heidi – Niemi, Johanna – Rautio, Jaakko – Saranpää, Timo – Turunen, Santtu – Virolainen, Jyrki: Prosessioikeus. Helsinki 2021.

Wilhelmsson, Thomas: Sosiaalisen siviilioikeuden metodiset lähtökohdat. Teoksessa Häyhä, Juha (toim.): Minun metodini. Helsinki 1997.

VIRALLISLÄHTEET

HE 157/1988 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle arvopaperimarkkinalaiksi sekä siihen liittyväksi lainsäädännöksi.

HE 254/1998 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle rikoslain täydentämiseksi arvopaperimarkkinarikoksia koskevilla säännöksillä.

HE 44/2002 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

HE 32/2012 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle arvopaperimarkkinoita koskevaksi lainsäädännöksi.

HE 65/2016 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi arvopaperimarkkinalain muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 151/2017 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi sijoituspalvelulain muuttamisesta ja kaupankäynnistä rahoitusvälineillä sekä eräiksi niihin liittyviksi laeiksi.

HE 111/2018 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi arvopaperimarkkinalain muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 31/2024 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi kryptovarapalvelun tarjoajista ja kryptovaramarkkinoista sekä eräiksi muiksi laeiksi.

KM 44/1987. Komitean mietintö 1987:44: Arvopaperimarkkinalaki, suunnatut annit. Arvopaperikauppakomitean I osamietintö.

OLJ 6/1983. Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisu 6/1983: Taloudellisen rikollisuuden selvittelyryhmän mietintö.

OLJ 3/1993. Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisu 3/1993: Arvopaperimarkkinarikokset. Rikoslakiprojektin ehdotus.

SM 2006. Talousrikollisuuteen liittyvä tutkimus SM-2006-02150/Ri-0: Sisäasiainministeriön kirje yliopistoille, korkeakouluille ja tutkimuslaitoksille.

INTERNETLÄHTEET

Finanssivalvonta: Sanktiot, tutkintapyynnot ja arvopaperimarkkinoiden tutkintatapaukset. [<https://www.finanssivalvonta.fi/tilastot/sanktiot-tutkintapyynnot-ja-arvopaperimarkkinoiden-tutkintatapaukset/>] (Käyty 30.9.2024)

Harmaan talouden selvitysyksikkö: Harmaa talous – valvontatilastoja 2015.
[https://www.vero.fi/download/Harmaa_talous_valvontatilastoja_2015/%7B2107FC31-0BAC-4EFE-BC04-FC41651E9F1F%7D/11975] (Käyty 30.7.2024)

Tilastokeskus: Rikos- ja pakkokeinotilasto: 13jt – Tietoon tulleet rikokset ilmoitusajan kohdan mukaan kuukausittain, ennakko, 2000M01-2024M03.*
[https://pxdata.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__rpk/stat_fin_rpk_pxt_13jt.px/table/tableViewLayout1/] (Käyty 4.6.2024)

Tilastokeskus: Rikos- ja pakkokeinotilasto: 13gw – Tietoon tulleet rikokset ja niiden selvittäminen rikosnimikkeittäin tutkivan viranomaisen mukaan, 2006–2023.
[https://pxdata.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__rpk/stat_fin_rpk_pxt_13gw.px/table/tableViewLayout1/?loadedQueryId=f41fc157-c022-416f-895b-d624a1f325d5&timeType=top&timeValue=17] (Käyty 4.6.2023)

Tuomioistuinlaitos: Tilastoja: Käräjäoikeudet, ratkaistut rikosoikeudelliset asiat
[<https://app.powerbi.com/view?r=eyJrIjoiOGE1NDQxND-gtYjI2Yy00Yzk1LWFmMTUtNjNkNzA4ZDMxYTczIiwidCI6IjdmTRk-ZmE0LWMwZmMtNDcyNS05ZjA0LTc2YTQ0M2RIYjA5NSIsImMiOjh9>] (Käyty 20.7.2024)

Vero: Ajankohtaista: Talousrikoksia ennätysellinen määrä vuonna 2023 – talouden heikko tilanne näkyy harmaan talouden torjuntatilastoissa. [<https://www.vero.fi/harmaa-talous-rikollisuus/torjunta/ajankohtaista/#paattyvastatorjuntaohjelmasta>] (Käyty 20.5.2024)

OIKEUSKÄYTÄNTÖ*Helsingin käräjäoikeus*

R 01/13963, annettu 7.11.2002.
R 03/338, annettu 25.3.2003.
R 03/1412, annettu 11.7.2003.
R 03/3410, annettu 24.10.2003.
R 03/6460, annettu 7.6.2004.
R 04/2302, annettu 2.7.2004.
R 04/10852, annettu 20.6.2005.
R 05/652, annettu 26.1.2006.
R 05/1639, annettu 5.7.2005.
R 05/2777, annettu 17.11.2006.
R 05/11225, annettu 23.3.2007.
R 06/1122, annettu 15.11.2006.
R 06/1266, annettu 18.10.2006.
R 06/3894, annettu 31.10.2007.
R 06/6707, annettu 16.5.2007.
R 06/7237, annettu 19.2.2007.
R 06/10476, annettu 9.1.2007.
R 07/6887, annettu 21.1.2008.
R 07/7724, annettu 27.6.2008.
R 08/964, annettu 27.8.2008.
R 08/4133, annettu 18.6.2009.
R 08/4453, annettu 16.3.2009.
R 10/3549, annettu 20.12.2010.
R 10/6352, annettu 8.7.2011.
R 11/5854, annettu 20.6.2013.
R 12/3765, annettu 18.4.2013.
R 13/9845, annettu 27.3.2015.
R 15/6995, annettu 2.6.2017.
R 17/1902, annettu 1.7.2020.
R 18/817, annettu 15.5.2018.

R 18/3197, annettu 13.3.2019.
R 18/5541, annettu 15.7.2018.
R 18/7160, annettu 2.12.2019.
R 19/2418, annettu 4.4.2019.
R 20/4470, annettu 16.7.2021.
R 20/8593, annettu 10.6.2022.
R 21/7478, annettu 19.12.2022.
R 21/9488, annettu 1.4.2022.
R 22/836, annettu 2.3.2022.

Helsingin hovioikeus

R 02/4230, annettu 31.5.2005.
R 03/1382, annettu 13.5.2004.
R 03/3030, annettu 17.6.2005.
R 04/2332, annettu 21.12.2006.
R 05/2503, annettu 5.1.2007.
R 06/790, annettu 5.7.2007.
R 06/3500, annettu 31.12.2007.
R 07/550, annettu 31.10.2008.
R 07/1443, annettu 31.12.2008.
R 08/716, annettu 28.5.2009.
R 08/721, annettu 18.6.2009.
R 08/2282, annettu 11.6.2010.
R 08/3300, annettu 14.9.2010.
R 10/2714, annettu 21.12.2012.
R 11/482, annettu 20.1.2012.
R 11/2708, annettu 15.4.2013.
R 15/2960, annettu 28.12.2016.
R 17/1980, annettu 28.3.2019.
R19/1397, annettu 13.4.2022.

Korkein oikeus

KKO 2006:110

KKO 2009:1

KKO 2013:53

LYHENTEET

AML	Arvopaperimarkkinalaki (14.12.2012/746)
Esiteasetus	Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) 2017/1129, annettu 14 päivänä kesäkuuta 2017, arvopapereiden yleisölle tarjoamisen tai kaupankäynnin kohteeksi säännellyllä markkinnalla ottamisen yhteydessä julkaistavasta esitteestä ja direktiivin 2003/71/EY kumoamisesta
EU	Euroopan unioni
EY	Euroopan yhteisö
HE	Hallituksen esitys
KKO	Korkein oikeus
KM	Komitean mietintö
Krimo	Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti
MAD I	Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2003/6/EY, annettu 28 päivänä tammikuuta 2003, sisäpiirikaupoista ja markkinoiden manipuloinnista (markkinoiden väärinkäyttödirektiivi)
MAD II	Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2014/57/EU, annettu 16 päivänä huhtikuuta 2014, markkinoiden väärinkäytöstä määrättävistä rikosoikeudellisista seuraamuksista (markkinoiden väärinkäyttödirektiivi)

MAR	Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) N:o 596/2014, annettu 16 päivänä huhtikuuta 2014, markkinoiden väärinkäytöstä (markkinoiden väärinkäyttöasetus) sekä Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin 2003/6/EY ja komission direktiivien 2003/124/EY, 2003/125/EY ja 2004/72/EY kumoamisesta
MiCA-asetus	Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) 2023/1114, annettu 31 päivänä toukokuuta 2023, kryptovarojen markkinoinnista sekä asetusten (EU) N:o 1093/2010 ja (EU) N:o 1095/2010 ja direktiivien 2013/36/EU ja (EU) 2019/1937 muuttamisesta
OK	Oikeudenkäymiskaari (1.1.1734/4)
OLJ	Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisu
RL	Rikoslaki (19.12.1889/39)
Sisäpiiridirektiivi	Neuvoston direktiivi 89/592/ETY, annettu 13 päivänä marraskuuta 1989, sisäpiirikauppoja koskevien säännösten ja määräysten yhteensovittamisesta
SM	Sisäministeriö
VAML	Vanha arvopaperimarkkinalaki 495/1989

KUVIOT JA TAULUKOT

- Kuvio 1 Arvopaperimarkkinarikostuomioiden lukumäärä oikeusasteittain vuosina 2001–2022
- Kuvio 2 Helsingin kärjäoikeuden arvopaperimarkkinarikostuomioiden lukumäärä vuosittain aikavälillä 2001–2022
- Kuvio 3 Arvopaperimarkkinarikosten lukumäärä ratkaisun lopputuloksen mukaan Helsingin kärjäoikeudessa vuosina 2001–2022
- Kuvio 4 Helsingin hovioikeuden arvopaperimarkkinarikostuomioiden lukumäärä vuosittain aikavälillä 2001–2022
- Kuvio 5 Arvopaperimarkkinarikosten lukumäärä ratkaisun lopputuloksen mukaan Helsingin hovioikeudessa vuosina 2001–2022
- Kuvio 6 Korkeimman oikeuden arvopaperimarkkinarikostuomioiden lukumäärä vuosittain aikavälillä 2001–2022
- Kuvio 7 Arvopaperimarkkinarikosten lukumäärä ratkaisun lopputuloksen mukaan korkeimmassa oikeudessa vuosina 2001–2022
- Taulukko 1 Rangaistukseen johtaneet arvopaperimarkkinarikokset rikoslajeittain Helsingin kärjäoikeudessa vuosina 2001–2022
- Taulukko 2 Rangaistukseen johtaneet arvopaperimarkkinarikokset rikoslajeittain Helsingin hovioikeudessa vuosina 2001–2022
- Taulukko 3 Rangaistukseen johtaneet arvopaperimarkkinarikokset rikoslajeittain korkeimmassa oikeudessa vuosina 2001–2022

- Taulukko 4 Arvopaperimarkkinarikokseen syyllistyneiden henkilöiden sukupuoli vuosina 2001–2022 Helsingin käräjäoikeudessa, Helsingin hovioikeudessa ja korkeimmassa oikeudessa
- Taulukko 5 Arvopaperimarkkinarikokseen syyllistyneiden henkilöiden ikä vuosina 2001–2022 Helsingin käräjäoikeudessa, Helsingin hovioikeudessa ja korkeimmassa oikeudessa
- Taulukko 6 Arvopaperimarkkinarikokseen syyllistyneiden koulutus vuosina 2001–2022 Helsingin käräjäoikeudessa, Helsingin hovioikeudessa ja korkeimmassa oikeudessa
- Taulukko 7 Arvopaperimarkkinarikokseen syyllistyneiden asema organisaatiossa vuosina 2001–2022 Helsingin käräjäoikeudessa, Helsingin hovioikeudessa ja korkeimmassa oikeudessa

1. JOHDANTO

1.1 Tutkielman aihe

Ihmisten väliset suhteet ovat rakentuneet oikeuden varaan. Voidaan sanoa, että keskeinen toisiimme määrittävä suhde on usein oikeudellinen ja kanssakäyminen toisten ihmisten kanssa muodostetaan usein erilaisten oikeudellisten välineiden avulla. Ihmisten oikeudellisen tiedon tarve usein liittyy kysymykseen siitä, mitä tarkoituksia erilaisten oikeusnormien ajatellaan palvelevan. Oikeusnormit, jotka määrittelevät ympäröivää maailmaa, ovat ihmisten itse muodostamia ja usein niiden tuottamia, joita niiden soveltaminen ei lopulta koske.¹ Voimaansaatetut oikeusnormit muodostavat oikeusjärjestyksen, jonka voidaan ymmärtää muodostavan oikeuden². Oikeusjärjestys itsessään säätelee yhteiskuntaelämää, toisin sanoen sen voidaan katsoa tarkoittavan kokonaisuutta, jossa yhteiskunnalliset valtasuhteet on puettu oikeudelliseen muotoon³. Yhteiskunnalliset muutokset heijastuvat oikeusjärjestykseen, mitkä muuttavat sen yhteiskunnallisia funktioita. On selvää, ettei oikeusideologia tai oikeudellinen ajattelu jää muutosten koskemattomiksi. Oikeudellinen sääntely on vallankäyttöä, jossa valtion poliittinen valta realisoituu suurimmissa määrin oikeudellisten mekanismien kautta.⁴ On siis selvää, ettei oikeutta sovelleta tyhjiössä, vaan siinä on aina yhteiskunnallinen konteksti. Oikeuden soveltaminen tyhjiössä ei olisi edes mahdollista oikeuden ollessa integroituneena kaikkeen, mitä yksilöt tekevät.

Oikeusnormit ja täten oikeusjärjestys määrittelevät ihmisten käyttäytymisestä ja teoista yhteiskunnallisesti paheksutuiksi teoiksi sellaiset teot, joiden ajatellaan loukkaavan esimerkiksi toista ihmistä, yhteiskunnallista rauhaa tai taloutta. Oikeusnormien säätelemät kielletyt teot mielletään yhteiskunnassa rikoksiksi. Rikos voidaan määrittää yleisesti neljän eri määritelmän kautta. Ensinnäkin rikos on sosiaalinen konstruktio. Toisekseen rikos voi olla uskonnollisen auktoriteetin tai doktriinin luoma konstruktio. Kolmanneksi rikos on heijastus kansallisvaltion oikeusjärjestyksestä. Lisäksi rikos voidaan nähdä

¹ Häyhä 1997, s. 15.

² *Ibid*, s. 30.

³ Laitinen 2005, s. 16.

⁴ Laitinen 1996, s. 7.

sosiaalisen ja poliittisen teorian konseptina.⁵ Eräitä oikeusnormien säätelemiä kiellettyjä tekoja, toisin sanoen rikoksia, ovat rikokset taloutta ja yhteisiä markkinoita vastaan. Tällaisia rikoksia ovat talousrikokset, joihin lukeutuvat arvopaperimarkkinarikokset.

Talousrikoksia on kutsuttu niin sanotuiksi näkymättömiksi rikoksiksi, joiden näkymättömyyttä lisäävät seuraavat puutteet: tiedon puute, tilastojen puute, teorian puute, tutkimuksen puute, kontrollin puute, politiikan puute ja paniikin puute⁶. Suuri osa talousrikollisuudesta jää piiloon⁷. Niin kutsuttu piilorikollisuus tarkoittaa vastakohtaa ilmirikollisuudelle, toisin sanoen vakiintuneen käytännön mukaan virallisten tilastojen ulkopuolelle jäävää rikollisuutta⁸. Vastoin perinteistä rikollisuutta, jossa on todennettavissa selkeä rikosteko seuraamuksineen, talousrikokset ovat vähintäänkin ideologisesti sijoittuneina normaalin liiketoiminnan, tahattomasti tehtyjen laittomien tekojen sekä tahallisesti ja suunnitelmallisesti tehtyjen rikostekojen välille.

Talousrikokset eroavat niin kutsutusta perinteisestä rikollisuudesta. Talousrikos ei läheskään aina ala hetimiten konkreettisella rikoksella, vaan talousrikokseen syyllistynyt henkilö tekee usein ensin pientä vilppiä ja saattaa samalla testata, miten ympäröivä organisaatio reagoi niihin⁹. Talousrikoksiin syyllistyvät henkilöt usein suunnittelevat tekojaan ja tekojen toteuttaminen voi vaatia pitkäjänteistäkin valmistelua. Tyypillisesti talousrikoksiin syyllistyvät henkilöt toimivat jossakin taloudellisessa ympäristössä, organisaatiossa tai yhteisössä. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on tuottaa uutta tietoa oikeustieteellisen tutkimuksen kentälle erityisesti arvopaperimarkkinarikosten osalta, joiden tutkiminen on suomalaisessa oikeustieteellisessä tutkimuksessa jäänyt vähälle. Tutkimus selvittää, minkälainen henkilökunta syyllistyy rikoslain (19.12.1889/39) 51 luvussa määriteltuihin arvopaperimarkkinarikoksiin. Tutkimus kohdistuu arvopaperimarkkinarikoksiin syyllistyneisiin henkilöihin Suomessa vuosina 2001–2022. Tutkimus selvittää arvopaperimarkkinarikoksiin syyllistyneiden henkilöiden taustaa, kuten tuomitsemishetkellä ollutta *sukupuolta, ikää, koulutusta sekä asemaa organisaatiossa*. Tutkimus kohdentuu

⁵ Morrison 2005, s. 11.

⁶ Jupp – Davies – Francis 1999, s. 13.

⁷ Virta 2002, s. 9.

⁸ Laitinen – Aromaa 1993, s. 38.

⁹ Laurio 2020, s. 104.

vain tuomitsemishetkellä oleviin henkilötekijöihin. Tutkimuksessa selvitetään lisäksi myös arvopaperimarkkinarikoksiin liittyviä tekijävastuukysymyksiä.

1.1.1 Talousrikollisuustutkimuksen tarpeellisuudesta

Talousrikoksiin liittyy yhteiskunnallisesti suuria taloudellisia intressejä ja niiden tekeminen yleistyy entisestään. Poliisin tietoon tuli vuonna 2023 lähes 2400 talousrikosasiaa, joka on enemmän kuin koskaan aiemmin. Poliisi kirjasi rikosvahinkoa vuonna 2023 yhteensä 147 miljoonaa euroa ja talousrikoksiin liittyvää pakkokeinoin haltuun saatua omaisuutta poliisi kirjasi 24,5 miljoonaa euroa.¹⁰ Yhteiskunnallisten hättävaiikutusten lisäksi talousrikollisuus vaikuttaa markkinoiden toimintaan. Yritykset, jotka toimivat lainsäädännön asettamien rajojen puitteissa ja toimivat lain silmissä moitteettomasti, kärsivät talousrikollisuuden johdosta erityisesti kilpailun vääristymisestä. Talousrikollisuuden lisääntyminen tarkoittaa elinkeinotoiminnassa lisäksi sitä, että järjestäytynyt rikollisuus saa entistä enemmän jalansijaa toimintaympäristössä.¹¹ Talousrikollisuuden alati kasvavasta määrästä johtuen talousrikosoikeuden tutkiminen on ehdottoman tarpeellista. Talousrikollisuutta on tutkittu kuitenkin verrattain vähän muihin oikeustieteen haaroihin ja massarikollisuuteen nähden¹². Yksi syy muuta oikeustieteellistä tutkimusta pienemmälle jääneelle tutkimukselliselle mielenkiinnolle voi olla talousrikoksen määritelmän laajuus ja epäselvyys. Talousrikollisuudelle ei edelleenkään ole yhtä hyväksyttyä ja universaaliala määritelmää suomalaisessa oikeustieteellisessä keskustelussa.

Talousrikollisuuden tutkiminen on tarpeellista myös yhteiskunnallisen päätöksenteon näkökulmasta. Erityisesti ministeriöiden erilaisissa strategioissa korostetaan enenevissä määrin tietoon perustuvaa päätöksentekoa. Tietoon perustuva päätöksenteko vaatii päätösten perustamista luotettavaan tutkimus- ja tilastotietoon. Lisääntyvä talousrikosoikeudellinen tutkimus palvelee myös oikeustiedettä tieteenalana. Alati lisääntyvä tieto tästä rikosoikeuden alueesta auttaa vähentämään mahdollista päällekkäistä tutkimusta.¹³ Eri-tyisen tärkeää tutkimustoiminnan lisääminen on tiedon kasvattamisen näkökulmasta.

¹⁰ *Vero* 2024, kohta Talousrikoksia ennätysellinen määrä vuonna 2023.

¹¹ *Muttilainen-Kankaanranta* 2010, s. 146.

¹² *Paasonen* 2023, s. 22.

¹³ *Muttilainen-Kankaanranta* 2010, s. 147.

Talousrikollisuuden lisääntyvä tutkiminen vähentää aukkokohtia oikeudenalalla ja lainsäädännön sovellusongelmia alati muuttuvassa rikoksien maailmassa.

Talousrikosoikeudellista empiiristä tutkimusta on tehty talousrikosoikeudellista tutkimustakin vähemmän. Tieteen kenttä ei ole syventynyt talousrikoksiin syyllistyviin henkilöihin yhtä syvällisesti kuin massarikollisuuden osalta, eikä talousrikoksiin syyllistyvistä henkilöistä saati arvopaperimarkkinarikoksiin syyllistyvistä henkilöistä ole vielä suomalaisessa oikeustieteellisessä tutkimuksessa muodostettu juurikaan selkeää analyysia. Tällä tutkimuksella pyritään vastaamaan tähän tarpeeseen. Yksi syy vähäiselle tutkimukselle lienee Suomen suhteellisen nuoret arvopaperimarkkinat, joiden ympäristössä rikoksiin syyllistyminen on ollut vasta joitain vuosikymmeniä mahdollista. Suomessa ei ollut ennen 1980-lukua erityisesti arvopaperimarkkinoita koskevaa oikeudellista kehystä ja lainsäädäntöä. Arvopaperipörssien tai muuta julkista arvopapereilla käytävää kauppaa ei ollut säännelty lainkaan laintasoisesti.¹⁴

Suomessa ei ollut ennen 1980-lukua olemassa lainkaan sellaista toimintaympäristöä oikeudellisesta näkökulmasta, jossa voitaisiin edes syyllistyä rikokseen. Oikeudellisesti ei ollut määritelty sitä, miten arvopapereilla voitaisiin käydä kauppaa, saati miten henkilö voisi syyllistyä arvopaperimarkkinaympäristössä jonkinlaiseen arvopapereita koskevan tiedon väärinkäyttöön tai arvopaperimarkkinoita vastaan tehtyihin kiellettyihin tekoihin. Vaikka arvopaperimarkkinoita alettiin määrittelemään oikeudellisesti ja samalla määrittelemään tässä oikeudellisessa ympäristössä olevia kielletyksi katsottuja tekoja, oli oikeudellinen kehitys tästä huolimatta monijakoista ja hidasta. Arvopaperimarkkinarikokset kriminalisoitiin rikoslakiin vasta vuonna 1999. Tekojen rikoslakikriminalisoinnin jälkeenkin rikoslain arvopaperimarkkinoita koskeva 51 luku on ollut useiden muutosten kohteena.

Empiiristä oikeustutkimusta useampaa arvopaperimarkkinarikostuomiota koskien ei ole sinänsä ollut mahdollista tehdä mielekkäästi tuomioiden lukumääräisen vähyyden vuoksi. Vuosien 2001–2022 välillä arvopaperimarkkinarikoksia on annettu alioikeudessa 39 kappaletta. Alioikeuksien tuomioista muutoksenhakutuomioistuimeen tuomioita on ennättänyt 19 kappaletta. Korkein oikeus on antanut tutkitun 21 vuoden aikajänteen sisällä vain

¹⁴ HE 157/1988 vp, s. 6.

3 kappaletta julkaistuja ennakkoratkaisuja arvopaperimarkkinarikoksia koskien. Vuosien 2001–2022 aikana arvopaperimarkkinarikostuomioita on annettu Suomessa yhteensä 61 kappaletta. Uskottavan ja merkittävän tutkimuksen tekeminen tutkittaessa vain muutamia tuomioita ei voida ymmärtää olevan olleen aikaisemmin tieteellisesti perusteltua.

Yksi syy tuomioiden vähyyteen lienee se, että arvopaperimarkkinarikoksiin syyllistytään muuhun rikollisuuteen verrattuna marginaalisesti. Esimerkiksi vuonna 2024 maaliskuussa viranomaisten tietoon tulleita rikoksia oli yhteensä 39 644 kappaletta¹⁵. Tilastoidun viranomaisten tietoon tulleen rikollisuuden tarkoitetaan olevan poliisiasiajn tietojärjestelmään rikoksena talletettu asia, joka on voinut tulla poliisiin, tullin tai rajavartiolaitoksen tietoon joko ilmoituksen tai muun tutkinnan yhteydessä. Tilastoidulla rikoksella tarkoitetaan tekoa, joka on lainsäädännössä säädetty rangaistavaksi.¹⁶ Viranomaisten tietoon tulleen rikollisuuden osalta arvopaperimarkkinarikosten osuuden on todella pieni, sillä vuonna 2023 poliisiin tietoon tulleita talousrikosasioita oli 2400 kappaletta¹⁷, joista vain kuusi kappaletta on kohdistunut arvopaperimarkkinoihin¹⁸. Arvopaperimarkkinoita vastaan tehtäviä rikoksia, jotka tulevat viranomaisten tietoon, tapahtuu vuosittain hyvin vähän. Asiaa tarkasteltaessa on kuitenkin otettava huomioon se, ettei kaikki rikollisuus tule viranomaisten tietoon. Määrällisesti suurin osa talousrikollisuudesta jää viranomaisilta piiloon¹⁹. Arvopaperimarkkinarikosten piilorikollisuuden osuutta lienee tarpeellista selvittää tulevassa oikeustieteellisessä tutkimuksessa.

1.2 Tutkielman rakenne

Tutkielman ensimmäisessä pääjaksossa selvitetään tutkielman aihetta, talousrikollisuustutkimuksen tarpeellisuutta, tutkimuksen rakennetta, tutkielman tavoitteita ja tutkimusaineistoa. Lisäksi ensimmäisessä osassa selvitetään tutkielman metodologisia valintoja.

¹⁵ Tilastokeskus 2024, Rikos- ja pakkokeinotilasto: Tietoon tulleet rikokset ilmoitusajankohdan mukaan kuukausittain.

¹⁶ Tilastokeskus 2024, Rikos- ja pakkokeinotilasto: Tietoon tulleet rikokset ja niiden selvittäminen rikosnimikkeittäin tutkivan viranomaisen mukaan, 2006–2023, kohta Viranomaisen tietoon tulleet rikokset (lkm.).

¹⁷ Vero 2024, kohta Talousrikoksia ennätysellinen määrä vuonna 2023.

¹⁸ Tilastokeskus 2024, Rikos- ja pakkokeinotilasto: Tietoon tulleet rikokset ja niiden selvittäminen rikosnimikkeittäin tutkivan viranomaisen mukaan, 2006–2023.

¹⁹ Virta 2002, s. 9.

Tutkielman metodologisia valintoja selvitetään ensimmäisen pääjakson alaluvuissa tavanomaista tutkielmaa laajemmalti aiheen valinnasta johtuvista syistä. Tutkielmassa käytettävien lähestymistapojen tavanomaista tarkempi selvittäminen on perusteltua tutkielmassa hyödynnettäessä sellaisia tutkimusmenetelmiä, joita ei säännöllisesti sovelleta oikeustieteellisessä tutkimuksessa. Myös yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa empiiristen oikeussosiologisten tutkimusten osuus verrattaen muuhun yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen on Suomessa suhteellisen pieni²⁰.

Tutkielman toisessa pääjaksossa määritellään, mitä arvopaperimarkkinarikokset ovat rikosoikeuden näkökulmasta sekä avataan kiistelty talousrikoskäsitteen taustaa. Tutkielmassa talousrikoksen käsite määritellään tutkimuksenaikaisen rikosoikeuden oppien käsitysten mukaisesti. Tutkielman toisessa osassa määritellään edellisten lisäksi arvopaperimarkkinarikosten sääntelyn kehityskulkua ja kehityksen piirteitä Suomessa. Arvopaperimarkkinarikosten kehityksen seuraaminen on perusteltua arvopaperimarkkinoiden ollessa Suomessa edellä mainitunlaisesti varsin nuoret. Arvopaperimarkkinoiden sääntely on kuitenkin kohdannut nuoreen ikäänsä nähden paljon lainsäädännöllisiä muutoksia. Eritoten arvopaperimarkkinarikosten kriminalisointi ja sijoittaminen lainsäädännön kehiin on synnyttänyt paineita muutokseen. Lisäksi toisessa pääjaksossa selvitetään arvopaperimarkkinarikosten sääntelyn tavoitteita.

Tutkielman kolmannessa pääjaksossa selvitetään arvopaperimarkkinarikosten määritelmiä Suomen rikoslain näkökulmasta. Jokaisen rikoslain 51 luvun mukaisen arvopaperimarkkinarikoksen tunnusmerkistökijät selvitetään kansallisella tasolla. Tutkielman kolmannen pääjakson tarkoituksena on esitellä arvopaperimarkkinarikosten lainsäädännöllinen pohja, jotta tutkimuksen päätutkimuskysymyksiin vastaaminen on mahdollista ymmärrettäessä, millaisiin tekoihin tutkimus kohdistuu. Tutkielman neljännessä pääjaksossa tutkitaan arvopaperimarkkinarikoksien tekijävastuun täyttymistä rikoslain 51 luvun arvopaperimarkkinarikosten osalta. Neljännessä luvussa selvitetään, miten eri arvopaperimarkkinarikosten osalta syyllisyyskynnys täyttyy ja mitä rikosten tahallisuuskynnyksen ylittäminen rikoskontekstissa tarkoittaa. Neljännessä pääjaksossa selvitetään myös avunantovastuun täyttymistä. Tutkielman ensimmäiset neljä pääjaksoa määrittävät tutkittavaa aihetta sekä selventävät, mitä arvopaperimarkkinarikokset oikeudellisesti

²⁰ Laitinen 2010, s. 11.

tarkasteltuna ovat. Ensimmäisen neljän luvun aikana selvitetään, miten arvopaperimarkkinarikokseen syyllistytään.

Tutkimuksen viidennessä pääjaksossa määritetään, minkälaisia arvopaperimarkkinarikokset ovat Suomessa. Tutkimus kohdistuu rikosten lukumäärän ja rikoslajien selvittämiseen arvopaperimarkkinarikoksissa. Tutkielman viidennessä pääjaksossa esitellään tutkimuskohteena olevien Helsingin käräjäoikeuden, Helsingin hovioikeuden ja korkeimman oikeuden antamia rikoslain 51 luvun mukaisia arvopaperimarkkinarikostuomioita vuosina 2001–2022. Tutkimusaineiston osalta esitetään pääjaksossa tutkimustuloksia kaava- ja taulukkomuotoisesti. Viidennessä luvussa esitellään lisäksi tutkimustuloksia siitä, kuinka monta arvopaperimarkkinarikosta tutkitulla aikajänteellä 2001–2022 on Suomessa tapahtunut sekä sitä, miten tuomiot jakaantuvat rikoslajeittain. Tutkielman kuudennessa pääjaksossa määritellään, miksi rikollisuutta (arvopaperimarkkinoilla) esiintyy kriminologian näkökulmasta. Tutkimuksen seitsemännessä pääjaksossa tarkastellaan edelleen tilastoanalyysin kautta arvopaperimarkkinarikoksiin syyllistyneiden henkilöiden henkilötekijöitä ja tutkitaan syyllisten joukkoa yhdistäviä tekijöitä. Tutkielman kahdeksannessa pääjaksossa kootaan tutkimuksen johtopäätökset.

1.3 Tutkielman tavoitteet, tutkimusaineisto ja metodologiset valinnat

Tutkielman ensisijaisena tutkimuskysymyksenä on selvittää, minkälainen on ihminen, joka on Suomessa tuomittu rikoslain 51 luvun mukaisesta arvopaperimarkkinarikoksesta. Tutkimuksen tutkimuskysymykset ovat:

1. *Kuka syyllistyy arvopaperimarkkinarikokseen?*
2. *Millainen on arvopaperimarkkinarikokseen syyllistynyt henkilö?*
3. *Minkälaisia henkilötekijöitä arvopaperimarkkinarikoksiin syyllistyvällä on?*

Tutkimus on rajattu vain rikoslain 51 luvun mukaisiin arvopaperimarkkinarikoksiin ottaen huomioon rikoslain 51 luvussa tapahtuneet lainsäädännölliset muutokset. Tutkimuksen tavoite on tuottaa uutta tietoa siitä, millaiset ihmiset syyllistyvät Suomessa arvopaperimarkkinoita vastaan tehtyihin rikoksiin. Tarkastelun näkökulma on deskriptiivinen.

Tutkimuksissa eri tutkimusmenetelmät vaihtelevat yleisesti riippuen siitä, mikä on tutkittava ongelma ja minkälainen tutkimusasetelma on. Termi ”metodi” tarkoittaa alun perin kreikkankielistä ilmaisua ”*meta hodos*”, joka tarkoittaa suomennettuna ”tien mukaisesti” tai ”tietä pitkin.”²¹ Yleisesti tutkimusmenetelmällä voidaan tarkoittaa tutkijan omaksumaa lähestymistapaa tutkimaansa kohteeseen²². Menetelmän avulla voidaan hankkia tietoa ja lopulta perustella hankitun tiedon merkitys²³. Tässä tutkielmassa hyödynnetään useita eri menetelmiä. Tutkimuksessa käytettävät menetelmät koskevat empiiristä oikeustutkimusta, kriminologista ja oikeussosiologista lähestymistapaa sekä lainoppia. Menetelmä on ensisijaisesti kriminologinen, jossa käytetään lähestymistapana empiiristä oikeustutkimusta. Empiirisen tutkimustavan valinnalla tarkoitetaan tuottaa uutta tietoa arvopaperimarkkinaoikeudellisessa ympäristössä toimivien toimijoiden käyttöön. Empiirisen tutkimustavan tavoitteena on analysoida arvopaperimarkkinarikostuomioita ja luoda koherenttia aineistoa arvopaperimarkkinarikoksiin syyllistyvistä henkilöistä.

Kriminologista tutkimustapaa täydentävien empiirisen ja oikeussosiologisen lähestymistavan hyödyntämisellä tarkoitetaan selvittää, miten tutkitun aineiston tuloksia tulisi tulkita ja selventää. Oikeussosiologisella tutkimustavalla tutkimusta voidaan kohdistaa myös ympäristöön, jossa arvopaperimarkkinarikoksia tehdään. Lainoppia käytetään tutkimuksessa arvopaperimarkkinarikosten systematisointiin lainsäädännöllisestä näkökulmasta sekä tekijävastuukysymysten selventämiseen. Tutkimuksessa käsitellään kriminologista, empiiristä ja oikeussosiologista menetelmää lainoppia syvällisemmin tutkimuksen kohdistuessa pääosin siihen, millainen arvopaperimarkkinarikokseen syyllistynyt henkilö on. Lainoppia käytetään tutkimusmenetelmänä lähinnä vallitsevan arvopaperimarkkinalainsäädännön rajaamiseen ja lain systematisointiin. Tutkimuksen tarkoitus on metodologisten valintojen osalta painottua kriminologiseen ja oikeussosiologiseen tutkimukseen empiirisen tutkimusotteen kautta.

²¹ Kultalahti 2010, s. 15.

²² Lappi-Seppälä 1997, s. 189.

²³ Häyhä 1997, s. 24.

1.3.1 Tutkimusaineisto

Tutkimuksen keskeisinä oikeuslähteinä ovat lainsäädäntö ja lain esityöt, oikeuskäytäntö²⁴ sekä oikeuskirjallisuus. Tutkielman aineistoksi pyydettiin kaikki suomalaisissa tuomioistuimissa²⁵ annetut tuomiot, joissa syytettävänä rikoksena on ollut rikoslain 51 luvun mukaiset arvopaperimarkkinarikokset vuosina 2001–2022. Tuomiot on tilattu Helsingin käräjäoikeudesta ja Helsingin hovioikeudesta julkisin osin. Lisäksi tutkimusaineistoon sisältyvät korkeimman oikeuden (KKO) julkaisemat ennakkoratkaisut KKO 2006:110, KKO 2009:1 ja KKO 2013:53 rikoslain 51 luvun alaisista rikoksista. Tutkimusaineistoa ei haluttu rajoittaa vain yhden oikeusasteen antamiin ratkaisuihin, tällöin tutkimusaineiston ollessa liian niukka.

Arvopaperimarkkinarikoksia koskeva aineisto koottiin inventointimenetelmällä. Menetelmän mukaisesti tutkielmaa tehtäessä kerättiin kaikki aiheeseen liittyvät tuomiot tutkimuksen osoittamalla aikajänteellä, niihin perehdyttiin ja ne mainitaan tutkielmassa.²⁶ Tuomioiden analysointi ja läheisempi tiedon erittely on suoritettu tutkijan toimesta. Tutkittavat (henkilö)tekijät on eritelty vain tutkijan tekemin tutkimustoimin. Tuomiot on tilastoitu kaaviomuotoon, jossa esitellään oikeusasteittain arvopaperimarkkinarikostuomioiden lukumäärät vuosina 2001–2022. Tuomioita käsitellään taulukkomuodossa myös rikoslajeittain. Lisäksi tuomioista saatua tutkimustietoa on koottu tilastomuotoon tutkittavien henkilötietojen osalta.

Tutkittavan aineiston osalta tuomioita on taulukoitu alajaksossa 5.2 oikeusasteittain joko syyksilukeviin tai hylättyihin tuomioihin. On selvää, että tuomiot ovat voineet olla muutoksenhaun kohteena ja ratkaisut ovat voineet muuttua seuraavassa tai seuraavissa

²⁴ Oikeuskäytännöllä viitataan tässä yhteydessä tutkimuksen kohteena olleisiin ratkaisuihin rikoslain 51 luvun mukaisista arvopaperimarkkinarikoksista Helsingin käräjäoikeudesta, Helsingin hovioikeudesta ja korkeimmasta oikeudesta vuosina 2001–2022.

²⁵ Tutkielman kohteena olevat ratkaisut ovat Helsingin käräjäoikeuden tai Helsingin hovioikeuden antamia ratkaisuja tai näiden tuomioistuimien käsittelyn jälkeen korkeimpaan oikeuteen edenneet ratkaisut. Arvopaperimarkkinarikosten toimivaltainen käsittelytuomioistuin on Helsingin pörssin sijaintipaikan mukaisesti Helsinki.

²⁶ *Hjerner* 1978, s. 10

oikeusasteissa²⁷. Tutkittaessa tuomioiden lukumääräisiä muuttujia tutkittavana aikajänteenä vuosina 2001–2022 on tuomiot huomioitu vuosittaisia tuomiomääriä tilastoitaessa niin, kuin ne ovat kussakin oikeusasteessa ratkaistu. Tutkimuksen myöhemmin kohdistuksessa rikoksentekijöiden henkilötekijöihin liittyen rikoksentekijän ikään, sukupuoleen, koulutukseen ja asemaan organisaatiossa, on henkilötekijät tutkittu ratkaisujen osalta oikeusasteittain. Tutkimuksessa henkilötekijöiden tutkimista ei ole kohdistettu vain lainvoimaisiin tuomioihin²⁸ tutkimusaineiston rajoittuessa lukumääräisesti pieneksi. Tutkimusaineiston ratkaisusta osa on voinut johtaa muutoksenhaun kautta eriävään ratkaisuun eri asteissa. Tutkimus on kuitenkin kohdistunut oikeusaste kerrallaan tuomittujen henkilöiden tuomitsemishetken henkilötekijöihin.

1.3.2 Kriminologinen lähestymistapa

Rikollisuutta koskevaa rationaalista ajattelua voidaan pitää yhtä vanhana kuin länsimaa-laista filosofiaa, mutta systemaattisena ja empiirisenä tieteenalana kriminologiaa voidaan pitää 1820-luvulta lähtien. Kriminologia on sekä historiallisessa että tieteesosiologisessa merkityksessä laskettavissa samankaltaiseksi tieteenalaksi kuin sosiologia, psykologia ja sosiaalipsykologia.²⁹ Kriminologiaa tieteenä on lähestytty positivistisesta näkökulmasta ja rikollisen käyttäytymisen tieteelliseksi tutkimiseksi on kehitetty teorioita biologisista,

²⁷ Tutkittavan aikajänteen vuosien 2001–2022 välillä käräjäoikeuden ratkaisusta neljä kappaletta hylätyistä tuomioista johti syyksilukevaan tuomioon muutoksenhakuvaiheen jälkeen hovioikeudessa. Tutkittavalta ajalta käräjäoikeuden ratkaisusta kolme kappaletta ratkaisuja johti syyksilukeviksi tuomioiksi osan vastaajien osalta. Yksi ratkaisu muuttui muutoksenhaussa käräjäoikeudesta hovioikeusvaiheeseen kvalifiointiperusteen osalta törkeäksi. Hovioikeudessa yksi ratkaisu muuttui syyksilukevasta tuomiosta vapauttavaksi. Korkeimmassa oikeudessa tapaus R 03/1412, toisin sanoen korkeimman oikeuden ratkaisu KKO 2006:110 oli ainoa, joka muuttui vapauttavasta tuomiosta syyksilukevaksi korkeimmassa oikeudessa. Ennakkotapaus KKO 2009:1 oli luettu syyksi jo hovioikeudessa ja ennakkoratkaisu KKO 2013:53 luettiin kahden vastaajan osalta syyksi hovioikeudessa ja korkein oikeus ratkaisi kysymyksen yhden vastaajan osalta syyksi yhden valittajan saadessa valitusluvan.

²⁸ Lainvoima tarkoittaa tuomion lopullisuutta siten, ettei siihen voida enää hakea muutosta varsinaisin muutoksenhakekeinoin. Lainvoima estää muutoksenhaun ylemmässä oikeusasteessa ja oikeudellinen tila on vakuutettu.

²⁹ Kivivuori – Aaltonen ym. 2018, s. 39.

psykologisista ja sosiaalisista teorioista³⁰. Yksi vanhimmista kriminologian koulukunnista on ihmisten biologisien tai fyysisien ominaisuuksien tärkeyttä korostava lähestymistapa. Biologisiin lähestymistapoihin kuuluva kriminaaliantropologia korostaa rikollisuuden periytyvyyttä tai eritoten rikoksentekijän fyysisiä ominaisuuksia rikollisuutta selittävinä tekijöinä.³¹

Kriminologia on tieteenala, jonka tutkimus kohdistuu rikoskäyttäytymiseen ja siihen kohdistuviin reaktioihin. Rikoskäyttäytymisellä (*criminal behaviour*) tarkoitetaan sosiaalisten normien rikkomista ja vastoin toimimista. Tutkittavina reaktioina määritetään kaikenlaiset ja kaiken asteiset reaktiot normien määrittelyyn, moraalitunteisiin, epävirallisiin sosiaaliseen kontrolliin, virallisen seuraamusjärjestelmän toimintaan ja muotoutumiseen sekä kriminaalipolitiikkaan.³² Kriminologisen tutkimuksen voidaan sanoa olevan hyvin lähellä yleistä sosiaalitutkimusta ja useat sosiaalitutkimuksessa käytettävät tutkimusperiaatteet ovat käytettävissä myös kriminologisessa tutkimuksessa. Kriminologisen tutkimuksen eroavaisuus sosiaalitutkimukseen tulee kuitenkin kaikkein selvimmin ilmi tutkimuksen kohteen valinnalla: kriminologisessa tutkimuksessa tutkitaan lähes aina asioita tai tekoja, jotka ovat lainvastaisia.³³ Kriminologia tutkii siis rikoksia.

Käsite *rikos* on mahdollista määritellä monella tavalla, mutta yksiselitteinen tapa on määritellä rikos legaalisella määrittelyllä, jonka mukaan rikos on sellainen teko, josta laki määrää rangaistuksen. Rikokselle on ominaista se, että rikollisella teolla loukataan jonkun tai joidenkin oikeushyvää tai vaarannetaan nautitut oikeushyvät. Luonnollisen henkilön kannalta oikeushyviä voivat olla esimerkiksi henki, terveys ja ruumiillinen koskemattomuus sekä kunnia. Oikeushyvä voi olla myös yksilön luottamus markkinoihin. Rikollinen on henkilö, joka syyllistyy voimassa olevien oikeusnormien eli lain vastaiseen tekoon, joka on rangaistava.³⁴ Kriminologisen lähestymistavan valinnalla tutkimus kohdistetaan

³⁰ Kriminologisten tutkimustapojen kehittämisessä biologista teoriaa, toisin sanoen kriminaaliantropologiaa, kehitti Cesare Lombroso (s. 1835, k. 1909), psykologista teoriaa Sigmund Freud (s. 1856, k. 1939) ja sosiaalista teoriaa Émile Durkheim (s. 1858, k. 1917).

³¹ Laitinen-Aromaa 2005, s. 39.

³² *Ibid.*, s. 17.

³³ Crow – Semmens 2008, s. 8.

³⁴ Laitinen – Aromaa 2005, s. 12.

rikoksiin arvopaperimarkkinoita kohtaan, jotka ovat rangaistavia rikoslain 51 luvun mukaisesti.

Erilaisissa teorioilla on pyritty kehittämään rikollista käyttäytymistä tutkivaan tieteeseen tapoja, joilla laskea ja määrittää rikollisia tekoja³⁵. Kriminologia tarkoittaa suomennettuna oppia rikoksesta (*crimen* = rikos, *logos* = oppi). Pohjoismaissa termin ymmärretään vakiintuneesti tarkoittavan tutkimusta, jolla pyritään selvittämään rikollisuutta eritoten yhteiskunnallisena ilmiönä.³⁶ Kriminologinen lähestymistapa toisin sanoen lähestyy laittomia tekoja yhteiskunnallisen viitekehyksen ja tutkimusnäkökulman kautta. Kriminologian keskeisin tutkimuskohde on sekä rikollisuuden syyt että rikollisuuden seuraukset. Kriminologian tutkiessa rikollisuuden syitä, kohdistuu tutkimus erityisesti yksilön sosiaaliseen asemaan, yksilötason vakaisiin piirteisiin ja yksilöiden aktiivisen pyrkimyksen hakeutua itseään miellyttäviin ympäristöihin. Huomioon otetaan lisäksi sosiaalisen torjunnan vaikutukset rikosuriin. Kun kriminologiassa tutkitaan rikollisuuden seurauksia, tutkitaan rikollisuuden suorina seurauksina ilmeneviä vammoja ja taloudellisia menetyksiä. Tutkittavia välillisiä seurauksia ovat esimerkiksi tavat, joilla rikosaktiivisuus vaikuttaa yksilön sosiaaliseen asemaan.³⁷ Tämän tutkimuksen ensisijainen lähestymistapa on kriminologinen lähestymistapa. Tutkimuksessa tutkitaan kriminologisen lähestymistavan kautta arvopaperimarkkinarikollisuuden syitä rikoksiin syyllistyneiden taustatekijöiden kautta. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, miten arvopaperimarkkinarikoksiin syyllistyneet jakautuvat esimerkiksi iän tai sukupuolen suhteen.

1.3.2.1 Kriminologinen tutkimusmetodi

Kriminologista tutkimusmetodia käyttävät tutkijat usein tutkivat laittomia tekoja ja rikollisia, laittomia tekoja tekeviä ihmisiä. Kriminologisen tutkimuksen ytimessä on tämän vuoksi usein empiirinen tutkimus. *Downes* on määrittänyt kriminologian määrittävän erityisesti sen empiirisen tutkimusalueen kautta, ei erityisten teorian tai teorioiden osien kautta. Kriminologian tutkiessa rikoksia, on siihen sitoutuneena useita tieteenaloja, kuten sosiologia, psykologia, oikeustiede, tilastotiede, lääketiede, taloustiede sekä fyysinen että

³⁵ *Crow – Semmens* 2008, s. 25.

³⁶ *Laitinen – Aromaa* 2005, s. 10–11.

³⁷ *Kivivuori- Aaltonen* ym. 2018, s. 38.

sosiaalinen antropologia.³⁸ Suomessa kriminaalipoliittisella tutkimusperinteellä on ollut laajaa yhteiskunnallista vaikuttavuutta. Tämä on ilmennyt esimerkiksi 1960–1990-luvuilla toteutetulla vankiluvun vähentämisprojektissa³⁹. Tässä tutkimuksessa kriminologisella tutkimusmetodilla tutkitaan arvopaperimarkkinarikoksiin syyllistyneitä ihmisiä empiirisen tutkimusmetodin avulla laadullisen tutkimusaineiston ollessa Helsingin käräjäoikeuden, Helsingin hovioikeuden ja korkeimman oikeuden arvopaperimarkkinarikostuomiot vuosina 2001–2022. Arvopaperimarkkinatuomioita on tutkittu vain Helsingin käräjäoikeudesta ja Helsingin hovioikeudesta, sillä Helsingin pörssin sijaitessa Helsingissä, on arvopaperimarkkinarikosten toimivaltainen oikeuspaikka Helsinki.

Yksi kriminologisen tutkimuksen keskeisimmistä tehtävistä on muodostaa totuudenmukaista ja oikeasuhtaista kuvaa rikollisuuden määrästä, piirteistä ja niiden mahdollisista muutoksista⁴⁰. Kriminologian tutkimusmenetelmät ovat samankaltaisia muiden yhteiskunta- ja käyttäytymistieteiden tutkimusmenetelmien kanssa, vaikka kriminologian tutkittava aineistopohja on omintakeinen verrattuna muihin yhteiskunta- ja käyttäytymistieteiden aineistopohjiin verrattuna. Kriminologian aineistopohja voi olla verraten arkaluontoinen tutkittavan aineiston ollessa edellä mainitun mukaisesti rikollisuuden määrää, sen muutoksia ja rikollisuuden piirteitä kuvaavaa.⁴¹

Kriminologiassa käytetään tilastollisia tutkimusmenetelmiä ja kriminologialla on tutkimusmenetelmien samankaltaisuuden kautta yhteisiä piirteitä myös lääketieteen ja taloustieteen kanssa. Tilastollisen analyysin tarkoituksena on tutkia vaihtelua havaintojoukossa. Monet tilastolliset ohjelmistot vaativat aineiston kaksiulotteisessa havaintomatriisin muodossa, jonka rivit koostuvat havaintoyksiköistä ja muuttujista. Kriminologisessa tutkimuksessa havaintoyksikkönä on yleensä yksilö, mutta se voi olla myös tutkimuksesta riippuen myös yksittäinen rikos. Muuttujat kuvaavat tutkimuksen havaintoyksikköjen vaihtelevia ominaisuuksia. Havaintomatriisin yksittäinen solu kuvaa täten yhden havaintoyksikön saamaa arvoa yhdellä muuttujalla. Tavanomaisessa kriminologisessa yksilötaisoisessa aineistossa muuttujana voi olla esimerkiksi yhtenä vuotena, poliisin tietoon

³⁸ Holdaway – Rock 1998, s. 4–5.

³⁹ Parhi – Vuorela 2023, s. 2.

⁴⁰ Kivivuori 2010, s. 45.

⁴¹ Kivivuori – Aaltonen ym. 2018, s. 91.

tulleiden tai tutkittujen rikosten määrä.⁴² Tässä tutkimuksessa yksilötasoisien aineiston muuttujana on vuosittain tuomioistuimessa syyksilukeva arvopaperimarkkinarikostuomio.

Edellä mainittujen numeeristen muuttujien lisäksi on laadullisia, toisin sanoen ei-numeerisia tai luokitteluasteikollisia, muuttujia. Laadullisten muuttujien arvot eivät kuvaa järjestystä jollakin asteikolla, vaan ne kuvaavat ainoastaan erilaisuutta, kuten sukupuolta.⁴³ Tässä tutkimuksessa laadullisina muuttujina toimivat arvopaperimarkkinarikoksiin syylliseksi todettujen henkilöiden sukupuoli, ikä, koulutus ja asema organisaatiossa tuomitsemishetkellä. Tilastollinen analyysi muodostuu erityisen kiinnostavaksi, kun havaintoyksiköstä tiedetään jotain muutakin, esimerkiksi ikä tai sukupuoli. Tällöin voidaan tarkastella kahden muuttujan välisiä riippuvuuksia tai yhteisvaihtelua. Näin tarkasteltaessa tutkijan tulee pohtia, mitkä muuttujista nähdään selittävinä tai riippumattomina muuttujina ja mitkä muuttujat selitettävinä tai riippuvina muuttujina, jos halutaan esimerkiksi tutkia, tekeekö miessukupuoli vai naissukupuoli enemmän rikoksia kuin toinen. Tällaisessa tutkimuksessa sukupuoli on selittävä muuttuja ja rikollisuus selitettävä muuttuja.⁴⁴ Tässä tutkimuksessa tutkitaan kahden muuttujan välisiä riippuvuuksia useamman tutkitavan tekijän välillä. Tutkimusta tehdään iän ja rikollisuuden, sukupuolen ja rikollisuuden, koulutuksen ja rikollisuuden sekä organisaatiossa olevan aseman ja rikollisuuden välillä.

Jotta varsinaista kriminologista tutkimusta ja kriminologian tieteenalatraditiota voi ymmärtää, on välttämätöntä tarkastella kriminologian teorian ja empirian välistä suhdetta. Sekä määrällisessä että laadullisessa tutkimuksessa sovelletaan samoja periaatteita ja näkökohtia. Tavoitteena on määrittää teoreettisten määritelmien ja niiden empiiristen vastineiden välinen yhteys.⁴⁵ Kriminologia on alkanut viimeaikaisen kehityksen jälkeen muistuttaa niin sanotusti paradigmaattista tiedettä, jossa eri tutkijat ovat jokseenkin yksimielisiä kriminologian perusteista. Eri tutkijoille on muodostunut niin sanotusti yhteinen tieteen kieli, joka kriminologian tieteenäntraditiossa tarkoittaa sitä, että empiiriset käsitteet on

⁴² *Ibid.*

⁴³ *Ibid.*

⁴⁴ *Ibid.*

⁴⁵ *Seale* 2006, s. 77.

kiinnitetty empiirisiin mittareihin. Tämän voidaan katsoa tarkoittavan ensinnäkin kriminologian olennaisia selitettäviä ilmiöitä, kuten rikosalttiutta ja kontrollikäyttäytymistä. Toisaalta tämän voidaan katsoa tarkoittavan, että kriminologian selittävät teoreettiset käsitteet on liitetty niitä vastaaviin empiirisiin vastintermeihin. Kriminologiset käsitteet eivät viittaa ainoastaan muihin tieteen käsitteisiin, vaan konkreettisiin empiirisiin mittareihin. Monissa kriminologian teorioissa on olemassa laajemmin käytettyjä mittareita. Esi-merkkinä tällaisesta laajalti käytetystä ja vakiintuneesta mittarista voidaan mainita itsekontrolliteorian mittarina usein käytetty niin kutsuttu Grasmick-Tittle -asteikko. Tällöin kun kriminologit tarkastelevat itsekontrollia, on yleisesti tieteenkentällä ymmärretty, mitä mittaamisen tasolla tarkoitetaan. Näin teoreettinen käsite itsekontrollista on yhdistetty empiriaan.⁴⁶ Tässä tutkimuksessa empirian yhdistäminen kriminologian tieteenteorioihin näkyy erityisesti tutkimalla rikollisuutta selittäviä teorioita ja tutkimalla arvopaperimarkkinarikollisuutta empiirisen tutkimusotteen avulla.

Yleisesti tässä tutkimuksessa kriminologisella tutkimusmetodilla muodostetaan tutkimustietoa arvopaperimarkkinarikoksien määrästä sekä arvopaperimarkkinarikoksiin syyllistyvien määrästä. Tutkimustietoa muodostetaan lisäksi siitä, millaisia yhteisiä nimitäviä tekijöitä mainittuihin rikoksiin syyllistyvillä on. Arvopaperimarkkinarikosten kriminologista tutkimusta on toteutettu Suomessa suhteellisen vähän, jos laisinkaan. Suomalaisessa oikeustieteen kentässä on tarve kriminologiselle tutkimukselle arvopaperimarkkinarikoksiin syyllistyvien osalta.

1.3.3 Oikeussosiologinen lähestymistapa

Sosiologia on yhteiskuntatiede, joka on suuntautunut tutkimaan sosiaalisista järjestelmistä muotoutuvaa yhteiskunnan rakennetta ja sen osajärjestelmien välistä vuorovaikutuneisuutta. Lisäksi sosiologia tutkii yksilöiden muodostamia suhteita sosiaalisten järjestelmien muovaamaan elinympäristöönsä. Sosiologian juuret ovat antiikissa ja nimensä tämä tiede ja oppiaine sai 1800-luvulla. Sosiologianimityksen keksijänä pidetään ranskalaista *Auguste Comtea*.⁴⁷ Vaikka tiede sai nimityksensä varsin myöhään sen harjoittamiseen nähden, on sosiologiaa tieteenä tutkittu useiden vuosisatojen ajan.

⁴⁶ Kivivuori – Aaltonen ym. 2018, s. 107–109.

⁴⁷ Laitinen 2005, s. 7.

Oikeussosiologiaa on luonnehdittu ja määritelty monella eri tapaa eri aikakausina. Oikeussosiologiaa koskevat luonnehduksen ja määritelmät ovat vaihdelleet ajanmukaisen tiedekäsityksen mukaan sekä sen mukaan, minkä tieteenalan ja teoriaperinteen sisällä määrittely on tehty. Oikeuteen kohdistuvaa yhteiskunnallista tutkimusta on kuvattu kansainvälisesti myös termeillä *Sociology of Law*, *Law and Society Studies*, *Sociolegal Studies* ja *Empirical Studies of Law*. Suomalaisessa oikeustieteen kentässä kaikki kansainvälisesti käytetyt termit on yhdistetty käsitteeseen oikeussosiologia. Itse oikeussosiologia voidaan käsittää institutionalisoituneeksi yliopistolliseksi oppiaineeksi. Monissa länsimaaisissa yliopistoissa on perustettu oikeussosiologian virkoja, ja oikeussosiologia on sementoitunut yliopistolliseksi opetusalaksi. Osassa maista oikeussosiologia on järjestetty osaksi yhteiskuntatieteellistä tutkimusta ja opetusta, kun taas joissain maissa se on osa oikeustieteellistä tutkimusta ja opetusta. Selvää usein kuitenkin on, että oikeussosiologia on marginaalisessa roolissa molemmilla tieteenaloilla⁴⁸. Toisinaan oikeussosiologia on luettu kriminologian osa-alueeksi ja toisinaan se esiintyy itsenäisenä oppiaineena. Täten oikeussosiologialla ei voida katsoa olevan yksiselitteistä ja selvää paikkaansa tiedeyhteisössä, vaan sen järjestäminen voidaan järjestää vaihtelevin tavoin.⁴⁹ Tässä tutkimuksessa oikeussosiologia ymmärretään itsenäisenä suuntauksena, joka osittain yhdistyy kriminologian kanssa.

Oikeussosiologiaa tarkastellaan yleisimmin tieteellisenä tutkimussuuntauksena. Oikeussosiologia käsitetään monitieteiseksi tutkimussuuntaukseksi, joka sijoittuu oikeustieteen ja yleisen yhteiskuntatieteen, sosiologian, välille. Toisistaan poikkeaviin käsityksiin oikeussosiologiasta tieteellisenä tutkimussuuntauksena ja siitä, mitä tehtäviä oikeussosiologiaan lasketaan kuuluvaksi, vaikuttavat esimerkiksi se, tarkastellaanko käsitystä sosiologian vai oikeustieteen näkökulmasta, minkälainen teoriaperinne on lähestyttävällä tieteenalalla vallitseva sekä minkälainen käsitys tarkastelijalla on siitä, millainen todellisuuden ja tiedon luonne ovat.⁵⁰ Tavallisesti yhteiskuntatieteilijät ovat nähneet oikeussosiologian eräänä sosiologiaan kuuluvana osa-alueena, kuten perhesosiologian,

⁴⁸ Tomasic 1985, s. 126.

⁴⁹ Ervasti 2006, s. 19–20.

⁵⁰ *Ibid.*

organisaatiososiologian tai uskontososiologian osa-alueet⁵¹. Oikeussosiologian sementoitumista sosiologian kenttään on korostanut *Black*⁵², jonka mukaan normatiiviset väitteet tai säännöt, joita oikeustieteilijät käsittelevät sitovina määräyksinä, eivät ole itsessään faktoja, joita voitaisiin tutkia oikeussosiologiassa. Blackin mukaan ”puhdas” sosiologia ei voisi tutkia oikeussääntöjen vaikuttavuutta, koska se sotkeutuisi tällöin ”epätieteelliseen” arviointiin. Blackin näkökulmaa on haastettu voimakkaasti ja kritisoitu laajemmalti.⁵³ Kritiikki Blackin näkökulmaa vastaan on perustelua, sillä sosiaalisessa vuorovaikutuksessa on mahdollista olla tavoitteita ja tarkoituksia, jotka eivät ole suoraan havaittavissa. Erityisesti talousrikollisuuden osalta tutkittaessa talousrikoksiin syyllistyvien henkilöiden tavoitteita, on selvää ettei tarkoituksia ole suoraan havaittavissa. Rikoksen tekemisen tarkoituksena voi olla esimerkiksi statuksen tai oman mielihyvän ja onnistumisen kokemuksen tavoittelu, jota voidaan tutkia oikeussosiologian kautta tutkimalla millaisia vaikuttimia ja taustatekijöitä rikoksen tekijällä on.

Pohdittaessa oikeussosiologian asemoitumista tieteen kentällä, osa on sitä mieltä, että teellisessä tutkimuksessa on tarve myös sellaiselle oikeussosiologiselle tutkimukselle, jossa ymmärretään oikeuden sisäistä maailmaa. Tällaisella tutkimuksella voidaan nähdä olevan myös oikeudellista ja oikeuspoliittista relevanssia. Tästä näkökulmasta oikeussosiologian hahmottamiseen tarvitaan myös oikeudellista oppineisuutta. *Eckhoffin*⁵⁴ mukaan oikeustieteilijöiden ei tulisi luottaa yhteiskuntatieteilijöiden tuottavan sellaista todellisuutta koskevaa tutkimusta, jolla voisi olla myös oikeudellista ja oikeuspoliittista relevanssia. Oikeussosiologia voidaan nähdä siis myös osana oikeustiedettä ja eräänä oikeustieteen osa-alueena.⁵⁵ Näkökulmaa oikeussosiologian osuudesta oikeustieteessä voidaan pitää perusteltuna, sillä oikeutta tutkivan tutkimuksen relevantti tuottaminen vaatii oikeudellista oppineisuutta ja ymmärrystä tutkittavan aihealueen piirteistä.

Yleisesti ottaen oikeussosiologia määritellään tutkimussuuntaukseksi, jossa keskeisesti tutkitaan oikeudellisten käytäntöjen, oikeudellisten instituutioiden sekä oikeudellisen

⁵¹ *Mathiesen* 1980, s. 9.

⁵² Donald Black (s. 1941, k. 2024) oli Virginian yliopiston sosiaalitieteiden emeritusprofessori.

⁵³ *Ervasti* 2006, s. 20–21.

⁵⁴ Torstein Eckhoff (s. 1916, k. 1993) oli Oslon yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan professori.

⁵⁵ *Ervasti* 2006, s. 21.

doktriinin ja niihin liittyviä yhteiskunnallisia suhteita⁵⁶. Oikeussosiologian katsotaan tutkivan oikeutta yhteiskunnassa tai yhteiskunnallisessa kontekstissa. Oikeuden ja yhteiskunnan ymmärretään limittyneen monella tasolla toisiinsa niin, ettei niitä voida aina selkeästi erottaa toisistaan.⁵⁷ Oikeussosiologian yleiseksi tehtäväksi katsotaan tehtävän kehittää yleisiä teorioita, jotka selittävät oikeuteen liittyviä sosiaalisia prosesseja. Lisäksi oikeussosiologian tehtäväksi nähdään oikeudellisten ja yhteiskunnallisten sosiaalisten tekijöiden ja sosiaalisten muuttujien välisten suhteiden empiirinen analyysi ja tutkimus⁵⁸. Oikeussosiologiassa havainnoidaan yhtäältä sekä yhteiskunnallisia syitä ja seurauksia että oikeudellisia ilmiöitä. Täten oikeussosiologian voidaan sanoa tutkivan oikeudellisia ilmiöitä käyttäen yhteiskuntatieteiden metodeja ja teorioita.⁵⁹

1.3.3.1 Oikeussosiologinen tutkimusmetodi

Sosiologia yhteiskuntatieteenä etsii yleisiä yhteiskuntaa ja sen toimintaa koskevia säännönmukaisuuksia. Sosiologisessa tutkimuksessa käytetään usein yksittäisiä tapauksia tilastollisina havaintoina tai laadullisen vertailun aineistona. Oikeussosiologian soveltamisalueena toimivat sekä lainsäädäntö että oikeudellinen ratkaisutoiminta.⁶⁰ Yhteiskuntatieteellisten menetelmien käyttö pitää sisällään kaksi elementtiä. Ensinnäkin on tunnistettava, että kaikki näkökulmat ja havainnot ovat väistämättäkin osittain yksipuolisia ja epätäydellisiä, sillä havainnot eivät koskaan ole täysin riippumattomia havainnoitsijasta. Toisekseen on tunnistettava, että vajavaisen näkökulman rajoitukset pyritään vakavasti ylittämään käyttämällä empiirisen aineistojen systemaattista keräämistä, tulkintaa ja analysointia.⁶¹ Tutkimuksessa oikeussosiologisen lähestymistavan valinnalla laajennetaan arvopaperimarkkinarikoksiin syyllistyvien henkilöiden tutkimusaineistoa, kun tutkimuksessa etsitään oikeudellisen ratkaisukäytännön kautta arvopaperimarkkinarikoksiin syyllistyvien yksilöiden yhdistäviä tekijöitä.

⁵⁶ Cotterell 1994, s. xi-xiii.

⁵⁷ Ervasti 2006, s. 27.

⁵⁸ Friedrichs 2001, s. 118.

⁵⁹ Ervasti 2006, s. 27–28.

⁶⁰ Laitinen 2010, s. 7.

⁶¹ Cotterell 1994, s. 4–5.

Sekä kriminologiassa että oikeussosiologiassa nähdään rikokset usein yksilökäyttäytymisenä ja yksilöiden tekoina. Tästä huolimatta on olemassa myös rikoksia, jotka eivät ole ymmärrettävissä vain yksilöiden toimintana. Tällaisia rikoksia ovat erityisesti talousrikokset. Talousrikollisuus on usein yksilön teon lisäksi myös kollektiivitekoja. Kollektiivitekoa ei tule liittää tässä yhteydessä kollektiivin, kuten yrityksen tekemänä rikoksena, vaan rikoksen toteutumisen edellytyksenä talousrikollisuudessa on organisaatiossa toimivien yksilöiden lisäksi myös itse organisaatiot.⁶² Talousrikollisuudessa, erityisesti arvopaperimarkkinarikoksissa teon tekvän yksilön taustalla on jokin organisaatio, useimmiten pörssiyhtiö. Oikeussosiologisen tutkimusmetodin käytöllä on mahdollista kohdistaa tutkimus myös arvopaperimarkkinarikoksien toimintaympäristöön.

1.3.4 Empiirinen lähestymistapa

Käsite *empiria* tarkoittaa kokemusta tai kokemuseräistä. Empiirinen tutkimus on kokemuseräistä, erityisesti havainnointiin tai mittaamiseen perustuvaa tutkimusta.⁶³ Empiiriseksi oikeustutkimukseksi on kuvattu oikeustieteen piirissä tehtävää oikeussosiologista ja oikeustaloustieteellistä tutkimusta, joka on empiirispainotteista. Empiirisen oikeustutkimuksen historiaa tarkasteltaessa on syytä huomioida sosiaalianthropologinen ja osin kansantieteellinen tutkimus, jota kohtaan kiinnostus kasvoi 1800-luvulta loppupuolelta alkaen. Syy sosiaalianthropologisen ja kansantieteellisen tutkimuksen nousulle oli tarve saada tietoa myös muista kulttuureista, joka liittyi erityisesti länsimaiseen imperialismiin ja teollisen kapitalismin syntymiseen.⁶⁴ Maailmansotien välisenä aika oikeussosiologinen tutkimus vähentyi ja sitä korvattiin osittain valtionhallinnon ja lainvalmisteluun liittyvänä tilastointi- ja selvitystyönä, joka oli lähinnä käytännöllisluonteista. Kuitenkin toisen maailmansodan jälkeen eurooppalaiseen ja samalla myös suomalaiseen sosiologiaan vaikutti voimakkaasti anglosaksinen yhteiskuntatiede, mikä johti empiirien tutkimuksen huomattavaan lisääntymiseen. Vahvimpia vaikutteita anglosaksisesta yhteiskuntatieteestä jäi kriminologiaan ja poikkeavaa käyttäytymistä analysoivaan tutkimukseen.⁶⁵

⁶² Laitinen 2010, s. 7–8.

⁶³ Nieminen – Lähteenmäki 2021, s. 11.

⁶⁴ Laitinen 2010, s. 2–3.

⁶⁵ Uusitalo 1999, s. 824–826.

Kriminologia on perinteisesti sisältänyt enemmän empiiristä aineistoa verrattaen oikeus-sosiologiaan. Tämä on tarkoittanut luonnollisesti myös enemmän empiiristä oikeustutkimusta.⁶⁶ Empiiristä kriminologista tutkimusta on nykyaikaisessa mielessä tehty jo 1500-luvun Italiassa, jossa lääkäri *Giampattista della Porta* tutki napolilaisen vankilan vankien fyysisiä ominaisuuksia. Tutkimuksessaan *della Porta* totesi, että varkailla on muun muassa pienet korvat, tuuheat kulmakarvat ja eloisat silmät.⁶⁷ Kriminologista tutkimusta tehtiin siis jo varhain keskiajalla havainnoimalla silmämääräisesti erilaisia henkilöihin liittyviä tekijöitä tietyn rikostyyppin piirissä. Empiirinen oikeustutkimus on myös kriminologista tutkimusta, mutta paljon muutakin kuin oikeussosiologiaa tai kriminologiaa. Kuitenkin empiirisellä oikeustutkimuksella on sekä oikeussosiologiassa että kriminologiassa merkittävä rooli.⁶⁸

Yhteiskunnassa on useita alueita, joita koskevat empiiriset tutkimustiedot ovat tarpeellisia yhteiskunnan toimintamekanismien paremman ymmärtämisen takaamiseksi. Empiirinen tutkimustieto toimii myös yhteiskuntapoliittisen päätöksenteon perustana. Tällaisten tietojen hankkiminen on erityisesti empiirisen oikeustutkimuksen tehtävä. Empiirisen oikeustutkimuksen avulla on tutkittava esimerkiksi lainvalmisteluprosesseja, lakien vaikutuksia, oikeuden toteutumista, hallintokoneiston toimintaa erityisenä lakien toimeenpanijana. Lisäksi tutkimuksen on kohdistuttava myös rikollisuuden tasoon, rikoksiin syyllistyneisiin ja lopulta rikosten ehkäisyyn.⁶⁹ Empiiriselle oikeustieteelliselle tutkimukselle on todettu olevan valtakunnallisesti erityistä tarvetta käytäessä keskustelua esimerkiksi lainsäädännön heikosta laadusta⁷⁰. Empiirisellä oikeustutkimuksella voidaan sanoa olevan merkittävä yhteiskunnan rakenteiden muotoutumista ja uudistumista muokkaava vaikutus. Empiirisen oikeustutkimuksen voidaan nähdä olevan yhteiskunnassa tärkeä tutkimussuuntaus myös arvopaperimarkkinarikoksiin syyllistyviä ihmisiä yhdistävien tekijöiden ymmärtämiseksi ja ymmärtämiseksi, millainen rikollisuus arvopaperimarkkinoihin kohdistuu. Jotta lainsäädäntöä arvopaperimarkkinoiden suojelemiseksi voidaan säätää ja se voi onnistua tavoitteessaan, on tarpeellista ymmärtää, millaiset ihmiset sitä vastaan toimivat nykyisessä oikeudellisessa ympäristössä.

⁶⁶ Laitinen 2010, s. 1–3.

⁶⁷ Anttila-Törnudd 1970, s. 26–27.

⁶⁸ Laitinen 2010, s. 12.

⁶⁹ *Ibid.*

⁷⁰ Keinänen 2010, s. 465.

1.3.4.1 Empiirinen tutkimusmetodi

Empiirinen metodi määritellään ensisijaisesti tietoiseksi ja systemaattiseksi pyrkimykseksi hankkia mahdollisimman tarkkaa kokemusperäistä tietoa. Eksaktia kokemusperäistä tietoa on tarkoitus hyödyntää oikeudellisessa tulkintatutkimuksessa.⁷¹ Tässä tutkimuksessa empiiristä metodia käytetään välineenä saada mahdollisimman tarkkaa tietoa arvopaperimarkkinarikoksiin syyllistyvistä henkilöistä oikeuskäytännön kautta, jotta oikeuskäytännöstä saatua tietoa voidaan hyödyntää arvioidessa oikeudellisesti, millaisia yhteisiä tekijöitä rikoksiin syyllistyvillä on.

Tässä tutkimuksessa empiirisellä tutkimusotteella kartoitetaan erityisesti arvopaperimarkkinarikoksiin syyllistyneiden henkilötekijöiden havainnointia ja tutkimusta arvopaperimarkkinarikoksiin syyllistyneiden lukumäärästä. Tutkimuksen aineistona käytetään Helsingin käräjäoikeuden ja Helsingin hovioikeuden sekä Korkeimman oikeuden antamia arvopaperimarkkinarikostuomioita vuosilta 2001–2022. Tutkimuksen aineistona henkilötekijöiden osalta käytetään edellä mainittujen tuomiotietojen sisältämiä tietoja rikoksiin syyllistyneiden sukupuolesta, iästä, koulutuksesta ja asemasta organisaatiossa. Rikoksiin syyllistyneiden tiedot henkilöiden koulutuksesta on haettu julkisista lähteistä ja tuomioissa saatavilla olevista tiedoista. Rikoksiin syyllistyneiden koulutus on koottu tutkimukseen niin täydellisenä, kuin se on ollut mahdollista saada⁷². Tämä tarkoittaa, ettei rikoksiin syyllistyneiden koulutustekijän tutkiminen ole ollut mahdollista jokaisen tuomitun osalta, mutta tutkittava koulutustekijä on pidetty muiden tutkittavien tekijöiden joukossa niin täysimääräisesti kuin mahdollista ja esitetään siinä laajuudessa kuin koulutustiedot ovat saatavilla.

Yksi empiirisen oikeustutkimuksen muodoista on rikostilastojen tutkiminen. Pohjoismaissa voidaan sanoa olevan hyvä aineistojen saavutettavuus ja erityisesti maiden pieni koko on mahdollistanut laajatkin aineistohankkeet⁷³. Kuitenkin rikostilastoiden

⁷¹ Kultalahti 2010, s. 15.

⁷² Arvopaperimarkkinarikoksiin syyllistyneiden osalta koulutustiedot ovat löytyneet joko tutkimusaineiston tuomioistuimien ratkaisuksista tai julkisista lähteistä. Lainvoimaisesti tuomittuja arvopaperimarkkinarikoksista on tutkittavalla ajanjaksolla ollut 53 henkilöä. Koulutus on saatu selville tutkimuksessa 20 henkilön osalta.

⁷³ Parhi – Vuorela 2023, s. 2.

käytettävyydessä suurimpia ongelmia on se, että tilastoitu rikollisuus on osoitus vain rikollisuudesta, jonka viranomaiset tilastoon kirjaavat. Valtaosa rikoksista jää Suomessa tilastoimatta, ja todellisen rikollisuuden mittaaminen vaatii tältä osin muita menetelmiä. Huolimatta siitä, ettei tilastoitua rikollisuutta voida pitää todellisen ja tapahtuneen rikollisuuden mittarina, on sen pohjalta mahdollista tehdä päätelmiä rikollisuuden trendeistä. Tämä kuitenkin edellyttää, että tutkimuskäytössä on välineitä, joiden avulla on mahdollista arvioida muutoksia rikollisuuden ilmoitus- ja rekisteröintialttiudessa.⁷⁴ Tässä tutkimuksessa tutkimusaineistona käytettävät arvopaperimarkkinarikostuomiot mallintavat ilmitullutta rikollisuutta, eikä todellista arvopaperimarkkinarikollisuuden määrää voida absoluuttisesti todeta tutkimuksessa käytetyn tutkimusaineiston perusteella. Tutkimus kuitenkin osoittaa, minkälaista ilmitullut ja tapahtunut arvopaperimarkkinarikollisuus Suomessa on ja onko ilmitulleissa arvopaperimarkkinarikoksissa havaittavissa yhtäläisyyksiä rikoksiin syyllistyvien yksilöiden suhteen.

Tutkimuksesta on myös havaittavissa, kohdistuvatko ilmitulleet rikokset minkälaisiin yhtiöihin tai yhteisöihin. Kuten kaikessa rikollisuudessa, myös arvopaperimarkkinarikollisuudessa on tekoja, jotka eivät tule ilmi tai niiden tilastointi on puutteellista. Tutkimuksessa on otettu huomioon kaikki mahdollinen relevantti aineisto, jota Helsingin käräjäoikeus ja Helsingin hovioikeus on voinut luovuttaa tutkimuskäyttöön arvopaperimarkkinarikostuomioita koskien vuosilta 2001–2022. Tutkimuksen kohteena olevalta ajanjaksolta Helsingin käräjäoikeus on antanut yhteensä 39 tuomiota, joista 22 kappaletta on johtanut syyksilukevaan tuomioon. Samaten Helsingin hovioikeus on antanut tutkittavan aikana 19 tuomiota, joista 13 kappaletta on johtanut syyksilukevaan tuomioon. Tutkittavan ajallisen jakson osalta korkein oikeus palautti yhden asian uudelleenkäsiteltäväksi hovioikeudessa. Tutkimuksessa otetaan huomioon myös korkeimman oikeuden ennakkoratkaisuna antamat arvopaperimarkkinarikostuomiot vuosilta 2001–2022, joita on kolme kappaletta.

⁷⁴ Nieminen – Lähteenmäki 2021, s. 96.

1.3.5 Lainopillinen lähestymistapa

Lainopillista totuutta voidaan kuvata normatiiviseksi ja totuudeksi, joka ei ole todennäköisyyksiin perustuvaa. Joko lakia on rikottu tai sitä ei ole rikottu.⁷⁵ Perinteinen lainoppi tutkii oikeutta yhtenäisenä kokonaisuutena. Tämä tarkoittaa sitä, että oikeutta pidetään samana huolimatta siitä, missä ratkaisutoiminta tapahtuu.⁷⁶ Lainopin, jota kutsutaan myös oikeusdogmatiikaksi, ydintehtävänä on tulkita ja systematisoida oikeusnormeja⁷⁷. Oikeussääntöjen systematisointi voidaan ymmärtää asioiden välisten yhteyksien etsinnäksi⁷⁸. Tulkinta on tulkittavan oikeusnormin ja tekstin kielellisen ilmaisun merkityksen ja tarkoituksen etsimistä ja selvittämistä⁷⁹. Lainopin metodien avulla voidaan ymmärtää, mitä oikeusnormilla tarkoitetaan ja miten oikeudellinen järjestelmä on muotoutunut oikeusnormien kautta.

1.3.5.1 Lainopillinen tutkimusmetodi

Tutkimuksessa käytetään tutkimusmetodina edellisten tutkimusmetodien lisäksi lainopillista lähestymistapaa. Rikoslainopin ydintehtävänä on rikosoikeudellisten normien systematisointi ja tulkinta. Rikosoikeudellisten normien systematisoinnin tarkoituksen on saattaa oikeudellinen aines yleiskatsaukselliseen ja helpommin hallittavaan muotoon. Samanaikaisesti oikeudellinen aines pyritään määrittämään yksityiskohtaisesti tarkempaan ja soveltamiskelpoisempaan, käytettävään muotoon.⁸⁰

Lainopillisella tutkimusmetodilla tutkimuksessa määritetään ensisijaisesti arvopaperimarkkinarikoksia koskeva kansallinen lainsäädäntökehys ja sen kehityskulku Suomessa. Lisäksi lainopillisen tutkimusmetodin avulla systematisoidaan rikoslain oikeudellista viitekehystä arvopaperimarkkinoiden toimintaan liittyen ja arvopaperimarkkinarikoksiin. Tutkimuksen keskittyessä kriminologisen ja oikeussosiologisen tutkimusmetodin kautta arvopaperimarkkinarikollisuuden ilmiön ja siihen syyllistyvien henkilöiden

⁷⁵ Laitinen 2005, s.15.

⁷⁶ Wilhelmsson 1997, s. 349.

⁷⁷ Aarnio 1989, s. 288.

⁷⁸ *Ibid.*, s. 293.

⁷⁹ Sajama 2016, s. 26.

⁸⁰ Lappi-Seppälä 1997, s. 192.

henkilötekijöihin, on lainopillisen metodin käyttö ja rikoslain säännösten selvittäminen muiden metodien käyttöä suppeampaa.

2. ARVOPAPERIMARKKINARIKOKSET SÄÄNTELYN KOHTEENA JA KESKEISET MÄÄRITELMÄT

2.1 Talousrikollisuus ilmiönä

Termi talousrikollisuus (*financial crimes*) on laaja yleistermi, jonka voidaan nähdä pitävän sisällään useita erilaisia kirjallisuudessa käytettyjä nimityksiä, kuten organisaattorikollisuus, valkokaulusrikollisuus, osakeyhtiörikollisuus ja yhteisörikollisuus⁸¹. Erityisesti Yhdysvalloissa käytettävät termit valkokaulusrikollisuus (*white collar crime*) ja osakeyhtiörikollisuus ovat pääosin sosiologisia konstruktioita eikä legaalisia termejä⁸². Laajalti tulkittaessa talousrikostermiin mukaisiin rikoksiin luetaan talouselämän rikollisuus, jossa rangaistaviin tekoihin ja laiminlyönteihin syyllistytään sinänsä lailliseksi nähtävän yritystoiminnan ympäristössä⁸³. Tässä tutkimuksessa rajausta talousrikollisuustermin piirissä koskee vain rikoksia, jotka voivat tapahtua yritystoiminnan tai muun organisatorisen toiminnan yhteydessä.

Talousrikollisuus voi olla tekijästään riippuen yksilö- tai organisaattorikollisuutta. Rikollisen teon määrittely talousrikollisuudeksi voi muuttua edellä mainituin eri nimitysten ja määrittelyjen kautta erilailla nähtäviksi teoiksi. Talousrikollisuus voi sisältää järjestäytyneen rikollisuuden piirteitä tai osia, erityisesti laajojen veropetosten tai muiden verorikosten kautta. Arvopaperimarkkinarikokset harvoin pitävät sisällään järjestäytyneen rikollisuuden ominaispiirteitä, tai ainakaan niin kuten järjestäytynyttä rikollisuutta perinteisesti ajatellaan esimerkiksi laajojen suunniteltujen organisaattorikosten, kuten niin sannotujen moottoripyöräkerhojen huumeiden välitysrikosten kautta. Arvopaperimarkkinarikokset ovat luonteeltaan lähinnä yksilötason rikoksia niiden kohdistuessa esimerkiksi sisäpiirintiedon väärinkäyttöön. On mahdollista, että moni ihminen syyllistyy saman

⁸¹ Virta 2002, s. 3.

⁸² Benson – Kennedy – Logan 2016, s. 115.

⁸³ Laitinen-Alvesalo 1994, s. 12.

tiedon väärinkäyttöön esimerkiksi hallituksen jäsenten saadessa tietoon sisäpiirintiedoksi laskettavaa tietoa. Suomessa ei kuitenkaan ainakaan tähän mennessä ole ollut organisoiduksi miellettyä arvopaperimarkkinoihin kohdistuvaa rikosilmiötä. Tähän voi verrata järjestäytyneen rikollisuuden osalta talousrikoksiin syyllistyneitä esimerkiksi rahanpesun tai veropetosten sarjoina. Teot toki kuuluvat myös talousrikollisuuteen, mutta kohdistuvat eri tavalla yhteiskunnan suojelemiin oikeushyviin, arvoihin tai talouden vapaaseen toimintaan kuin arvopaperimarkkinarikokset.

Talousrikollisuus on taloudellisen hyödyn tavoitteluun tähtäävää rikollisuutta, jossa voidaan nähdä olevan omanlaisia päälajejaan, kuten verorikokset, kirjanpitorikokset, useanlaiset petosrikokset sekä rahanpesurikokset. Talousrikoksien lajiin voidaan lukea myös arvopaperimarkkinarikokset ja välillisesti yrityssalaisuusrikoksetkin.⁸⁴ Talousrikoksissa tekijä usein käyttää apunaan juridiikan ja kirjanpidon ammattilaisia, joilla ei usein ole tietoa toiminnan laittomasta luonteesta.⁸⁵ Talousrikoksen tekijä toimii toisin sanoen usein käyttämällä hyväksikäyttämällä rikoksen suorittamiseen muita ihmisiä, erityisesti oikeuden ja talouden ammattilaisia. Esimerkiksi kirjanpitorikoksissa rikoksen tekijä voi antaa ulkopuoliselle kirjanpitäjälle vääriä tai harhaanjohtavia tietoja, joiden avulla pyritään saavuttamaan jonkinlaista taloudellista hyötyä. Jos kirjanpitäjä ei tarkoituksenmukaisesti ole osa rikollisen toiminnan suorittamista, on kirjanpitäjä mukana rikoksen suorittamisessa passiivisesti ja tietämättömänä tapahtuvasta laittomasta toiminnasta.

Talousrikoksilla tavoiteltava hyöty on esimerkiksi muihin omaisuusrikoksiin verrattuna useimmiten huomattavan suuri ja kiinnijäämisriski muita rikoksia vähäisempi⁸⁶. Talousrikokset täten eroavat niin kutsutusta perinteisestä rikollisuudesta⁸⁷. Talousrikoksien tuottama hyöty tekijälle voi olla suhteellisesti perinteiseen rikollisuuteen verrattessa suurikin ja rikoksen tekemisen houkuttelevuutta voi lisätä niin sanotun äkkirikastumisen mahdollisuus. Myös kiinnijäämisriskin ollessa muita rikoksia vähäisempi on talousrikoksien tekemiselle nähtävissä suurempi houkutusriski kuin esimerkiksi varkausrikokselle.

⁸⁴ Laurio 2020, s. 1.

⁸⁵ Huhtamäki 1994, s. 22.

⁸⁶ *Ibid.*

⁸⁷ Perinteisellä rikollisuudella viitataan tässä yhteydessä esimerkiksi omaisuusrikoksiin, kuten näpistys- ja varkausrikoksiin. Tilastokeskuksen mukaan vuonna 2023 viranomaisten tietoon tulleita rikoksia oli 17 093 kappaletta.

Riskipunninta teon tekemiselle voidaan nähdä talousrikoksissa vinoutuneena, sillä todennäköisyyksien ollessa pienemmät kiinnijäämiselle, on oman pystyvyysarhan voimistuminenkin todennäköisempää⁸⁸.

Jamieson on määritellyt talousrikollisuutta ja tavanomaista rikollisuutta erottavia tekijöitä. *Jamiesonin* teorian mukaan tavanomaista rikollisuutta ja talousrikollisuutta erottavat toisistaan myös teon päämäärät ja ilmaisulliset tavoitteet. Teoria määrittelee talousrikollisuuden olevan aina suuntautunut välineellisiin päämääriin, kun taas niin kutsuttu perinteinen (yksilö)rikollisuus sisältää teossa myös ilmaisullisia tavoitteita. Talousrikollisuuden välineelliset päämäärät ovat vain taloudellisiin etuihin liittyvää tavoitteiden saavuttamista, kuten rahaa tai valtaa. Perinteisen rikollisuuden osalta teon osana on myös ilmaisullinen tavoite, esimerkiksi väkivaltarikoksissa rikoksentekijä saattaa yrittää heijastaa teollaan jotakin itseensä liittyvää.⁸⁹ Talousrikollisuuden tavoitepäämäärät eroavat siis selkeästi tavanomaisesta rikollisuudesta. Näkökulmaa tukee argumentti siitä, että tavanomaisen rikollisuuden osalta esimerkiksi juuri väkivaltarikokseen syyllistyvä voi haluta ilmaista teollaan pelotetta ympäröivälle sosiaaliselle ympäristölle tai jonkinlaisen sosiaalisen pääoman hakemista esimerkiksi kunnioituksen tai ihailun kautta. Talousrikokseen syyllistyvän henkilön ensisijainen motiivi tuskin lienee sosiaalisen pääoman saavuttaminen tai pelotteen luominen ympäröivään sosiaaliseen ympäristöön ainakaan ensisijaisesti. Voidaan ajatella, että talousrikokseen tai tarkemmin arvopaperimarkkinarikokseen syyllistyvää henkilöä motivoi teossa sillä saavutettava taloudellinen etu tai sosiaalisessa ympäristössä lähinnä valta tai status.

2.1.1 Talousrikoksen määritelmä

Talousrikollisuudelle ei ole olemassa yhtä vakiintunutta määritelmää. Talousrikollisuus voidaan määritellä muun muassa rikolliseksi teoksi tai laiminlyönniksi, joka voidaan tehdä yhteisön, yksityishenkilön tai joissakin tapauksissa molempien hyödyksi⁹⁰. Sisäministeriö on laatinut oman määritelmänsä talousrikollisuudesta vuonna 2006. Sisäministeriön kehittämän määritelmän mukaan talousrikos tarkoittaa yrityksen, julkishallinnon tai

⁸⁸ Rikoksen tekijän riskipunnintaa ja pystyvyysarhan olemassaoloa käsitellään lähemmin jaksossa 6.3.

⁸⁹ *Jamieson* 1996, s. 22–27.

⁹⁰ *Alvesalo* 2006, s. 4.

muun yhteisön toiminnan yhteydessä tai niitä hyväksi käyttäen tapahtuvaa rangaistavaa tekoa tai laiminlyöntiä, jolla tähdätään huomattavaan välittömään tai välilliseen taloudelliseen hyötyyn. Tämänkaltaisen teko tai laiminlyönti tarkoittaa joko tosiasiallista tai sel-laiseksi naamioitua yritystoimintaa. Kuitenkaan pelkkä yrityksen tai yhteisön nimen käyt-täminen ilman erityistä hyödyntavoittelutarkoitusta ei ole talousrikos.⁹¹ Tehtävän rikok-sen täytyy tähdätä tosiasiallisesti taloudellisen hyödyn saavuttamiseen, jotta se voidaan lukea talousrikokseksi. Jos tehty teko ei sisällä taloudellisen hyödyntämistarkoituksen vaatimusta, ei teko ole talousrikollisuutta.

Talousrikos voidaan nähdä myös rikoksena, joka voidaan jakaa kahteen eri ryhmään. En-simmäisen jaottelun mukaan talousrikokset voivat olla rikoksia, jotka sisältävät laittomia taloudellisia elementtejä ja ne ovat jo sinänsä laitonta taloudellista toimintaa. Tällaisia rikoksia voidaan kutsua järjestäytyneeksi talousrikollisuudeksi.⁹² Ensimmäiseen ryh-mään voidaan laskea esimerkiksi laitton uhkapeli, järjestäytynyt varastetun tavarän kätke-minen ja bordellin pitäminen⁹³. Toisekseen talousrikokset voidaan jakaa ryhmään, jossa rikokset tehdään ympäristössä, joka sinällään itsessään sisältää laillisia taloudellisia toi-mintoja ja rikokset tehdään laillisen toiminnan puitteissa. Tällaiset toisen ryhmän rikokset voidaan ymmärtää talouselämän rikollisuudeksi.⁹⁴ Toiseen ryhmään kuuluvia rikoksia voi olla esimerkiksi veropetosrikokset⁹⁵. Rikoksien on kuitenkin jaottelusta huolimatta kohdistuttava talouteen tai talouselämään.

Talousrikoksia voidaan ryhmitellä edelleen erilaisiksi rikoksiksi määritelmän sisällä ri-koksen kohteen mukaan. Talousrikollisuuden jaottelua on tehnyt erityisesti *Träskman*, joka on jakanut taloudellisen rikollisuuden eri ryhmiin rikoksen uhrinäkökulmasta jaotel-tuna:

- i. Rikokset, jotka kohdistuvat osakkeenomistajiin, yhtiökumppaneihin ja muihin yrityksen toimijapiirissä toimiviin. Rikoksia yhdistää se, etteivät siihen yritykseen sijoittaneet sijoittajat, johon rikos kohdistuu, saa sitä voittoa ja hyötyä, johon hän

⁹¹ SM 2006, s. 33.

⁹² *Träskman* 1987, s. 125.

⁹³ *Träskman* 1981, s. 16.

⁹⁴ *Träskman* 1987, s. 125.

⁹⁵ *Träskman* 1981, s. 15.

olisi oikeutettu ja jota hän voi odottaa sijoituksensa perusteella. Tähän ryhmään kuuluvat kirjanpitorikokset, erilaiset petosrikokset ja väärennysrikokset. Ryhmään lasketaan myös erityyppiset osakeannin ja osakkeen myynnin yhteydessä tapahtuvat rikostyyppit, jotka lukeutuvat arvopaperimarkkinarikoksiin.

- ii. Rikokset, jotka kohdistuvat velkoihin ja velkojen takaajiin. Tähän ryhmään kuuluvat konkurssiliitännäiset rikokset petollistarkoituksessa, vakuutusrikokset, julkisten avustusten väärinkäyttörikokset ja pitkän tekoajan sisältävät petokset, kuten luoton väärinkäyttörikokset.
- iii. Rikokset, jotka kohdistuvat työntekijöihin. Tällaisia rikoksia ovat erityyppiset työrikkomukset, kuten työturvallisuuden laiminlyöntirikokset, rikokset työaikalain määräyksiä vastaan ja rikokset, joilla rikotaan palkkauksesta annettuja määräyksiä vastaan.
- iv. Rikokset, jotka kohdistuvat kuluttajiin. Kuluttajia vastaan tehtyjä rikoksia ovat rikokset, jotka liittyvät markkinointiin, kuten kuluttajan suojaamiseen ja tehdään markkinoinnin yhteydessä. Tällaisia rikoksia ovat rikokset kuluttajansuojalakiin (38/1978) sisältyviä määräyksiä vastaan.
- v. Rikokset, jotka kohdistuvat kilpailijoihin. Myös tällaiset rikokset ovat yhteydessä markkinointiin ja kohdistuvat kuluttajiin tai muihin kilpailijoihin. Tällaisia rikoksia ovat esimerkiksi rikokset kohdistuen vilpilliseen kilpailuun, markkinoiden manipulointiin ja yritysvakoiluun. Ryhmänmukaisiin tekoihin kuuluvat rikokset, jotka ovat sopimattomia yritystoiminnassa niiden ollessa vastoin rehellistä kilpailua.
- vi. Rikokset, jotka kohdistuvat koko ihmiskuntaan ja ympäristöön. Ryhmään voidaan laskea erilaiset ympäristörikokset.
- vii. Rikokset, jotka kohdistuvat valtioon. Valtiota kohtaan tehtyjä rikoksia ovat erityisesti erilaiset rikokset, jotka kohdistuvat valtion fiskaalisiin etuihin, kuten verorikokset. Ryhmään lasketaan myös erilaiset elinkeinokontrollia loukkaavat rikokset, kuten kurssinvääristämisrikokset ja virkamiehiin kohdistuvat rikokset, virkamiehen lahjontarikokset.⁹⁶

⁹⁶ *Träskman* 1981, s. 18–20.

2.1.2 Arvopaperimarkkinarikoksen määritelmä

Träskmanin rikoksen kohdistumisjaotteluteorian mukaan arvopaperimarkkinarikokset luettaisiin teorian ensimmäiseen ryhmään, jossa talousrikokset on jaettu rikoksiin, jotka kohdistuvat osakkeenomistajiin, osakeantiin ja osakkeen myyntiin. *Kotiranta* on esittänyt näkökulmaa kohtaan kritiikkiä ja sijoittaa arvopaperimarkkinarikokset nykyaikana enemminkin ryhmäksi rikoksia, joissa rikosta vastaan suojeltava objekti on luottamus arvopaperimarkkinoiden toimintaan, ei niinkään vain rikos yritykseen sijoittaneiden oikeutettuja odotuksia kohtaan⁹⁷. Näkökulman voidaan sanoa olevan perusteltu markkinoiden vakauden näkökulmasta⁹⁸. Viime sijassa toimimattomat markkinat tai epäily markkinoiden toimimisesta voi johtaa arvopapereiden arvonalaskuun ja lopulta markkinoiden kaventumiseen ja taloudelliseen taantumiseen⁹⁹.

Kriminologisessa tutkimusteoriassa on yleisesti pyritty erottelamaan (ainakin Yhdysvalloissa) toisistaan rikokset, jotka tehdään hyödyntämällä asemaa tai luottamusta ja jolla tavoitellaan omaa etua (*occupational crime*) sekä rikoksiin, jotka tehdään itsessään organisaation tavoitteiden edistämiseksi.¹⁰⁰ Rikoksista, jotka tehdään organisaation tavoitteiden edistämiseksi määritellään yhteisörikoksiksi (*corporate crime*). Yhteisörikoksiin voidaan lukea rikokset, jotka kohdistuvat puhtaasti taloudelliseen omaisuuteen sekä rahoitusmarkkinoihin. Samaan joukkoon lasketaan myös esimerkiksi ympäristörikokset sekä työntekijöihin kohdistuvat rikokset.¹⁰¹ Arvopaperimarkkinarikoksiin soveltuvaa määritelmää on siis määritelly Yhdysvalloissa erityisesti valkokaulusrikollisuustermin alla. Arvopaperimarkkinarikokseksi voidaan määrittää joko henkilökohtaiseen tai organisaation etuun tähtäävä laiton ja/tai epäeettinen teko, joka vahingoittaa julkista luottamusta. Teon tekee yleensä ammatin harjoittamisen yhteydessä henkilö, joka on arvostetussa tai

⁹⁷ *Kotiranta* 2014, s. 109.

⁹⁸ Vakaat markkinat ovat edellytys toimivien markkinoiden saavuttamiseksi. Sijoittajien halukkuus ja erityisesti riskinottohalukkuus voidaan nähdä olevan vakaillla markkinoilla suurempaa kuin epävakaillla markkinoilla, joissa luottamusta arvopaperimarkkinaympäristön toimintaan ei ole. Markkinalikviditeettiä ja pääomamarkkinoita eteenpäin ajava tekijä on erityisesti sijoittajien varmuus tehtäviin toimeksiantoihin. Sijoittajien itsevarmuus ja luottamus markkinoiden toimintaan on järjestelmän toimimisen kannalta elintärkeää.

⁹⁹ *Sergakis* 2018, s. 13.

¹⁰⁰ *Geis* 2002, s. 16–17.

¹⁰¹ *Slapper – Tombs* 1999, s. 43–47.

yhteiskunnallisesti korkeassa asemassa oleva henkilö tai organisaatio.¹⁰² Vaikka arvopaperimarkkinarikoksiin syylistyneitä on tutkittu Suomessa vähän, voidaan määritelmää soveltaa myös suomalaiseseen oikeusympäristöön ainakin teon motiivien osalta. Tämän tutkimuksen on tarkoitus osoittaa, miten suomalaisessa oikeuskäytännössä rikoksen tekijät ovat asemoituneet ammatillisesti ja/tai organisaatiossaan.

Arvopaperimarkkinarikokset ovat siis osa talousrikollisuutta. Yrityksen tai yhteisön toiminnassa tapahtuneet rikoslain 51 luvun mukaiset arvopaperimarkkinoihin kohdistuvat rikokset ovat aina talousrikoksia¹⁰³. Ensisijaisesti arvopaperin oikeudellinen tehtävä on ollut toimia todisteena oikeustositseikan tai oikeussuhteen olemassaolosta. Arvopaperin oikeudellinen suoja ilmenee arvopaperin vilpittömässä mielessä olevan haltijan nauttimassa suojassa. Arvopaperille annettu vilpittömän mielen haltijan suojan tarkoitus on edistää arvopaperien vaihdantaa.¹⁰⁴ Kriminalisoimalla arvopapereihin kohdistuvia rikoksia on tarkoitus viime kädessä suojata vilpittömässä mielessä tapahtuvaa arvopaperikauppaa ja täten markkinoiden toimivuutta.

2.2 Arvopaperimarkkinat ja sääntelyn kehitys

Pörssin perustamista Suomeen suunniteltiin tietävästi ensimmäisen kerran vuonna 1812. Arvopaperimarkkinat olivat 1800-luvun alun Suomessa vielä varsin kehittymättömät ja pörssin perustaminen jäi sikseen.¹⁰⁵ 1860-luvulla maassa elettiin noususuhdanteessa ja Suomessa otettiin käyttöön oma raha sekä suunniteltiin liikepankin perustamista. Tukholmassa oli käynnistetty arvopapereiden huutokauppatoiminta.¹⁰⁶ Vuonna 1863 senaatti vahvisti meklarien ohjesäännön Helsingille ja Turulle ja pörssi oli mahdollinen vain näissä kaupungeissa¹⁰⁷. Kuitenkin Helsingin pörssin toiminta alkoi varsinaisesti vuonna 1912. Kaupankäyntimäärät olivat kuitenkin vaatimattomia ja arvopaperimarkkinat edelleen varsin pienet ja kehittymättömät.¹⁰⁸ Arvopaperimarkkinoiden verrattainen

¹⁰² Jamieson 1996, s. 22–27.

¹⁰³ Hakamo-Jauhiainen ym. 2009, s. 38.

¹⁰⁴ HE 157/1988 vp, s. 6.

¹⁰⁵ KM 44/1987, s. 12

¹⁰⁶ Kantanen 2012, s. 17.

¹⁰⁷ Stjernschantz 1987, s. 10.

¹⁰⁸ Rudanko 1998, s. 6.

kehittymättömyys eurooppalaisten talouskeskusten arvopaperikaupankäyntiin ja kaupan-
käyntitraditioon jatkui 1980-luvulle asti¹⁰⁹. Vaatimusta arvopaperimarkkinoiden yksityis-
kohtaisemmalle sääntelylle ei ollut.

Tarpeen arvopaperimarkkinoiden erityiselle sääntelylle voidaan sanoa vasta 1980-lu-
vulla, jolloin toiminnan kehitys arvopaperimarkkinoilla oli nopeaa. 1980-luvulla yhtiöt
pyrkivät entistä aktiivisemmin ja kustannustehokkaammin hankkimaan omaa ja vierasta
pääomaa, sekä luonnolliset henkilöt alkoivat säästää aiempaa useammin arvopapereihin
ostovoiman kasvaessa. Lisäksi Suomen kansantalouden positiivinen kehitys siivitti arvo-
paperimarkkinoiden kasvua. Vilkastuneet arvopaperimarkkinat vaativat sijoittajien luot-
tamusta markkinoiden toimintaan. Arvopaperimarkkinoiden sääntelyä aloitettiin valmis-
telemaan vuonna 1988 ja tavoitteena oli luoda Suomesta puuttuva perusnormisto, jossa
turvattaisiin arvopaperimarkkinoiden toimintaedellytykset.¹¹⁰

Talousrikosoikeuden asema on vahvistunut lainsäädännössä ja kriminaalipoliittisessa
pääöksenteossa 1980-luvulta lähtien. Merkittävä muutos talousrikosoikeudelliseen sään-
telyyn tapahtui vuonna 1983, kun oikeusministeriö vahvisti rikoslainsäädännön koko-
naisuudistuksen. Rikoslain kokonaisuudistuksessa katsottiin uudistamistarpeiden kohdis-
tuvan erityisesti julkista taloutta ja taloudellista lainsäädäntöä vastaan tehtyjä rikoksia
vastaan sekä keskeisiä varallisuusrikoksia koskeviin sääntelyihin. Kokonaisuudistuksen
ensimmäisessä vaiheessa rikoslakiin sisällytettiin uudet luvut koskien muun muassa ri-
koksia julkista taloutta vastaan (RL 29 luku) ja elinkeinorikoksia vastaan (RL 30 luku).
Uudistuksen tarkoituksena oli kriminalisoida tekoja, jotka ovat vahingollisia yhteiskun-
nan taloudelliselle järjestäytymiselle.¹¹¹ Vaikka rikoslakia uudistettiin julkista taloutta
vastaan tehtyjä rikoksia vastaan, ei arvopaperimarkkinoita vastaan tehtyjä rikoksia krimi-
nalisoitu vielä uudistuksen yhteydessä rikoslaissa.

Ennen ensimmäisen arvopaperimarkkinasääntelyvalmistelun aloittamista Suomen arvo-
paperimarkkinat perustuivat pääasiallisesti yleisiin velvoite-, sopimus-, yhteisö- ja

¹⁰⁹ Kotiranta 2014, s. 49.

¹¹⁰ HE 157/1988 vp, s. 3.

¹¹¹ Koponen – Lahti 2007, s. 4.

kauppaoikeudellisiin säännöksiin¹¹². Lisäksi ennen sääntelyvalmisteluiden aloittamista arvopaperimarkkinatoimijat olivat pyrkineet kehittämään sijoittajien luottamusta lisääviä menettelytapoja itsesääntelynormein. Itsesääntely kuitenkin kattaa vain ne piirit, jotka jäsenyyden tai solmimiensa sopimusten nojalla ovat velvollisia noudattamaan kyseessä olevia itsesääntelynormeja. Edelleen itsesääntelynormien sanktiomuotona voidaan käyttää vain huomautuksia, varoituksia, jäsenyydestä erottamista, sopimukseen perustuvan toimimisoikeuden peruuttamista tai muita sopimukseen perustuvia seurauksia, kuten seuraamusmaksua.¹¹³ Arvopaperimarkkinoiden sääntely kehittyi kansainvälisesti kuitenkin itsesääntelystä kohti lainsäädännön luomista arvopaperikaupalle, myös maissa, joissa itsesääntely oli ollut aikaisemmin ainoa arvopaperikaupan sääntelyn muoto¹¹⁴. Sääntelyn kehittyessä viranomaisille annettiin laajempaa valtaa ja mahdollisuus puuttua itsesääntelyä harjoittavien elinten toimintaan.¹¹⁵ Ensimmäinen arvopaperimarkkinalaki (495/1989, VAML) säädettiin Suomessa vuonna 1989.

Arvopaperimarkkinoiden laintasoisen sääntelyn alkamisen jälkeen, olivat arvopaperimarkkinat suurien muutosten kohteena. Erityisesti Suomen liittyminen Euroopan unioniin (EU) ja sääntelyn yhtenäistäminen unionin sisällä aiheutti vaatimuksia arvopaperimarkkinoiden ja arvopaperimarkkinalainsäädännön muuttamiselle.¹¹⁶ Myös arvopaperimarkkinoiden sääntely arvopaperimarkkinarikosten osalta oli suuren reformin edessä. Euroopassa arvopaperimarkkinoiden kehitystä siivitti ja ohjasi Euroopan yhteisöjen (EY) arvopaperikauppaa koskevien direktiivien vaatimat lainmuutokset. Erityisesti sisäpiiri-kauppoja koskevien säännösten ja määräysten yhteensovittamisesta annettu neuvoston

¹¹² Häyrynen – Kajala 2013, s. 17.

¹¹³ Parkkonen – Knuts 2014, s. 2.

¹¹⁴ Itsesääntelyä esiintyy edelleen suomalaisessa arvopaperimarkkinaoikeudellisessa ympäristössä. Arvopaperimarkkinayhdistyksen antamat suosituskokoelmat, Hallinnointikoodi ja Ostotarjouskoodi ovat merkittävä osa pörssiyhtiöiden itsesääntelyä. Lisäksi Helsingin pörssin sääntöjä voidaan pitää osana itsesääntelyä yhtiöiden sitoutuessa noudattamaan sääntöjä niiden listautuessa Helsingin pörssin. Vaikka itsesääntelylle on tunnusomaista yhtiöiden vapaaehtoinen sitoutuminen itsesääntelynormistoon, on itsesääntelyn merkitys tunnustettu lainsäädännössä. Arvopaperimarkkinalaissa kielletään hyvän arvopaperimarkkinatavan vastainen menettely. Hyvää arvopaperimarkkinatapaa ohjaa itsesääntely. Edelleen arvopaperimarkkinalain 11 luvun 28 §:ssä säädetään pörssiyhtiöiden velvollisuudesta kuulua itsesääntelyelimeen, joka antaa suosituksia julkisia ostotarjouksia koskeviin menettelytapoihin.

¹¹⁵ KM 44/1987 s. 33.

¹¹⁶ Parkkonen – Knuts 2014, s. 3.

direktiivin 89/592/ETY (sisäpiiridirektiivi) antama velvoite yhteisön jäsenmaille direktiivien vastaisten menettelytapojen rikkomisesta johti muutoksiin useassa yhteisön jäsenmaassa uusien rangaistussäännösten säätämisen myötä. Muutosta tapahtui samanaikaisesti myös Yhdysvalloissa, jossa sisäpiirikauppoja koskeva sääntely oli alkanut jo 1930-luvulla. Arvopaperimarkkinoiden valvontaa kehitettiin edelleen perustamalla valvontaviranomaisia arvopaperimarkkinoille ja lisäämällä valvontaviranomaisten valvontavaltuutuksia.¹¹⁷ Lisäksi Suomessa taloudellista rikollisuutta oli alettu pitämään yhtenä yhteiskunnan kannalta huolestuttavana ilmiönä¹¹⁸. Yleinen ilmapiiri arvopaperimarkkinoiden entistä laajempaa koskevalle kriminalisoinnille oli aiempaa myönteisempi ja tarve selkeämmälle kriminalisoinnille oli todellinen.

On kuitenkin huomattava, ettei arvopaperimarkkinoiden sääntely ja erityisesti sen väärinkäytöissä sääntely ole Suomessa ollut pitkäaikaista ja sääntelytraditiota ei ole vielä suomalaisen oikeustieteeseen kehittynyt. Pitkäaikaisen sääntelyperinteen puuttuminen konkretisoituu erityisesti oikeustieteen osalta niin, ettei arvopaperimarkkinaoikeudessa ole kehitetty yleisiä oppeja. Perinteen puuttumista ilmentää lisäksi se, että arvopaperimarkkinaoikeudellisia oikeustapauksia saati ennakkotapauksia on lukumääräisesti vähän. *Kotirannan* mukaan arvopaperimarkkinaoikeudellisen tradition puuttuminen ilmenee erityisesti muilta oikeudenaloilta johdettavissa olevien tulkinnassa hyväksikäytettävien työvälineiden jäsentymättömyytenä, kun pyritään tulkitsemaan arvopaperimarkkinaoikeudellisia ilmiöitä.¹¹⁹

2.3 Arvopaperimarkkinarikosten sääntelyn kehitys

2.3.1 Arvopaperimarkkinarikosten kriminalisointi

Arvopaperimarkkinarikokset kriminalisoitiin vuonna 1999 rikoslaissa rikoslain kokonaisuudistuksen yhteydessä. Ennen vuotta 1999 arvopaperimarkkinarikoksista säädettiin arvopaperimarkkinalaissa sekä kaupankäynnistä vakioiduilla optioilla ja termiineillä annetusta laista (772/1988). Arvopaperimarkkinalain 8 luvussa oli rangaistu

¹¹⁷ HE 254/1998 vp, s. 9.

¹¹⁸ OJL 3/1993, s. 9.

¹¹⁹ *Kotiranta* 2014, s. 43.

luottamuksellisen yritystiedon väärinkäyttö, arvopaperimarkkinarikos, arvopaperimarkkinarikkomus sekä arvopaperimarkkinoita koskevan salassapitovelvollisuuden rikkominen. Uudistuksen tarkoituksena oli ankaroittaa vakavimpien väärinkäytösten rangaistus-seuraamuksia. Erityisesti sisäpiirintiedon väärinkäyttö ulotettiin koskemaan ketä tahansa sisäpiirintietoa tahallisesti väärinkäyttäneitä ja keinotekoinen kursseihin vaikuttaminen säädettiin nimenomaisesti rangaistavaksi kurssin vääristämisenä, kuin aikaisemman lainsäädännön mukaan kurssin keinotekoisien vaikuttamisen eräät tekotavat oli kriminalisoitu. Lisäksi rikoslakiin lisättiin säännös arvopaperimarkkinoita koskevasta tiedottamisrikoksesta koskien totuudenvastaisia tai harhaanjohtavien tietojen antamaista ammattimaisessa markkinoinnissa tai hankkimisessa elinkeinotoiminnassa.¹²⁰

Rikoslain kokonaisuudistuksen aikana arvopaperimarkkinarikoksia oli ollut vielä suhteellisen vähän eikä käytännön kokemusta arvopaperimarkkinarikoksista juurikaan ollut. Vain muutama epäilty väärinkäytös oli johtanut syytteiden nostamiseen, eikä selkeää oikeuskäytäntöä ollut muodostunut. Arvopaperimarkkinoihin oli kuitenkin kohdistunut väärinkäytöksiä, jotka olivat herättäneet laajaa huomiota ja aiheuttaneet markkinoille epäluuloa erityisesti markkinoiden tasapuolisuutta kohtaan. Syytteisiin johtaneissa tapauksissa oikeudenkäynnit olivat johtaneet lieviin seuraamuksiin, joita perusteltiin esimerkiksi voimassaolevien säännösten tulkinnanvaraisuudella ja varsin lievän rangaistusasteikon soveltamisella. Arvopaperimarkkinalain puutteena pidettiin etupäässä sitä, ettei arvopaperimarkkinalaki eriyttänyt eräiden arvopaperimarkkinarikosten törkeimpiä tekomuotoja. Puutteiden korjaamiseksi lainsäätäjät piti tarpeellisenä kirjoittaa paheksuttavimpia arvopaperimarkkinoilla esiintyviä väärinkäytöksiä koskevat rangaistussäännökset itsenäisiksi rangaistussäännöksiksi, jotka siirrettäisiin rikoslakiin.¹²¹ Arvopaperimarkkinarikosten siirtämisellä rikoslakiin annettiin myös vahva signaali siitä, ettei talouteen kohdistuvia rikoksia hyväksytä suomalaisessa yhteiskunnassa.

Lailla rikoslain muuttamisesta (475/1999) lisättiin rikoslakiin uusi 51 luku, jossa säädetään arvopaperimarkkinarikoksista. Laki tuli voimaan 1.4.1999. Vastedes rikoslain 51 luvussa säädettiin rangaistavaksi sisäpiirintiedon väärinkäyttö (RL 51:1), törkeä sisäpiirintiedon väärinkäyttö (RL 51:2), kurssin vääristäminen (RL 51:3), törkeä kurssin

¹²⁰ HE 254/1998 vp, s. 1.

¹²¹ *Ibid.*, s. 10.

vääristäminen (RL 51:4) ja arvopaperimarkkinoita koskeva tiedottamisrikos (RL 51:5). Samalla rikoslain 51 luvun 6 §:ssä määriteltiin ensimmäistä kertaa, mitä sisäpiirintiedolla tarkoitetaan. Rikoslain 51 luku sääti rikostunnusmerkistön sekä objektiiviset että subjektiiviset elementit ensimmäistä kertaa arvopaperimarkkinarikosten osalta rikoslaissa. Tunnusmerkistöjen teonkuvauksissa ei viitattu lain ulkopuolisiin käyttäytymisnormeihin.¹²²

2.3.2 Arvopaperimarkkinarikosten sääntelyn muutokset rikoslaissa

Vuonna 2005 rikoslain 51 lukua sekä arvopaperimarkkinalakia muutettiin 1.7.2005 voimaan tulleilla laeilla. Lakiuudistukset perustuivat tarpeeseen saattaa kansallisesti voimaan sisäpiirikaupoista ja markkinoiden manipuloinnista annettu Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2003/6/EY¹²³ (Markkinoiden väärinkäyttödirektiivi, MAD I) ja siihen liittyneet kolme täytäntöönpanodirektiiviä sekä täytäntöönpanoasetus.¹²⁴ Rikoslain 51 luvun määritelmiä muutettiin ja ne viittasivat uudistuksen jälkeen suoraan vastaaviin arvopaperimarkkinalain säännöksiin. Uudistuksen tuloksena arvopaperimarkkinarikosten tunnusmerkistöt muuttuivat niin sanotusti blankorangaistussäännöksiksi¹²⁵ eli säännösten tunnusmerkistöjä oli täydennettävä rikoslain lisäksi muusta lainsäädännöstä löytyvin säännöksin.¹²⁶

Rikoslain 51 lukua muutettiin edelleen vuonna 2012 lailla rikoslain 51 luvun muuttamisesta (753/2012), kun arvopaperimarkkinalakiin toteutettiin kokonaisuudistus. Uusi arvopaperimarkkinalaki tuli voimaan 1.1.2013. Muutokset johtuivat pääosassa arvopaperimarkkinalain muuttamista koskevasta ehdotuksesta ja koskivat suurilta osin lain käsitteitä

¹²² Korkka-Knuts – Frände ym. 2023, s. 877.

¹²³ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2003/6/EY, annettu 28 päivänä tammikuuta 2003, sisäpiirikaupoista ja markkinoiden manipuloinnista, EUVL L 96, 12.4.2003 s. 16–25.

¹²⁴ Parkkari 2007, s. 213–214.

¹²⁵ Blankorangaistussäännöillä eli blankokriminalisoinneilla tarkoitetaan avoimia rangaistussäännöksiä, jotka ovat rikosoikeudellista sääntelyä. Blankokriminalisoinneissa rangaistuksen sisältävä säännös erotetaan rangaistavan käyttäytymisen aineellisen sisällön kuvaavasta sääntelystä. Aineellinen sisältö, joka kuvaa rangaistavaa käyttäytymistä voi saada sisältönsä joko rikoslain ulkopuolisesta eduskuntalaista tai lakia alemman asteisesta sääntelystä.

¹²⁶ Korkka-Knuts – Frände ym. 2023, s. 878.

ja soveltamisalaa¹²⁷. Muutoksella oli tarkoitus ensisijaisesti poistaa voimassaolevaan lainsäädäntöön liittyviä epäselvyyksiä ja näistä johtuneita tulkintaongelmia sekä implementoida unionin lainsäädännössä tapahtuneita muutoksia. Lisäksi tarkoituksena oli keventää hallinnollista taakkaa, jota oli aiheutunut aiemmasta sääntelystä. Kokonaisuudistuksessa siirrettiin julkisen sisäpiirirekisterin ylläpito Finanssivalvonnan alaisuuteen.¹²⁸ Uuteen arvopaperimarkkinalakiin sisällytettiin määritelmät eräille rikosluvun 51 luvun soveltamisen kannalta keskeisille käsitteille¹²⁹.

Vuoden 2012 kokonaisuudistuksessa muutettiin lisäksi rikoslain 51 luvun 3 §:n kurssin vääristäminen ja 51 luvun 4 §:n törkeä kurssin vääristäminen uudeksi rikosnimikkeeksi markkinoiden vääristämisestä ja sen kvalifioidusta muodosta. Pykälänumerot pidettiin ennallaan, mutta rikosnimike muuttui kurssin vääristämisestä. Tunnusmerkistö vastasi pääsääntöisesti kurssin vääristämisen tunnusmerkistöä, mutta rikosnimikkeen muutos toteutettiin, sillä kurssin vääristämisen määritellyt arvopaperimarkkinalain 5 luvun 12 § ehdotettiin myös muutettavaksi markkinoiden vääristämiseksi uudistuvassa arvopaperimarkkinalain 14 luvun 3 §:ssä. Rikosnimikkeen muutos johtui lopulta siitä, että kurssin vääristämisen sijaan säännös laajennettiin koskemaan myös markkinoiden vääristämistä eli myös muuta kuin rahoitusvälineen kurssiin liittyvää muutosta.¹³⁰ Kokonaisuudistuksen jälkeen rikoslain 51 luvussa säädettiin rangaistavaksi sisäpiirintiedon väärinkäyttö (RL 51:1), törkeä sisäpiirintiedon väärinkäyttö (RL 51:2), markkinoiden vääristäminen (RL 51:3), törkeä markkinoiden vääristäminen (RL 51:4) ja arvopaperimarkkinoita koskeva tiedottamisrikos (RL 51:5).

Vuonna 2016 rikoslain 51 lukua muutettiin sekä muuttamalla jo olemassa olevia pykäläitä että lisäämällä kaksi uutta pykälää. Lailla rikoslain 51 luvun muuttamisesta (521/2016) muutettiin 51 luvun 1 ja 3–7 pykäläitä sellaisina, kuin ne olivat olleet ja lukuun lisättiin uudet pykälät 2 a ja 6 a. Lisätyllä 51 luvun 2 a §:llä säädettiin rangaistavaksi sisäpiirintiedon ilmaiseminen. Puolestaan lisätyllä 51 luvun 6 a §:llä rajattiin luvun soveltamisalaa. Lakimuutos tuli voimaan 3.7.2016. Muutokset toteutettiin jälleen EU-lainsäädännön

¹²⁷ HE 32/2012 vp, s. 284.

¹²⁸ *Ibid.*, s. 1–2.

¹²⁹ *Korkka-Knuts – Frände ym.* 2023, s. 878.

¹³⁰ HE 32/2012 vp, s. 284–285.

muutosten vuoksi. Unionin lainsäädännössä arvopaperimarkkinoita koskien muutettiin sekä asetuksia että direktiivejä. Muutokseen vaikuttivat Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) N:o 596/2014 markkinoiden väärinkäytöstä¹³¹ (markkinoiden väärinkäyttöasetus, MAR) sekä Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2014/57/EU markkinoiden väärinkäytöstä määrättävistä rikosoikeudellisista seuraamuksista¹³² (markkinoiden väärinkäyttödirektiivi, MAD II).

Rikoslain 51 luku oli muutosten kohteena jälleen vuonna 2018, jolloin 3.1.2018 voimaantulleen kaupankäynnistä rahoitusvälineillä annetun lain (1070/2017) yhteydessä muutettiin esimerkiksi rikoslain 51:6:ssä olevat määritelmäsäännökset. Muutoksen seurauksena 6 a §:n soveltamisalasäännöstä muutettiin ja kriminalisointi laajennettiin myös sellaisiin rahoitusvälineisiin, joilla käydään kauppaa organisoidussa kaupankäyntijärjestelmässä.¹³³ Myös rikoslain 51 luvun 5 §:ää koskien arvopaperimarkkinoita koskevaa tiedottamisrikosta muutettiin Euroopan parlamentin ja neuvoston asetuksen (EU) 2017/1129 arvopapereiden yleisölle tarjoamisen tai kaupankäynnin kohteeksi säännellyllä markkinalla ottamisen yhteydessä julkaistavasta esitteestä¹³⁴ (esiteasetus) myötä¹³⁵.

Viimeisin muutos rikoslain 51 lukuun on tullut voimaan 30.6.2024. Muutoksen jälkeen rikoslain 51 luvun 1 §:ssä säädetään sisäpiirintiedon osalta sisäpiirintiedon koskevan rahoitusvälineen lisäksi myös kryptovaraa. Rikoslain 51 lukuun lisättiin myös 5 a -pykälä, jossa säädetään kryptovaramarkkinoita koskevasta tiedottamisrikoksesta. Luvussa säädetään nyt siis arvopaperimarkkinarikoksien lisäksi kryptovaramarkkinarikoksista. Kryptovaramarkkinarikosten kriminalisointi perustuu Euroopan parlamentin ja neuvoston

¹³¹ Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) N:o 596/2014, annettu 16 päivänä huhtikuuta 2014, markkinoiden väärinkäytöstä (markkinoiden väärinkäyttöasetus) sekä Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin 2003/6/EY ja komission direktiivien 2003/124/EY, 2003/125/EY ja 2004/72/EY kumoamisesta, EUVL L 173 12.6.2014, s. 1.

¹³² Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2014/57/EU, annettu 16 päivänä huhtikuuta 2014, markkinoiden väärinkäytöstä määrättävistä rikosoikeudellisista seuraamuksista (markkinoiden väärinkäyttödirektiivi), EUVL L 173, 12.6.2014, s. 179–189.

¹³³ HE 151/2017 vp, s. 96.

¹³⁴ Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) 2017/1129, annettu 14 päivänä kesäkuuta 2017, arvopapereiden yleisölle tarjoamisen tai kaupankäynnin kohteeksi säännellyllä markkinalla ottamisen yhteydessä julkaistavasta esitteestä ja direktiivin 2003/71/EY kumoamisesta, EUVL L 168, 30.6.2017, s. 12–82.

¹³⁵ HE 111/2018 vp, s. 47–48.

asetukseen (EU) 2023/1114 kryptovarojen markkinoista¹³⁶ (MiCA-asetus) ja sen 89–91 artikloihin, joissa säädetään sisäpiirintiedon julkistamisesta, sisäpiirikauppoja koskevasta kiellosta, sisäpiirintiedon laitonta ilmaisemista koskevasta kiellosta ja markkinoiden manipulointia koskevasta kiellosta.

Uusilla kriminalisoinneilla on tarkoitus suojata markkinoiden luottamusta kryptovaroja käytettäessä, kuten arvopaperimarkkinarikosten osalta. Uusia kriminalisointeja perustellaan tarpeellisiksi erityisesti siksi, että kryptovara voidaan katsoa rahoitusvälineeksi, johon voidaan soveltaa rikoslain 51 luvun säännöksiä. Kriminalisointia perustellaan olennaiseksi myös siksi, ettei rajanveto siitä, milloin kryptovara tulkittava rahoitusvälineeksi ole täysin selvää. Kryptovaran kriminalisointi on täten rikoslainkäytön ennakoitavuuden vuoksi perusteltua, jotta teon rikosoikeudellinen arviointi ei ole riippuvainen siitä, luokitellaanko tekoväline rahoitusvälineeksi vai ei. Lain esitöissä korostetaan rikoksen tekovälineen osalta sitä, että tekovälineen oikeudellisen luonteen arviointi on usein jälkikäteistä eikä tekijä ole välttämättä siitä tekohetkellä selvillä. Teon voidaan kuitenkin ymmärtää ilmentävän tekijässä samansuuruista toimintavääryyttä kuin arvopaperimarkkinarikoksissa.¹³⁷

On selvää, ettei kryptovarojen kaupankäyntialustalla tapahtuva taloudellinen toiminta tosiasiallisesti eroa siitä toiminnasta, josta on kyse säännellyllä markkinalla tai monenkeskisessä kaupankäyntijärjestelmässä kaupankäynnin kohteena olevien rahoitusvälineiden kaupankäynnissä.¹³⁸ Vuoden 2024 muutoksen jälkeen rikoslain 51 luvussa säädetään rangaistavaksi sisäpiirintiedon väärinkäyttö (RL 51:1), törkeä sisäpiirintiedon väärinkäyttö (RL 51:2), sisäpiirintiedon ilmaiseminen (RL 51:2a), markkinoiden manipulointi (RL 51:3), törkeä markkinoiden manipulointi (RL 51:4), arvopaperimarkkinoita koskeva tiedottamisrikos (RL 51:5) sekä kryptovaramarkkinoita koskeva tiedottamisrikos (RL 51:5a).

¹³⁶ Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) 2023/1114, annettu 31 päivänä toukokuuta 2023, kryptovarojen markkinoinnista sekä asetusten (EU) N:o 1093/2010 ja (EU) N:o 1095/2010 ja direktiivien 2013/36/EU ja (EU) 2019/1937 muuttamisesta, EUVL L 150 9.6.2023, s. 40.

¹³⁷ HE 31/2024 vp, s. 58–59.

¹³⁸ *Ibid.*

2.4 Arvopaperimarkkinarikosten sääntelyn tavoitteet

Perinteisesti arvopaperimarkkinaoikeudellinen sääntely on kattanut pörssien toimintaa, tiedonantovelvollisuuden sisällön määrittelemistä ja rikosoikeudellisten sanktioiden asettamista. Täten markkinoiden yleinen toimivuus ja sen luomat kansantaloudelliset edut ovat taustatavoite ja etusijalla ovat yksittäisen markkinatoimijan, esimerkiksi sijoittajan tai arvopaperin liikkeellelaskijan oikeuksien tai velvollisuuksien arvostaminen.¹³⁹ Arvopaperimarkkinoiden merkitys taloudelle ja yritysten rahoitukselle on korostunut entisestään 2000-luvulle tultaessa. Arvopaperimarkkinat ovat laajentuneet kattamaan maailmantalouden kokonaisuudessaan ja omistuspohja kattaa koko yhteiskunnan. Arvopaperimarkkinoilla on näkynyt maailmantalouden epävarmuus, joka on heijastunut markkinoille erityisesti kurssiheilahtelujen eksponentiaalisena kasvamisena.¹⁴⁰ Oikeushenkilö yhteiskunnallisena toimijana on tyypillisesti yhtiö. Rikosoikeudellinen pyrkimys vaikuttaa yhtiöiden toimintaan on samanaikaisesti vaikuttamista myös vaihdantatalouden toimintaan. Rikosoikeuden tehtävänä on suojella yksilöitä toisten tekemiltä perusoikeuksien ja perusoikeuksiin liittyvien oikeushyvin loukkauksilta.¹⁴¹

Taloudellista rikollisuutta ei ole yksimielisesti pidetty niin ikään rikosoikeudellisena käsitteenä, vaan *Träskmanin* mukaan enemmänkin kriminologisena ja kriminaalipoliittisena käsitteenä¹⁴². Tämä johtunee siitä, että talous on vain abstrakti käsite, jolle ei voida määrittää selkeää suojelukohdetta rikosoikeudellisesti. Rikosoikeudellisella sääntelyllä pyritään suojelemaan luottamusta arvopaperimarkkinoiden toimintaan, ei taloutta sellaiseenaan.¹⁴³ Rikosoikeuden mahdollistama suoja markkinoiden luottamukselle on ymmärrettävissä rikosoikeudellisesti juuri kohdistettuna niihin periaatteisiin, joilla markkinat toimivat. Ydinperiaate markkinoiden toiminnassa on luottamus markkinoiden toimintaan ja siihen, että jokainen markkinoilla toimiva toimii niin, että markkinoiden toimivuuteen voi luottaa. Arvopaperimarkkinoiden tärkein ominaisuus on luottamus markkinoihin¹⁴⁴. Arvopaperimarkkinarikosten kriminalisointi on lainsäätäjän mielestä tarpeellista erityisesti

¹³⁹ Norros 2009, s. 2.

¹⁴⁰ Häyrynen 2006, s. 1.

¹⁴¹ Jaatinen 2000, s. 11–12.

¹⁴² *Träskman* 1981, s. 15.

¹⁴³ *Muttillainen-Kankaanranta* 2010, s. 148.

¹⁴⁴ OLJ 3/1993 vp, s. 7.

siksi, että sijoittajille voitaisiin luoda tarvittua luottamusta markkinoihin ja täten edistää rahoitusmarkkinoiden toimintaa. Kaikilla markkinoilla toimivilla sijoittajilla on oltava tasavertaiset mahdollisuudet käyttää hyväkseen arvopapereita ja arvopapereiden liikkeenlaskijoita koskevaa informaatiota. Markkinoilla toimijoiden luottamusta markkinoihin heikentävät kaikki toimet, joilla pyritään keinotekoisesti manipuloimaan markkinoita. Jotta tällaista toimintaa voidaan ehkäistä, on säädettävä hyväksyttävään kaupankäyntiin velvoittavia säännöksiä sekä myös väärinkäytöksiä hyväksikäyttävien menettelytapojen kieltäviä säännöksiä.¹⁴⁵

Sijoittajien investointihalukkuus arvopaperimarkkinoilla edellyttää siis sijoittajien luottamusta puolueettomaan markkinatoimintaan sekä markkinoiden tehokkuuteen. Sääntely on tarpeellista markkinoilla ilmenevän tehottomuuden ja epäoikeudenmukaisuuden korjaamiseen.¹⁴⁶ Nykyisin arvopaperimarkkinalainsäädännön tavoitteena katsotaan olevan suomalaisilla markkinoilla toimivien edut. Kilpailukykyisen ympäristön nähdään turvaavan sekä suomalaisille että Suomessa toimiville ulkomaisille toimijoille mahdollisimman laajan ja hyvin kilpaillun palvelujen ja tuotteiden tarjonnan. Kilpailun kestävän markkinan nähdään edistävän myös arvopaperimarkkinoilta saatavan rahoituksen saatavuutta Suomessa.¹⁴⁷

Kriminalisoimalla arvopaperimarkkinarikoksia, pyritään sääntelyllä ehkäisemään lisäksi yrityksille rikollisuudesta aiheutuvia seurauksia. Yritykselle rikollisuudesta aiheutuvia suoria seurauksia ovat esimerkiksi vaikutukset yrityksen markkina-arvoon¹⁴⁸ tai lisääntyneet suojautumis- tai vakuutuskulut¹⁴⁹. Rikollisuus aiheuttaa välillisiä seurauksia yritykselle myös esimerkiksi mainehaitan, asiakkaiden määrän tai sijoitushalukkuuden kautta.

¹⁴⁵ HE 254/1998 vp, s. 4.

¹⁴⁶ Häyrynen – Kurenmaa 2006, s. 5.

¹⁴⁷ HE 32/2012 vp, s. 9.

¹⁴⁸ Erityisesti listatuilla yhtiöillä rikollisuus voi vaikuttaa mainehaitan kautta yrityksen arvoon osakemarkkinoilla. Sijoittajien sijoitushalukkuus yritystä kohtaan voi laskea, jos yritys on ollut arvopaperimarkkinarikosten kohteena ja/tai arvopaperimarkkinarikokseen on syyllistynyt yhtiössä toiminut henkilö. Mainehaitan suuruuden voidaan arvioida olevan suurempi, jos rikokseen syyllistynyt on toiminut korkeassa asemassa organisaatiossa. Mainehaitan syntyminen luonnollisesti edellyttää sitä, että tieto arvopaperimarkkinarikoksesta on tullut markkinatoimijoiden tietoon.

¹⁴⁹ Kivivuori-Aaltonen ym. 2018, s. 25.

Arvopaperimarkkinarikollisuus esimerkiksi sisäpiirintiedon väärinkäytön kautta aiheuttaa yritykselle esimerkiksi mainehaittaa. Sisäpiirintiedon on täytynyt sisäpiirintiedon määritelmän mukaan olla luonteeltaan täsmällistä ja julkistamatonta tietoa, jolla olisi julkistettaessa todennäköisesti huomattava vaikutu kyseisen rahoitusvälinen hintaan¹⁵⁰. Tiedon ollessa vain rajatun piirin tiedossa, on tiedon tarkoitukseton julkaiseminen riski yrityksen maineelle pitää tarvittava tieto salassa ja yrityksen kontrollissa. Muita rikollisuuden välillisiä seurauksia yritykselle voivat olla esimerkiksi vaikutukset työntekijöiden työssä viihtymiseen tai vaikutukset päätöksiin yrityksen sijainnista¹⁵¹. Rikollisuudella voi olla monia vaikutuksia, joita ei välillisinä seurauksina voi absoluuttisesti mitata esimerkiksi taloudellisina vaikutuksina.

Rikollisuus vaikuttaa myös yhteiskuntaan. Arvopaperimarkkinarikosten sääntelyllä pyritään vähentämään rikollisuuden vaikutuksia esimerkiksi yhteiskunnalle aiheutuviin kustannuksiin. Kustannuksia syntyy suorasti esimerkiksi rikosten seuraamusten kautta¹⁵². Rikollisuuden voidaan nähdä myös synnyttävän välillisiä seurauksia, kuten yhteiskunnallisia reaktioita. Tällaisia reaktioita voivat olla esimerkiksi erityyppinen uutisointi, markkinatoimijoiden pelot sekä suojautuminen¹⁵³. Yhteiskunnalliset reaktiot voivat vaikuttaa markkinoilla toimivien luottamukseen markkinoiden toimintaan, jota viime kädessä arvopaperimarkkinarikosten kriminalisoinnilla pyritään suojaamaan.

¹⁵⁰ Sisäpiirintieto määritellään MAR-asetuksen 7 artiklan 1–4 kohdassa sekä MiCA-asetuksen 87 artiklassa. Sisäpiirintiedon määritelmää on tutkinut laajemmalti esimerkiksi *Kotiranta*.

¹⁵¹ *Kivivuori-Aaltonen ym.* 2018, s. 25.

¹⁵² Arvopaperimarkkinoilla tapahtuva rikollisuus vähentää mainitusti markkinatoimijoiden luottamusta markkinoihin. Tietyllä markkina-alueella tapahtuva rikollisuus vähentää alueelle tehtäviä sijoituksia luottamuspuolan vuoksi, jolloin yhteiskunnalle ohjautuvat varat alueelle esimerkiksi investointien kautta ovat vaarassa. Mitä pienempi luottamus alueen markkinaan on, sitä epähoukuttelevimpia esimerkiksi alueen lisätyhtiöt ovat. Yritystoiminnan laajentuminen ja sen avulla alueelle muodostuva talouskasvu voivat olla mahdottomia luottamuksen vaarantuessa.

¹⁵³ *Kivivuori-Aaltonen ym.* 2018, s. 26.

3. ARVOPAPERIMARKKINARIKOSTEN KANSALLINEN SÄÄNTELY

3.1 Sisäpiirintiedon väärinkäyttö

Sisäpiirikauppoja koskeva sääntely on alun perin lähtöisin Yhdysvalloista, jossa arvopaperikauppaa säännellään liittovaltiotasoisella lainsäädännöllä sekä eri osavaltioissa voimassa olevin laein. Yhdysvaltain tärkeimmät arvopaperikauppaa koskevat lait ovat arvopaperilaki (*Securities Act*), joka säädettiin vuonna 1933 ja pörssilaki (*Securities Exchange Act*), joka säädettiin vuonna 1934. Pohjoismaissa sisäpiirisääntelyä koskevaa lainsäädäntöä säati ensimmäisenä Ruotsi, jossa vuoden 1971 lailla osakkeenomistuksen rekisteröinnistä säädettiin ensimmäinen sääntelykehys, jonka tarkoituksena oli vastustaa sisäpiirikauppoja.¹⁵⁴ Suomessa sisäpiirikaupoista, toisin sanoen sisäpiirintiedon väärinkäytön avulla tehdyistä kaupoista, säädettiin ensimmäisen kerran osakeyhtiölailla ja sääntely kohdistui yhtiön johtohenkilöihin¹⁵⁵. Nykyisin sisäpiirintiedon väärinkäytöstä säädetään rikoslain 51 luvun 1 §:ssä. Rikoslain 51:1:n mukaan:

”Joka tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta käyttää rahoitusvälineeseen tai kryptovaraan liittyvää sisäpiirintietoa hyväksi

1) luovuttamalla tai hankkimalla rahoitusvälineen tai kryptovaran omaan tai toisen lukuun taikka peruuttamalla rahoitusvälinettä tai kryptovaraa koskevan toimeksiannon tai muuttamalla sitä taikka

2) neuvomalla suoraan tai välillisesti toista rahoitusvälineen tai kryptovaran hankinnassa tai luovutuksessa taikka rahoitusvälinettä tai kryptovaraa koskevan toimeksiannon peruuttamisessa tai muuttamisessa,

on tuomittava sisäpiirintiedon väärinkäytöstä sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

¹⁵⁴ OLJ 3/1993, s. 55–56.

¹⁵⁵ Kotiranta 2014, s. 42.

Sisäpiirintiedon väärinkäytöstä tuomitaan myös se, joka tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta käyttää hyväksi 1 momentin 2-kohdassa tarkoitettua neuvoa 1 momentin 1-kohdassa tarkoitettulla tavalla.

Tahallisen rikoksen yritys on rangaistava.”

Sisäpiirintiedon väärinkäytöstä voidaan tuomita henkilö, joka käyttää arvopaperimarkkinoilla rajatun piirin tiedoksi luokiteltua tietoa, sisäpiirintietoa. Sisäpiirintiedolla tarkoitetaan rikoslain 51 luvun 6 §:n 1 momentin 3-kohdan mukaan markkinoiden väärinkäyttöasetuksen (MAR-asetus) 7 artiklan 1–4-kohdassa sekä EU:n kryptovaramarkkina-asetuksen (MiCA-asetus) 87 artiklassa tarkoitettua tietoa. MAR-asetuksen 7 artiklan mukaan:

”1. Asetuksessa sisäpiirintiedolla tarkoitetaan seuraavantyyppisiä tietoja:

a) luonteeltaan täsmällistä ja julkistamatonta tietoa, joka liittyy suoraan tai välillisesti yhteen tai useampaan liikkeeseenlaskijaan taikka yhteen tai useampaan rahoitusvälineeseen ja jolla, jos se julkistettaisiin, todennäköisesti olisi huomattava vaikutus kyseisten rahoitusvälineiden hintoihin tai niihin liittyvien rahoitusjohdannaisten hintaan;

b) hyödykejohdannaisten osalta luonteeltaan täsmällistä ja julkistamatonta tietoa, joka liittyy suoraan tai välillisesti yhteen tai useampaan tällaiseen johdannaiseen tai liittyy suoraan siihen liittyvään hyödykettä koskevaan spot-sopimukseen ja jolla, jos se julkistettaisiin, todennäköisesti olisi huomattava vaikutus kyseisten johdannaisten tai niihin liittyvien hyödykkeitä koskevien spot-sopimusten hintoihin, kun kyseessä on tieto, joka voidaan kohtuudella olettaa julkistettavan tai jonka julkistamista kyseisillä johdannaismarkkinoilla tai spot-markkinoilla edellytetään unionin tai kansallisen tason säännöksissä tai määräyksissä, markkinasäännöissä, sopimuksessa, menettelytavoissa tai käytännöissä;

c) päästöoikeuksien tai niihin perustuvien huutokauppatuotteiden osalta luonteeltaan täsmällistä ja julkistamatonta tietoa, joka liittyy suoraan tai välillisesti yhteen tai useampaan tällaiseen välineeseen ja jolla, jos se julkistettaisiin, todennäköisesti olisi huomattava vaikutus tällaisten välineiden tai niihin liittyvien rahoitusjohdannaisten hintoihin;

d) niiden henkilöiden osalta, joiden tehtävänä on rahoitusvälineitä koskevien toimeksiantojen toteuttaminen, sillä tarkoitetaan myös asiakkaan antamaa ja asiakkaalle toteutettavana olevaa rahoitusvälineisiin liittyvää toimeksiantoa koskevaa luonteeltaan täsmällistä tietoa, joka liittyy suoraan tai välillisesti yhteen tai useampaan liikkeeseenlaskijaan taikka yhteen tai useampaan rahoitusvälineeseen ja jolla, jos se julkistettaisiin, todennäköisesti olisi huomattava vaikutus kyseisten rahoitusvälineiden, niihin liittyvien hyödykkeitä koskevien spot-sopimusten tai niihin liittyvien rahoitusjohdannaisten hintaan.

2. Sovellettaessa 1-kohtaa tiedon katsotaan olevan luonteeltaan täsmällistä, jos se viittaa ilmenneisiin olosuhteisiin tai sellaisiin olosuhteisiin, joiden voidaan kohtuudella olettaa ilmenevän, tai toteutuneeseen tapahtumaan tai tapahtumaan, jonka voidaan kohtuudella olettaa toteutuvan, edellyttäen että se on riittävän tarkkaa, jotta sen perusteella voidaan tehdä johtopäätös edellä mainittujen olosuhteiden tai edellä mainitun tapahtuman mahdollisesta vaikutuksesta rahoitusvälineiden tai niihin liittyvien rahoitusjohdannaisten, kyseisiin rahoitusvälineisiin liittyvien hyödykkeitä koskevien spot-sopimusten tai päästöoikeuksiin perustuvien huutokauppatuotteiden hintoihin. Sellaisissa pitkäkestoisissa menettelyissä, joilla pyritään tai jotka johtavat erityisten olosuhteiden ilmenemiseen tai erityisen tapahtuman toteutumiseen, täsmälliseksi tiedoksi voidaan katsoa kyseiset tulevat olosuhteet tai tuleva tapahtuma ja myös kyseisen menettelyn välivaiheet, jotka liittyvät kyseisten tulevien olosuhteiden ilmenemiseen tai kyseisen tulevan tapahtuman toteutumiseen.

3. Pitkäkestoisen menettelyn välivaihetta on pidettävä sisäpiiritietona, jos se sellaisenaan täyttää tässä artiklassa tarkoitetut sisäpiiritiedon kriteerit.

4. Sovellettaessa 1-kohtaa tiedolla, jolla todennäköisesti olisi huomattava vaikutus rahoitusvälineiden, rahoitusjohdannaisten, niihin liittyvien hyödykkeitä koskevien spot-sopimusten tai päästöoikeuksiin perustuvien huutokauppatuotteiden hintoihin, jos se julkistettaisiin, tarkoitetaan tietoa, jota

järkevästi toimiva sijoittaja todennäköisesti käyttäisi yhtenä sijoituspäätöksensä perusteena.”

Sisäpiirintiedolle voidaan määrittää erilaisia vaatimuksia. Sisäpiirintiedon määritelmän mukaisesti kyse on tiedosta, joka liittyy joko suoraan tai välillisesti yhteen tai useampaan rahoitusvälineeseen, toisin sanoen tiedon on täytettävä liitännäisyysvaatimus. Lisäksi tiedon on täytettävä MAR-asetuksessa määrätyt ominaisuudet julkaisemattomuudesta, täsmällisyydestä ja olennaisuudesta. Tiedon on siis täytettävä yhteensä liitännäisyysvaatimus, julkiseksitulematuusvaatimus, täsmällisyysvaatimus ja olennaisuusvaatimus.¹⁵⁶ Jotta tieto täyttää sisäpiirintiedon on sen oltava siis asetuksen mukaista, kaikki tieto ei täytä sisäpiirintiedon vaatimuksia.

Sisäpiirintiedon väärinkäytöstä on kriminalisoitu myös kvalifioitu tekomuoto. Rikoslain 51 luvun 2 §:ssä säädetään:

”Jos tahallisessa sisäpiirintiedon väärinkäytössä

1) tavoitellaan erityisen suurta hyötyä tai huomattavaa henkilökohtaista etua,

2) rikoksentekijä käyttää rikoksen tekemisessä hyväksi erityisen vastuullista asemaansa arvopaperikeskuksen, selvitysyhteisön, sijoituspalvelun tarjoajan, pörssin tai rahoitusvälineen liikkeeseenlaskijan tai tällaisen yhteisön kanssa samaan konserniin kuuluvan yhteisön palveluksessa tai edustajana taikka tällaisen yhteisön antamassa tehtävässä,

2a) rikoksentekijä käyttää rikoksen tekemisessä erityisen vastuullista asemaansa EU:n kryptovaramarkkina-asetuksessa tarkoitetun kryptovarapalvelun tarjoajan, liikkeeseenlaskijan, toimiluvallisen liikkeeseenlaskijan, tarjoajan tai kaupankäynnin kohteeksi ottamista hakevan henkilön tai tämän kanssa samaan konserniin kuuluvan yhteisön palveluksessa tai edustajana taikka tämän antamassa tehtävässä tai

3) rikos tehdään erityisen suunnitelmallisesti

¹⁵⁶ Sedbom 2017, s. 843–847.

ja sisäpiirintiedon väärinkäyttö on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikoksentekijä on tuomittava törkeästä sisäpiirintiedon väärinkäytöstä vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään neljäksi vuodeksi.

Yritys on rangaistava.”

Törkeämuotoinen sisäpiirintiedon väärinkäyttö sisältää tunnusmerkistötekijöissään erityisesti suuren hyödyn tavoittelun, erityisen vastuullisen aseman ja kokonaistörkeysarvostelun. Törkeämuotoisen rikoksen kriminalisoinnissa on korostettu erityisesti tekijän suunnitelmallisuutta teossa sekä asemaa organisaatiossa.

MiCA-asetuksen 87 artikla käsittelee sisäpiirintietoa kryptovaran osalta. Artiklassa sisäpiirintieto on määritelty yhtenevästi MAR-asetuksen 7 artiklan mukaisesti, mutta rahoitusvälineen tai rahoitusjohdannaisten ja niihin liittyvien spot-sopimusten tai päästöoikeuksien tilalla viitataan kryptovaraan. Sisäpiirintiedon määritelmää ei ole muutettu toisenlaiseksi kryptovaran osalta.

3.2 Sisäpiirintiedon ilmaiseminen

Sisäpiirintiedon ilmaisemisesta säädetään rikoslain 51 luvun 2 §:ssä, jonka mukaan:

”Joka oikeudettomasti välittää, luovuttaa tai ilmaisee toiselle sisäpiirintiedon tai 1 §:n 1 momentin 2-kohdassa tarkoitetun neuvon, on tuomittava sisäpiirintiedon ilmaisemisesta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.”

Sisäpiirintiedon ilmaiseminen ei edellytä, että sisäpiirintietoa käytetään hyväksi tai sillä pyritään saavuttamaan rahallista etua itselleen tai muille. Rikoksen täyttymiseen riittää se, että sisäpiirintiedoksi määritelty tieto ilmaistaan sisäpiiriin kuulumattomalle henkilölle. Sisäpiirintiedon laittoman ilmaisemisen soveltamisalaan kuuluu sekä tiedon suullinen ilmaiseminen sekä esimerkiksi tilanteet, joissa tekijä luovuttaa tai välittää sisäpiirintietoa käsittävän asiakirjan toiselle.¹⁵⁷ On kuitenkin huomioitava, että MAR-asetuksen 11

¹⁵⁷ HE 65/2016 vp, s. 46.

artiklan mukaan sisäpiirintiedon ilmaisemisen tunnusmerkistö ei täyty tunnusteltaessa markkinoita, esimerkiksi kartoittamalla potentiaalisten sijoittajien kiinnostusta esimerkiksi osakeannin laajuutta arvioitaessa.

3.3 Markkinoiden manipulointi

Perusmuotoinen markkinoiden manipulointi on kriminalisoitu rikoslain 51 luvun 3 §:ssä. Rikoslain 51 luvun 3 §:n mukaan:

”Joka manipuloi markkinoita

1) antamalla toimeksiannon taikka ryhtymällä liiketoimeen tai muuhun näihin rinnastettavaan toimintaan, joka

a) antaa väärän tai harhaanjohtavan käsityksen rahoitusvälineen, kryptovaran tai rahoitusvälineeseen liittyvän hyödykettä koskevan spot-sopimuksen tarjonnasta, kysynnästä tai hinnasta,

b) varmistaa, että rahoitusvälineen, kryptovaran tai rahoitusvälineeseen liittyvän hyödykettä koskevan spot-sopimuksen hinta asettuu epänormaallille tai keinotekoiselle tasolle taikka

c) vaikuttaa rahoitusvälineen, kryptovaran tai rahoitusvälineeseen liittyvän hyödykettä koskevan spot-sopimuksen hintaan ja jossa käytetään keinotekoisia tai muuta vilpillistä menettelyä tai järjestelyä taikka

2) hankkiakseen itselleen tai toiselle taloudellista hyötyä levittämällä tiedotusvälineissä tai muulla tavoin tietoa, joka antaa väärän tai harhaanjohtavan käsityksen rahoitusvälineen, kryptovaran tai rahoitusvälineeseen liittyvän hyödykettä koskevan spot-sopimuksen tarjonnasta, kysynnästä tai hinnasta tai varmistaa, että rahoitusvälineen, kryptovaran tai rahoitusvälineeseen liittyvän hyödykettä koskevan spot-sopimuksen hinta asettuu epänormaallille tai keinotekoiselle tasolle,

on tuomittava markkinoiden manipuloinnista sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Markkinoiden manipuloinnista tuomitaan myös se, joka manipuloi viitearvon laskentaa antamalla väärän tai harhaanjohtavan tiedon tai toimimalla muulla näihin merkitykseltään rinnastuvalla tavalla.

Yritys on rangaistava.”

Markkinoiden manipulointi on rikos, jos markkinoille annetaan väärää tai harhaanjohtavaa tietoa säännöksessä mainituista markkinakohteista tai yrittää vaikuttaa markkinakohteiden hintaan keinotekoisesti tai vilpillisesti. Markkinoiden manipulointi on säädetty rikokseksi myös törkeämuotoisena. Rikoslain 51 luvun 4 §:n mukaan:

”Jos markkinoiden manipuloinnissa

1) aiheutetaan laajamittaista taloudellista vahinkoa tai

2) rikos on omiaan huomattavasti heikentämään luottamusta arvopaperimarkkinoiden tai kryptovaramarkkinoiden toimintaan

ja markkinoiden manipulointi on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikoksentekijä on tuomittava törkeästä markkinoiden manipuloinnista vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään neljäksi vuodeksi.

Yritys on rangaistava.”

On huomattava, että markkinoiden manipuloinnista ei ole kyse ainoastaan sen nojalla, että rahoitusvälineen kauppa muodostaa merkittävän osuuden kyseisen rahoitusvälineen kaupasta. Tämä luonnollisesti vaikuttaa rahoitusvälineen arvotasoon. Tästä johtuen manipulointitekojen tarkkarajainen havaitseminen on haastavaa. Koska itse rikollisen teon määrittäminen on vaikeasti havaittavaa ja teon erottaminen lainmukaisista toimista haastavaa, on lakiin vaikea saada eksplisiittistä kuvausta rikollisesta menettelystä.¹⁵⁸ Teon vaikean tunnistettavuuden vuoksi epäillyn rikoksen päätyminen tuomioistuinprosessin

¹⁵⁸ Hakamies – Rautio 2022, s. 1774.

kohteeksi lienee epätodennäköisempää kuin muiden arvopaperimarkkinarikosten kohdalla.

3.4 Arvopaperimarkkinoita koskeva tiedottamisrikos

Arvopaperimarkkinarikoksista on säädetty rangaistavaksi myös arvopaperimarkkinoihin kohdistuva vilpillinen tiedottamiskäyttäytyminen. Rikoslain 51 luvun 4 §:ssä säädetään:

”Joka tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta

1) rahoitusvälineen markkinoinnissa tai vaihdannassa elinkeinotoiminnassa antaa rahoitusvälineeseen liittyviä totuudenvastaisia tai harhaanjohtavia tietoja,

2) jättää asianmukaisesti antamatta arvopaperiin liittyvän tiedon, joka arvopaperimarkkinalaissa (746/2012) tai arvopapereiden yleisölle tarjoamisen tai kaupankäynnin kohteeksi säännellyllä markkinalla ottamisen yhteydessä julkaistavasta esitteestä ja direktiivin 2003/71/EY kumoamisesta annetussa Euroopan parlamentin ja neuvoston asetuksessa (EU) 2017/1129, jäljempänä esiteasetus, tai sen nojalla annetussa komission asetuksessa velvoitetaan antamaan ja joka on omiaan olennaisesti vaikuttamaan sanotun arvopaperin arvoon, tai arvopaperimarkkinalain tai esiteasetuksen tai sen nojalla annetun komission asetuksen mukaista tiedonantovelvollisuutta täyttäessään antaa sellaisen, arvopaperiin liittyvän totuudenvastaisen tai harhaanjohtavan tiedon tai

3) jättää asianmukaisesti julkistamatta liikkeeseenlaskijaa koskevan sisäpiirintiedon, joka markkinoiden väärinkäytöstä (markkinoiden väärinkäyttöasetus) sekä Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin 2003/6/EY ja komission direktiivien 2003/124/EY, 2003/125/EY ja 2004/72/EY kumoamisesta annetun Euroopan parlamentin ja neuvoston asetuksen (EU) N:o 596/2014, jäljempänä markkinoiden väärinkäyttöasetus, 17 artiklassa velvoitetaan julkistamaan, tai markkinoiden väärinkäyttöasetuksen 17 artiklan

mukaista julkistamisvelvollisuutta täyttäessään julkistaa olennaisen rahoitusvälineeseen liittyvän totuudenvastaisen tai harhaanjohtavan tiedon

on tuomittava arvopaperimarkkinoita koskevasta tiedottamisrikoksesta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.”

Tiedottamisrikoksena ymmärrettyä totuudenvastaisen tiedon antamisena tarkoitetaan jonkin seikan kertomista tai esittämistä vääristävällä tai virheellisellä tavalla. Tiedon totuudenvastaisuus on arvioitava tilannekohtaisesti ja objektiivisesti tiedon antamishetken mukaan.¹⁵⁹ Arvopaperimarkkinoita koskevan tiedottamisrikoksen osalta yritystä ei ole säädetty rangaistavaksi.

4. ARVOPAPERIMARKKINARIKOSTEN TEKIJÄ

4.1 Tekijävastuun määritelmä

Rikosoikeudellinen vastuu edellyttää aina subjektiivista syyllisyyttä, toisin sanoen rangaistusta ei ole ilman syyllisyyttä (*nulla poena sine culpa*). Periaate voidaan ymmärtää myös syyllisyysperiaatteena, jonka mukaan ihminen on syytön, kunnes oikeudenkäynnissä on esitetty riittävä näyttö kyseisen henkilön syyllisyydestä ja tuomioistuin on todennut hänen syyllistyneen siihen rikolliseen tekoon, josta rangaistusta on vaadittu. Rikosoikeudessa ihminen tunnistetaan suhteellisen rationaaliseksi toimijaksi. Rikosoikeudellinen vastuuarviointi perustuukin rationaalisen sekä irrationaalisen toiminnan arvottamiseen rikosoikeudellisessa kontekstissa.¹⁶⁰

Koko rikosoikeudellinen arviointijärjestelmä on rakentunut yksilön mahdollisuuteen toisintoimimiseen. Rikosoikeudellisen syyllisyysvaatimuksen täytyminen edellyttää, että rikollisen teon tekijä olisi voinut rikosta tehdessään toimia toisin. Rikosoikeudellisen tahallisuusteorioiden, kuten tahto- ja todennäköisyysteorioiden, mukaan ihmisen oletetaan kykenevän arvioimaan toimintaansa eri tavoin sekä punnitsemaan erilaisten

¹⁵⁹ Hakamies – Rautio 2022, s. 1785.

¹⁶⁰ Tapani – Tolvanen 2004, s. 73.

vaihtoehtojen seurauksia.¹⁶¹ Myös arvopaperimarkkinarikosten syyllisyyskysymykset pohjautuvat rationaalisen toimijan käsitteeseen muiden rikosoikeudellisten tekojen tavoin. Rikosoikeudellinen vastuu sidotaan arvopaperimarkkinarikoksissa esimerkiksi sisäpiirintiedon väärinkäytön osalta *järkevän sijoittajan* kontekstiin. MAR-asetuksen 7 artiklan mukaisesti sisäpiirintiedon väärinkäyttö kohdistuu tietoon, jota järkevästi toimiva sijoittaja todennäköisesti käyttäisi sijoituspäätöksensä eräänä perusteena. Rikoksenteikijän teko kohdistuu sellaiseen toimintaan, jossa rationaalisen toimijan yleisesti katsottaisiin toimivan tiedon käyttäjänä.

Rikoksenteikijäksi katsotaan se henkilö tai henkilöt, jotka syyllistyvät rikokseksi määritellyyn tekoon. Teon täytyy olla laillisuusperiaatteen (rikosoikeudellinen legaliteettiperiaate) mukaisesti säädetty rangaistavaksi (rikos)laissa. Laillisuusperusteen taustalla ilmentyvät oikeusturvasyyt, jotka vaativat, että rangaistusten käytöllä on tarkat rajat ja täsmälliset edellytykset. Oikeusturvasyistä olennaisin ja perustavin on juuri laillisuusperiaate, jonka mukaan rikoksesta rankaisemisen tulee perustua lain säännökseen (*nulla poena sine lege, nullum crimen sine lege*). Laillisuusperiaatteen voidaan sanoa olevan oikeusturvan ja oikeusvaltion tae. Periaate suojaa yksilöä mielivaltaa ja vallan väärinkäyttöä vastaan.¹⁶² Laillisuusperiaatteesta säädetään rikoslain 3 luvun 1 §:ssä, jonka mukaan rikokseen syylliseksi saa katsoa vain sellaisen teon perusteella, joka tekohetkellä on laissa nimenomaan säädetty rangaistavaksi. Rangaistuksen ja muun rikosoikeudellisen seuraamuksen on perustuttava lakiin.

4.1.1 Sisäpiirintiedon väärinkäyttö

Sisäpiirintietoon syyllistyy henkilö, joka tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta käyttää rahoitusvälineeseen liittyvää tietoa sisäpiirintietoa hyväksi rikoslain 51 luvun 1 §:ssä tarkoitettulla tavalla. Rikoslain 51 luvun 6 §:n 1 momentin 2-kohdan mukaan rahoitusvälineellä tarkoitetaan sijoituspalvelulain (747/2012) 1 luvun 14 §:ssä tarkoitettua rahoitusvälinettä. Rahoitusvälineellä tarkoitetaan tässä yhteydessä vaihdantakelpoisia arvopapereita, kuten osakkeita ja muita osuuksia yhtiön pääomaan, sijoitusjohdannaisia, joukkovelkakirjalainan osuuksia sekä niihin rinnastuvia osuuksia velallisen sitoumuksesta,

¹⁶¹ *Ibid.*

¹⁶² *Lappi-Seppälä – Melander 2022, s. 48.*

kuten valtion velkasitoumuksia.¹⁶³ Sisäpiirintiedon ei tarvitse koskea välittömästi kaupan kohteena olevaa rahoitusvälinettä, vaan myös riittävän täsmällinen ja julkistamaton välillinen tieto voi olla sisäpiirintietoa, jos se on riittävän merkittävää arvioitaessa rationaalisen sijoituspäätöksen tekemistä¹⁶⁴.

Sisäpiirintieto on määritelty MAR-asetuksen 7 artiklan 1–4-kohdissa¹⁶⁵. Tiedon täytyy olla rahoitusvälineestä riippumatta luonteeltaan täsmällistä ja julkistamatonta tietoa, joka liittyy suoraan tai välillisesti yhteen tai useampaan liikkeeseenlaskijaan tai yhteen tai useampaan rahoitusvälineeseen. Useilla markkinatoimijoilla, esimerkiksi listayhtiön johtoryhmään kuuluvilla henkilöillä, tilintarkastajilla ja rahoituslaitosten työntekijöillä on hallussaan sisäpiirintietoa. MAR-asetus rakentuu kolmelle toimintakiellolle, jotka ilmentyvät rikoslain 51 luvussa. Ensinnäkään¹⁶⁶ sisäpiiriläinen¹⁶⁷ ei saa käyttää hyväkseen sisäpiirintietoa hankkiessaan tai luovuttaessaan rahoitusvälineitä, joka on säädetty rangaistavaksi rikoslain 51 luvun 1 §:n 1 momentin 1-kohdassa. Toisekseen¹⁶⁸ sisäpiiriläisiä koskee suosittelu- ja houkuttelukielto, joka on säädetty rangaistavaksi rikoslain 51 luvun 1 §:n 1 momentin 2-kohdassa. Kolmanneksi¹⁶⁹ sisäpiiriläisiä kielletään ilmaisemaan sisäpiirintietoa laittomasti, joka on kriminalisoitu rikoslain 51 luvun 2 §:ssä.¹⁷⁰

Sisäpiirintiedon väärinkäytön tunnusmerkistö täyttyy vain tahallisesti tehtynä tai törkeästä huolimattomuudesta. Tahallisen ja tuottamuksellisen teon ero on vakiintuneesti määritelty eroavan siinä, onko tekijä tiennyt käyttämänsä tiedon olevan sisäpiirintietoa vai ei. Tuottamuksellisessa teossa tekijä on törkeän huolimaton käyttämänsä tiedon sisäpiirintuonteen täyttymisen kanssa. Arvioitaessa huolimattomuuden astetta on otettava huomioon tiedon merkitys ja tekijän asema. Jos käsillä oleva tieto on poikkeuksellisen

¹⁶³ *Hakamies – Rautio 2022*, s. 1753.

¹⁶⁴ *Ibid.*, s. 1759.

¹⁶⁵ Tässä tutkielmassa sisäpiirintieto on määritelty alajaksossa 3.1.

¹⁶⁶ MAR-asetus 8 artikla 1-kohta.

¹⁶⁷ Sisäpiiriläiseksi voidaan ymmärtää henkilö, joka on merkitty luetteloon niistä henkilöistä, joilla on pääsy sisäpiirintietoon, henkilöihin, jotka työskentelevät tällaisille henkilöille ja henkilöistä, jotka muuten suorittavat tehtäviä, joiden kautta heillä on pääsy sisäpiirintietoon. Tällaisia henkilöitä ovat esimerkiksi lainopilliset neuvonantajat, luottoluokituslaitoksen työntekijät tai pörssiyhtiön johtoryhmässä toimivat henkilöt.

¹⁶⁸ MAR-asetus 8 artikla 2-kohta.

¹⁶⁹ MAR-asetus 10 artikla.

¹⁷⁰ *Hakamies – Rautio 2022*, s. 1762.

merkittävää, voidaan vaatia yleisesti suurempaa huolellisuutta tiedon käsittelijälle tiedon sisäpiirinluonteesta. Toisaalta on huomioitava se, että markkinoilla ammatikseen toimiva henkilöä kohtaan kohdistuu suuremman huolellisuuden odotus kuin markkinoilla toimimattomalle henkilölle. Sisäpiirintiedon väärinkäytön rikosvastuun täyttyminen edellyttää lisäksi lain esitöiden mukaan aina tarkoitusta hankkia itselle tai toiselle hyötyä.¹⁷¹

Sisäpiirintiedon väärinkäytön kvalifioitu tekemuoto on rangaistava vain tahallisenä. Rikoslain 51:2 mukaan tekemuoto on törkeä, jos tahallisessa sisäpiirin väärinkäytössä tavoitellaan erityisen suurta hyötyä tai huomattavaa henkilökohtaista etua, rikoksentekijä käyttää rikoksen tekemisessä hyväksi erityisen vastuullista asemaansa tai rikos tehdään erityisen suunnitelmallisesti. Teon täytyy myös kokonaisuutena arvostellen olla törkeä. Ensimmäisen ankaroittamisperusteen mukaan rikoksella tavoiteltu hyöty tai henkilökohmainen etu on oltava huomattava, ja lainsäätäjän mukaan saavutettavaa hyötyä on tarkasteltava paitsi rahamääräisenä suuruutena, mutta myös samalla suhteutettuna kurssien muutokseen¹⁷². Lain esitöissä saavutetun hyödyn arviointia on tarkennettu toteamalla relevanttia olevan huomion kohdistamisen siihen, mitä suurempi kurssien muutos sisäpiirintiedon julkistamisesta on aiheutunut, olisi sitä todennäköisemmin sisäpiirintietoa väärinkäyttänyt henkilö tavoitellut suurta hyötyä edellyttäen, että henkilö on etukäteisesti mieltänyt suuren muutoksen mahdollisuuden.¹⁷³

Toisen ankaroittamisperusteen mukaan sisäpiirintiedon väärinkäyttö tulkitaan törkeäksi teoksi, jos rikoksentekijä käyttää teon täyttämässä erityisen vastuullista asemaansa. Rikoslain 51:2.1:ssä on lueteltu tyhjentävästi törkeän tekemuodon täyttyvän, jos rikoksentekijä käyttää rikoksen tekemisessä hyväksi erityisen vastuullista asemaansa arvopaperikeskuksen, selvitysyhteisön, sijoituspalvelun tarjoajan, pörssin tai rahoitusvälineen liikkeeseenlaskijan tai tällaisen yhteisön kanssa samaan konserniin kuuluvan yhteisön palveluksessa tai edustajana taikka tällaisen yhteisön antamassa tehtävässä. Erityisen

¹⁷¹ HE 254/1998 vp, s. 21.

¹⁷² Lainsäätäjän argumentaatiolle sisäpiirintiedon väärinkäytön törkeän tekemuodon täyttymiselle vertaailuna suureen kurssimuutokseen voidaan kohdistaa kritiikkiä, sillä kurssimuutoksiin voivat vaikuttaa monet muutkin asiat kuin ainoastaan käsillä oleva sisäpiirintieto. Kurssinmuutos ei ole aina välttämättä vain riippuvainen siitä tiedosta, jota mahdollinen sisäpiirintieto on koskenut. Kurssinmuutoksiin voivat vaikuttaa myös muun ympäröivän markkinan tilanne ja globaalit muutokset rahoitusmarkkinoilla.

¹⁷³ HE 254/1998 vp, s. 24.

vastuullisen aseman voidaan katsoa olevan esimerkiksi yhtiön johtoon kuuluvilla henkilöillä. Lisäksi muissa tehtävissä on mahdollista saada laajastikin tietoon sisäpiirintietoa. Tällaisia henkilöitä voivat olla esimerkiksi meklarit ja asianajajat sekä konsultit. Aseman hyväksikäyttäminen voi ilmetä niin, että tekijä on saanut tiedot erityisen vastuullisen asemansa vuoksi tai niin, että tekijä on voinut hyödyntää tietoja tämän asemansa avulla.¹⁷⁴

Kolmas ankaroittamisperuste sisäpiirintiedon väärinkäytön kontekstissa on erityinen suunnitelmallisuus. Erityinen suunnitelmallisuus voi lain esitöiden mukaan olla esimerkiksi laajoja etukäteisvalmisteluja tekoon liittyen, kuten rahoituksen järjestämistä tai yhteistyökumppaneiden hankkimista rikoksen toteutumisen onnistamiseksi. Suunnitelmallisuutta ilmentävät myös rikoksen ilmitulon estämiseksi tehdyt taloudelliset tai yhtiöoikeudelliset harhautusteot.¹⁷⁵

Sisäpiirintiedon väärinkäytön perusmuotoisen ja kvalifioitun tekemuodon osalta on huomioitava, että myös yritys tekoon on rangaistava. Perusmuotoisessa teossa vain tahallinen yritys on rangaistava. Rikoksen ei tarvitse siis täytyä, vaan epäonnistunutkin teko voidaan rangaista yrityksenasteelle jääneenä. Tutkimusaineistossa¹⁷⁶ sisäpiirintiedon väärinkäytöstä rangaistiin perusmuotoisena Helsingin käräjäoikeudessa rikoslajina 12 kappaletta ja kvalifioituna tekona neljä kappaletta. Helsingin hovioikeudessa rangaistiin sisäpiirintiedosta rikoslajina 4 kappaletta ja törkeämuotoisena viisi kappaletta. Tutkimusai- kana korkeimmassa oikeudessa rangaistiin rikoslain 51:1:n mukaisesta perusmuotoisesta sisäpiirintiedon väärinkäytöstä rikoslajina yhden kerran ja rikoslain 51:2:n mukaisesta kvalifioitusta sisäpiirintiedon väärinkäytöstä yhtäläillä yhden kerran. Huomioitavaa on, että lukumääräisesti sisäpiirintiedon väärinkäytöstä rangaistiin rikoslajina useasti.

4.1.2 Sisäpiirintiedon ilmaiseminen

Rikoslain 51 luvun 2a §:ssä kielletään sisäpiirintiedon oikeudeton välittäminen, luovuttaminen tai ilmaiseminen. Rangaistussääntö koskee kaikkia henkilöitä, joilla on

¹⁷⁴ HE 254/1998 vp, s. 25.

¹⁷⁵ *Ibid.*, s. 26.

¹⁷⁶ Tutkimusaineistona olevien tuomioiden läheisempi tarkastelu lukumäärittäin ja rikoslajeittain käsitel- lään tutkielman pääjaksossa 5.

hallussaan sisäpiirintietoa eikä se rajoitu vain henkilöihin, jotka on merkitty sisäpiirilueteloihin¹⁷⁷. Teon rangaistavuus edellyttää oikeudettomuutta: käytännössä oikeudettomuuden arviointi tehdään RL 51:7:n rajoitussäännöksen avulla, jolla pyritään turvaamaan esimerkiksi normaalien työtehtävien tekeminen¹⁷⁸. Rajoitussäännöstä on sovellettava esimerkiksi, jos asianajotoimistossa hoidetaan toimeksiantona yritysjärjestelyä ja asianajotoimiston osakas kertoo yritysjärjestelyyn liittyvää sisäpiirintietoa toimeksiantoa hoitavalla avustavalle juristille. Tällöin sisäpiirintietoa vastaanottanut henkilö on merkittävä sisäpiiriluetteloon asianmukaisesti. Rajoitussäännöksellä pyritään lisäksi turvaamaan lehdistönvapautta ja sananvapautta mediassa.¹⁷⁹ Lain esitöissä teon syyksiluettavuuden edellytetään täyttävän tahallisen teon vaatimuksen. Tahallisuuden katsotaan kattavan myös ilmaistun tiedon sisäpiirintiedon luonnetta koskevan arvion sekä jo ilmaistun neuvon osalta sen perustumisen sisäpiirintietoon.¹⁸⁰

Tutkimuksen aikajänteellä sisäpiirintiedon ilmaisusta tuomittiin rangaistukseen rikoslajin osalta sisäpiirintiedon ilmaisun osalta yhden kerran Helsingin käräjäoikeudessa. Tutkimuksen kiinnostava tutkimustulos on, miten vähäistä arvopaperimarkkinarikokseen syylistyminen on rikoslain 51 luvun 2a -pykälän sisäpiirintiedon ilmaisemisen osalta. Tätä selittää se, että sisäpiirintiedon väärinkäytön voidaan olettaa täyttyvän tekemuotona sisäpiirintiedon ilmaisua helpommin. Rikollisena tekona sisäpiirintiedon väärinkäytön tunnistaminen lienee helpompaa teon johtaessa (yleensä) tiedon käyttöön hyödyn saavuttamiseksi, kun sisäpiirintiedon ilmaisemisen tunnusmerkistön täytyminen vaatii vain sisäpiirintiedon ilmaisemisen oikeudettomasti. Tiedon oikeudettoman ilmaisemisen sisäpiiriin kuulumattomalle henkilölle toteennäyttäminen voi olla faktisesti hankalaa.

4.1.3 Markkinoiden manipulointi

Rikoslain 51:3.1 mukaan rangaistava markkinoiden manipulointi voi täytyä antamalla toimeksiannon, ryhtymällä liiketoimeen tai muuhun näihin rinnastettavaan toimintaan,

¹⁷⁷ Lappi-Seppälä – Hakamies ym. 2022, s. 1770.

¹⁷⁸ Rikoslain 51:7.3:n mukaan sisäpiirintiedon ilmaisemista koskevaa säännöstä ei sovelleta, jos teko tapahtuu osana työn, ammatin tai tehtävien tavanomaista suorittamista taikka jos teko on MAR-asetuksen 11 artiklan 1–8-kohdan mukaista markkinoiden tunnustelua.

¹⁷⁹ Lappi-Seppälä – Hakamies ym. 2022, s. 1770.

¹⁸⁰ HE 65/2016 vp, s. 46.

joka antaa väärän tai harhaanjohtavan käsityksen rahoitusvälineen¹⁸¹ tarjonnasta, kysynnästä tai hinnasta taikka varmistaa, että hinta asettuu epänormaalille tai keinotekoiselle tasolle taikka vaikuttaa rahoitusvälineen hintaan ja jossa käytetään keinotekoista tai muuta vilpillistä menettelyä tai järjestelyä. RL 51:3.2:n mukaan markkinoiden manipulointi voi täytyä rangaistavaksi teoksi, jos henkilö hankkii itselleen tai toiselleen taloudellista hyötyä levittämällä tiedotusvälineissä tai muulla tavoin tietoa, joka antaa väärän tai harhaanjohtavan käsityksen rahoitusvälineen tarjonnasta, kysynnästä tai hinnasta tai varmistaa, että rahoitusvälineen hinta asettuu epänormaalille tai keinotekoiselle tasolle. Markkinoiden manipuloinnista tuomitaan RL 51:3.3:n mukaan myös se, joka manipuloi viitearvon laskentaa antamalla väärän tai harhaanjohtavan tiedon tai toimimalla muulla näihin merkitykseltään rinnastuvalla tavalla.

Markkinoiden manipulointia koskevan rangaistussäännöksen tekijäpiiri on avoin, joka tarkoittaa sitä, että kuka tahansa henkilö voi syyllistyä markkinoiden manipulointiin. Markkinoiden manipuloinnin kriminalisoinnin voidaan sanoa olevan haastavaa siksi, ettei markkinoiden manipulointi välttämättä ulkoapäin katsottuna juurikaan eroa tavanomaisesta markkinatoiminnasta. Markkinoiden manipulaatiosta ei ole kyse yksin silloin, kun tietyt rahoitusvälineiden kaupat muodostavat huomattavan osuuden kyseessä olevan rahoitusvälineen kaupasta, jolloin ne luonnollisesti vaikuttavat myös osaltaan rahoitusvälineen kurssitasoon. Käytännössä markkinoiden manipuloinnin voidaan sanoa olevan helppointa niillä sijoitusvälineillä ja markkinoilla, joilla kaupankäynti ei ole vilkasta. Mitä epälikvidimpi sijoitusväline on kyseessä ja mitä suuremmat resurssit tekijällä on käytettävissään, on sitä todennäköisempää, että tekijän toimet vaikuttavat rahoitusvälineen hinnanmuodostukseen. Markkinoiden manipulointi voi toteutua myös informaatiovaikuttamisen keinoin, jolloin sijoittavat eivät välttämättä edes ymmärrä toimivansa tekijän välikappaleena täyttäen tekijät tavoitteet markkinoiden manipuloinnista.¹⁸²

Markkinoiden manipuloinnin törkeä tekomuoto on kriminalisoitu rikoslain 51 luvun 4 §:ssä. Törkeän tekomuodon ankaroittamisperusteiksi on säädetty ensinnäkin se, että teolla aiheutetaan laajamittaista taloudellista vahinkoa tai toisekseen se, että rikos on omiaan

¹⁸¹ Markkinoiden manipulointi voi kohdistua RL 51:3:n mukaan myös rahoitusvälineeseen liittyvän hyödykettä koskevaan spot-sopimukseen tai kryptovaraan.

¹⁸² Hakamies-Rautio 2022, s. 1773–1774.

heikentämään luottamusta arvopaperimarkkinoiden toimintaan. Lisäksi teon täytyy olla kokonaisuutena arvostellen törkeä. Ensimmäisen ankaroittamisperusteen soveltaminen edellyttää, että rikoksentekijä on mieltänyt rikoksensa vaikuttavan aiheuttaen laajamittaista taloudellista vahinkoa¹⁸³. Toisen ankaroittamisperusteen koskien luottamuksen heikentämistä arvopapereita kohtaan edellyttää, että teolla olisi yleensä luottamusta uhkaava vaikutus. Säännöksessä ei edellytetä, että teko on tosiasiallisesti heikentänyt luottamusta arvopaperimarkkinoiden toimintaan.¹⁸⁴

Markkinoiden manipulointi lasketaan tekorikokseksi, eli rangaistava teko ei välttämättä edellytä minkään seurauksen aiheutumista. Markkinoiden manipuloinnin yrityskin on säädetty rangaistavaksi rikoslain 51 luvun 3 §:n 3 momentissa ja törkeän tekemuodon osalta rikoslain 51 luvun 4 §:n 3 momentissa. Tutkimusaikana vuosina 2001–2022 markkinoiden manipuloinnista rangaistiin rikoslajina Helsingin käräjäoikeudessa kaksi kertaa sekä Helsingin hovioikeudessa kerran. Markkinoiden manipuloinnista ei rankaistu rikoslajina kertaakaan korkeimmassa oikeudessa tutkimuksen käsittämänä aikana. Markkinoiden manipulointirikos on tutkimuksen mukaan Suomessa rikoslain vuoden 1999 uudistuksen jälkeisessä oikeudellisessa ympäristössä harvinainen.

4.1.4 Arvopaperimarkkinoita koskeva tiedottamisrikos

Rikoslain 51 luvun 5 §:ssä säädetään arvopaperimarkkinoita koskevasta tiedottamisrikoksesta, joka voi täytyä jos henkilö tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta rahoitusvälineen markkinoinnissa tai vaihdannassa elinkeinotoiminnassa antaa rahoitusvälineeseen liittyviä totuudenvastaisia tai harhaanjohtavia tietoja tai jättää asianmukaisesti antamatta arvopaperiin liittyvän tiedon, joka on omiaan olennaisesti vaikuttamaan arvopaperin arvoon tai jättää asianmukaisesti julkistamatta liikkeeseenlaskijan koskevan sisäpiirintiedon. Tunnusmerkistön täytyminen ei edellytä, että teossa olisi samanaikaisesti rikottu jotakin muuta lainsäädännössä tai muussa säännöksessä yksityiskohtaisesti säädettyä tiedonantovelvollisuutta¹⁸⁵.

¹⁸³ HE 254/1998 vp, s. 29–30.

¹⁸⁴ Lappi-Seppälä – Hakamies ym. 2022, s. 1783.

¹⁸⁵ *Ibid.*, s. 1785.

Arvopaperimarkkinoita koskeva tiedottamisrikos on kriminalisoitu sekä tahallisenä että törkeästä huolimattomuudesta tehtynä. Tuottamuksellisen tekotavan kriminalisointia perusteltaneen sillä, että rikokseen voivat syyllistyä vain elinkeinotoiminnassa toimivat henkilöt. Elinkeinotoiminnassa toimivilta henkilöiltä voidaan edellyttää tavanomaisen tason ylittävää huolellisuutta markkinoiden luotettavuuden kannalta keskeisissä toimenpiteissä. Teon säättämistä rangaistavaksi törkeästä huolimattomuudesta puoltaa lain esitöiden mukaan se, että joissakin tapauksissa tahallinen ja törkeää huolimattomuutta osoittava teko voivat olla paheksuttavuutta arvioitaessa liki toisiaan.¹⁸⁶

Vuosina 2001–2022 suomalaisissa tuomioistuimissa arvopaperimarkkinoita koskevasta tiedottamisrikoksesta annettiin rangaistus rikoslajia tutkittaessa suhteellisen monta kertaa verrattuna muihin arvopaperimarkkinarikoksiin. Helsingin käräjäoikeudessa rikoslain 51:5:n mukaisesta rikoksesta rankaistiin rikoslajina laskettuna neljä kertaa ja Helsingin hovioikeudessa kuusi kertaa. Korkeimmassa oikeudessa tuomittiin tutkitun 21 vuoden aikana arvopaperimarkkinoita koskevasta tiedottamisrikoksesta rikoslajina kaksi kertaa. Tutkimuksen perusteella voidaan sanoa, että sen jälkeen kuin arvopaperimarkkinarikoksia alettiin kriminalisoimaan rikoslaissa vuoden 1999 jälkeen, on yleisin arvopaperimarkkinoihin kohdistunut rikos ollut joko sisäpiirintiedon väärinkäyttö tai arvopaperimarkkinoita koskeva tiedottamisrikos. Rikosten voidaan jokseenkin nähdä esiintyvän myös yhdessä samoissa tekokokonaisuuksissa.

4.2 Avunanto

Rikoslain 5 luvun 6 §:ssä säädetään avunannosta, jonka mukaan:

”Joka ennen rikosta tai sen aikana neuvoen, toimin tai muilla tavoin tahallaan auttaa toista tahallisen rikoksen tai sen rangaistavan yrityksen tekemisessä, tuomitaan avunannosta rikokseen saman lainkohdan mukaan kuin tekijä. Yllytyksestä rangaistavaan avunantoon rangaistaan avunantona.”

Rikoslaissa säädetty avunantovastuu voi kohdistua vain tahallisiin rikoksiin tai niiden yrityksiin. Toisen tekemän tuottamuksellisen rikoksen tahallinen edistäminen rangaistaan

¹⁸⁶ HE 254/1998 vp, s. 30.

kuitenkin välillisenä tekemisenä. Tahallisuusvaatimuksen täyttyminen rangaistavaksi edellyttää, että avunantaja on tietoinen sekä tekijän teosta ja omasta toiminnastaan ja oman toimintansa päätekoa edistävästä merkityksestä. Avunannon rankaiseminen ei kuitenkaan edellytä, että rikoksentekijä olisi tietoinen tai selvillä avunantajan toiminnasta. Tietoisuuden tulee olla riittävää.¹⁸⁷

Arvopaperimarkkinarikosten osalta avunantorikoksesta voidaan tuomita sisäpiirintiedon väärinkäytöstä ja sen kvalifioidusta tekemuodosta, markkinoiden manipuloinnista ja sen kvalifioidusta tekemuodosta sekä arvopaperimarkkinoita koskevasta tiedottamisrikoksesta. Tutkimusaineistossa avunannosta sisäpiirintiedon väärinkäyttöön oli syytetty yhtä henkilöä. Rikos luettiin syyksi yhden henkilön osalta hovioikeudessa¹⁸⁸. Avunannosta arvopaperimarkkinoita koskevaan tiedottamisrikokseen oli syytetty kymmentä henkilöä. Rikos luettiin syyksi yhden henkilön osalta¹⁸⁹. Avunannosta perusmuotoiseen kurssin väärentämiseen oli syytetty yhtä henkilöä. Rikos luettiin syyksi hovioikeudessa¹⁹⁰. Avunannosta törkeään kurssin vääristämiseen syytettiin tutkimusaineistossa neljää henkilöä. Syytteet hylättiin kaikkien neljän henkilön osalta hovioikeudessa¹⁹¹.

5. ARVOPAPERIMARKKINARIKOKSET SUOMESSA

5.1 Arvopaperimarkkinarikosten määrästä yleisesti

Viranomaisten tietoon tulevat, poliisin kirjaamat arvopaperimarkkinarikokset ovat vuositasolla tarkasteltuna Suomessa harvinaisia. Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti (Krimo) on tutkinut viranomaisten tietoon tulleita arvopaperimarkkinarikoksia. Tämän tutkimuksen kattavalta ajanjaksolta Krimon tutkimuksen mukaan vuosien 2012–2022 aikana arvopaperimarkkinarikosepäilyjä on ollut keskimäärin viisi kappaletta vuosittain.¹⁹² Esimerkiksi vuonna 2022 viranomaiset kirjasivat vain kuusi epäilyä

¹⁸⁷ HE 44/2002 vp, s. 156.

¹⁸⁸ R 06/790.

¹⁸⁹ R 06/790.

¹⁹⁰ R 02/4230.

¹⁹¹ R 08/716.

¹⁹² Raeste – Kolttola 2023, s. 123.

arvopaperimarkkinarikoksesta¹⁹³. Vuosien 2013–2022 aikana Finanssivalvonta oli käsitellyt yhteensä 1164 tapausta¹⁹⁴. Tutkintapyyntöjä poliisille oli tehty 46:sta tapauksesta.

Viimeisimmän tutkimuksen mukaan viranomaisten tietoon tullut, niin sanottu ilmitullut talousrikollisuus on Krimon tutkimusten mukaan lähestymässä aikaa ennen vuosia 2020 ja 2021, jolloin talousrikokset olivat hetkellisesti laskussa. Ilmi tulleen talousrikollisuuden laskun arvellaan johtuvan valvonnan kohdentumisen painotuskohteiden muutoksella.¹⁹⁵ Tässä asiayhteydessä on huomioitava se, että todennäköisesti suurin osa talousrikollisuudesta on ominaisesti piiloon jäävää rikollisuutta. Erityisesti Suomessa talousrikollisuuden osalta havaittavat muutokset johtuvat ainakin osittain viranomaisten käytössä olevista valvontaresursseista ja niiden kohdentamisesta.¹⁹⁶

Yleisesti talousrikoksien määrän tilastoimista vaikeuttaa mainitusti talousrikoksien piilorikollisuusluonne sekä sen määritelmälliset haasteet. Talousrikoksia on haastava havaita ja on mahdollista, että suurin osa rikollisuudesta jää havaitsematta.¹⁹⁷ Eräänä suurimpana selittävänä tekijänä talousrikollisuuden havaitsemattomuuteen voidaan mainita se tosiasia erityisesti laajojen talousrikoskokonaisuuksien osalta, että rikokset ovat usein kestäneet monia vuosia, jolloin rikokset on saatettu havaita osittain vahingossa.¹⁹⁸ Talousrikollisuuden havaitsemisongelmia pyrittiin selittämään ennen VAML:n säätämistä vuonna 1989 eri tekijöillä: ensinnäkin talousrikoksien ajatellaan jäävän näkymättömäksi siksi, että ne usein piilotetaan laillisten toimien ”joukkoon”, jolloin ne eivät ole yhtä ilmiselviä rikoksia tunnistetavaksi viranomaisille ja yleisölle, kuten niin kutsuttu massarikollisuus. Toisekseen talousrikollisuuden piiloon jäämistä on selitetty sillä, että taloudellista vahinkoa kärsineet tahot usein sopivat asian hoitamisesta ilman viranomaisia esimerkiksi

¹⁹³ *Ibid.*

¹⁹⁴ Lain finanssivalvonnasta (19.12.2008/878) 3.1 §:n mukaan Finanssivalvonnan tehtävänä on valvoa finanssimarkkinoilla toimivien toimintaa niin kuin kyseisessä laissa ja muualla laissa säädetään. Finanssivalvonta edistää lisäksi hyvien menettelytapojen noudattamista finanssimarkkinoilla sekä yleisön tietämystä finanssimarkkinoista.

¹⁹⁵ *Raeste – Kolttola* 2023, s. 123.

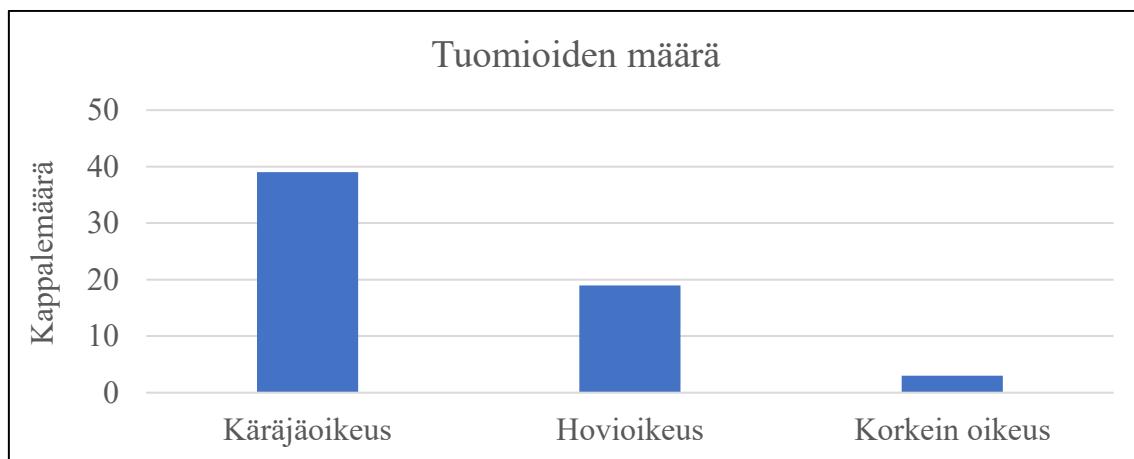
¹⁹⁶ Harmaan talouden selvitysyksikkö 2016.

¹⁹⁷ *Vesterbacka* 1979, s. 9.

¹⁹⁸ OLJ 6/1983, s. 141–143.

sopimalla osapuolten taloudellisista korvauksista¹⁹⁹. Lisäksi viranomaisvalvonta ja viranomaisten välinen yhteistyö talousrikollisuuden osalta on usein heikkoa. Neljänneksi syyksi talousrikollisuuden vähäiselle tilastointimäärälle on esitetty poliisin esitutkinnan puutteellista resursointia, jolloin muita rikoksia tutkittaessa talousrikoksiin viittaavien tekijöiden tutkinta saatetaan ohittaa kokonaan.²⁰⁰ Jo vanhan arvopaperimarkkinalain säätämistä edeltäneiden ongelmien voidaan nähdä vaikuttavan edelleen talousrikollisuuden tunnistamiseen. Jotta talousrikollisuuden havaitseminen olisi entistä helpompaa ja tehokkaampaa, on talousrikosoikeudellisen tutkimuksen tekeminen ehdottoman tarpeellista. Myös esimerkiksi poliisille kohdistettu entistä suurempi rahallinen ja henkilöstöllinen resursointi lienee edistävän talousrikoksiin kohdistuvaa tehokasta esitutkintaa. Taloudellisen rikollisuuden havaitsemisongelmat heijastuvat myös arvopaperimarkkinarikosten määrän tilastointiin ja havaitsemiseen.

5.2 Arvopaperimarkkinarikokset oikeusasteittain vuosina 2001–2022

Kuvio 1: Arvopaperimarkkinarikostuomioiden lukumäärä oikeusasteittain vuosina 2001–2022

Tutkittavana ajanjaksonavuosien 2001–2022 välisenä aikana arvopaperimarkkinatuomioita annettiin eri oikeusasteissa vaihteleva määrä. Tuomioita annettiin käräjäoikeudessa 39 kappaletta, hovioikeudessa 19 kappaletta ja korkeimmassa oikeudessa kolme kappaletta tutkittavalla aikavälillä. Yhteensä tuomioita annettiin oikeusasteissa 61

¹⁹⁹ Osapuolten keskinäisen sopimisen voidaan nähdä olevan Suomessa harvinaisempaa kuin esimerkiksi Yhdysvalloissa, jossa niin sanottu ”settle agreement” -tyyppiset sopimukset ovat yleisiä oikeuskulttuurin luonteesta johtuen.

²⁰⁰ OLJ 6/1983, s. 141–143.

kappaletta. Selkeästi eniten arvopaperimarkkinarikosasioita ratkaistiin alioikeudessa. Tuomioiden lukumääräisen suuruuden painottumisen alioikeuteen voi selittyä yleisesti ainakin hovioikeuden muutoksenhaun luvanvaraisuudella²⁰¹.

Vuosina 2001–2022 korkein oikeus ei ole julkaissut ennakkoratkaisuna kuin kolme tapusta. Muutoksenhaku korkeimpaan oikeuteen edellyttää valituslupaa²⁰². Pääsääntöisesti alle 10 prosenttia valituslupahakemuksista hyväksytään, toisin sanoen hovioikeuden pääasialratkaisu jää usein lopulliseksi²⁰³. Tämän voidaan tulkita vaikuttavan selittävästi myös arvopaperimarkkinarikostuomioiden lukumääräiseen vähäisyyteen erityisesti otettaessa huomioon arvopaperimarkkinarikostuomioiden lähtökohtaisen lukumääräisen vähyyden jo alioikeusvaiheissa.

Tuomioon johtavia arvopaperimarkkinoita vastaan tehtyjä tekoja ei ole lukumääräisesti ratkaistu montaa. Tutkimuksen tutkimusaikana arvopaperimarkkinarikosratkaisuja annettiin mainitusti vain 61 kappaletta. Tutkimusaikana esimerkiksi vuonna 2015 Helsingin käräjäoikeudessa ratkaistiin yhteensä 10 057 rikosoikeudellista asiaa, joista arvopaperimarkkinarikoksia koskevia ratkaisuja ei ollut yhtäkään ja vuonna 2022 Helsingin käräjäoikeudessa ratkaistiin yhteensä 11 497 rikosoikeudellista asiaa²⁰⁴, joista arvopaperimarkkinarikoksia koskevia ratkaisuja oli neljä kappaletta. Lähtökohtaisesti arvopaperimarkkinarikoksia koskevia rikosasioita ratkaistaan hyvin vähän verrattuna muihin rikoslajeihin. Arvopaperimarkkinarikosten voidaan sanoa olevan harvinainen rikoslaji verrattaen muihin rikoslajeihin. Arvopaperimarkkinarikosten osalta talousrikoksien joukossa voi

²⁰¹ Oikeudenkäymiskaaren (1.1.1734/4, OK) 25a luvun 5 §:n mukaan asiassa tarvitaan jatkokäsittelylupa, kun käräjäoikeuden ratkaisuun haetaan muutosta valittamalla. Rikosasian vastaaja, joka on tuomittu ankarampaan rangaistukseen kuin kahdeksan kuukautta vankeutta, ei kuitenkaan tarvitse jatkokäsittelylupaa milteään osin asiassa, jos valitus koskee hänen syykseen luettua rikosta taikka rangaistusta. Rangaistuksen ankaruutta arvioitaessa ei oteta huomioon vankeusrangaistuksen ohessa tuomittua sakkoa tai muuta rikosoikeudellista seuraamusta.

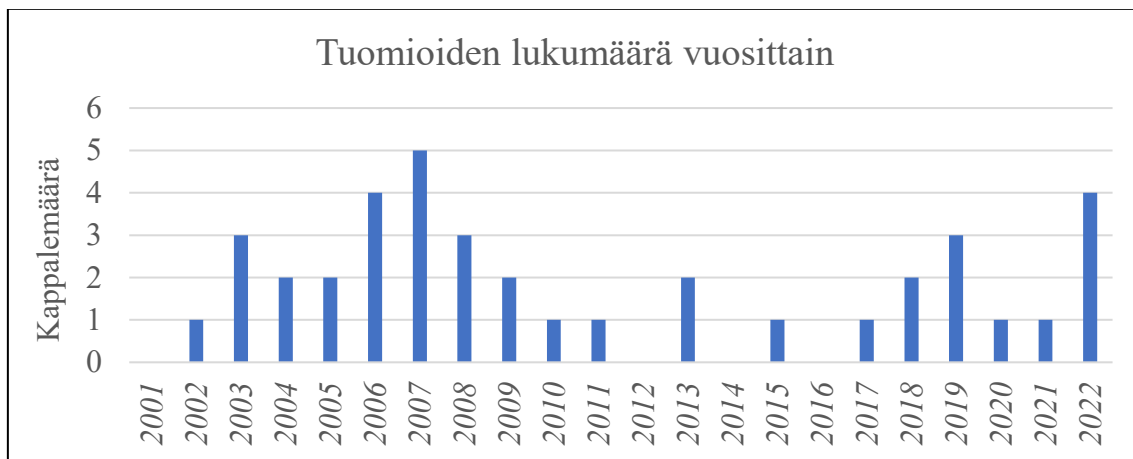
²⁰² OK 30 luvun 3 §:n 1 momentin mukaan valituslupa voidaan myöntää ainoastaan, jos lain soveltamisen kannalta muissa samanlaisissa tapauksissa tai oikeuskäytännön yhtenäisyyden vuoksi on tärkeää saattaa asia korkeimman oikeuden ratkaistavaksi taikka jos siihen on erityistä aihetta asiassa tapahtuneen sellaisen oikeudenkäynti- tai muun virheen takia, jonka perusteella ratkaisu olisi purettava tai poistettava, tahi jos valituslupan myöntämiseen on muu painava syy.

²⁰³ *Vuorenpää-Helenius ym.* 2021, s. 1179.

²⁰⁴ *Tuomioistuinelaitos* 2024, kohta Tilastoja.

esiintyä myös niin kutsuttuja konkurrenssiongelmia. Lainkonkurrenssi tarkoittaa tilannetta, jossa yksi ja sama teko voi täyttää samanaikaisesti useamman tunnusmerkistön. Rikoslain 51 luvun arvopaperimarkkinarikosten osalta konkurrenssiongelmia voi syntyä lähinnä rikoslain 51 luvun 3 §:n markkinoiden manipuloinnin ja rikoslain 51 luvun 5 §:n arvopaperimarkkinoita koskevan tiedottamisrikoksen osalta.²⁰⁵

5.2.1 Helsingin käräjäoikeus

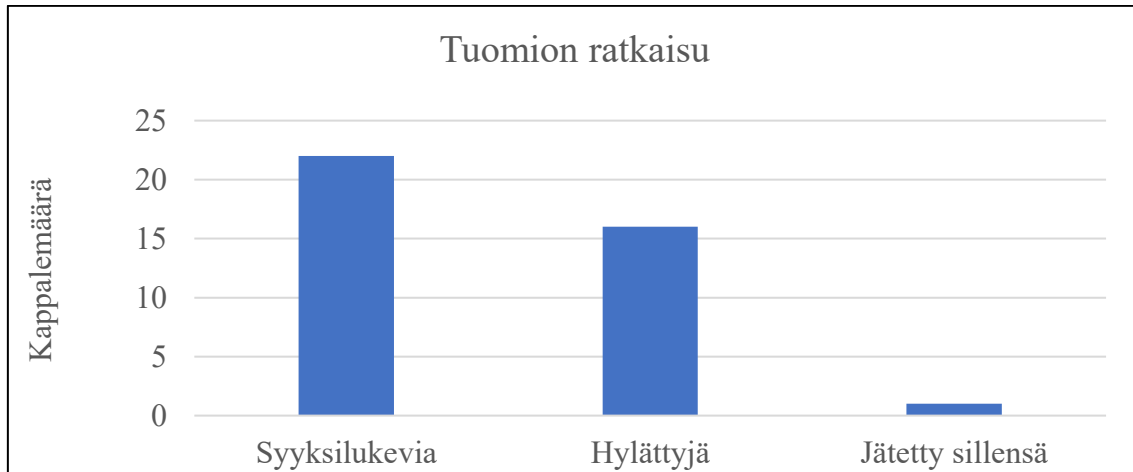

Kuvio 2: Helsingin käräjäoikeuden arvopaperimarkkinarikostuomioiden lukumäärä vuosittain aikavälillä 2001–2022

Vuosina 2001–2022 Helsingin käräjäoikeudessa annettiin yhteensä 39 rikoslain 51 luvun mukaista arvopaperimarkkinarikostuomiota. Huomattavaa on, ettei rikoslain 51 luvun mukaisia arvopaperimarkkinoita anneta vuositason lukumääräisesti kovin montaa²⁰⁶. Ensimmäinen arvopaperimarkkinarikostuomio rikoslain vuoden 1999 arvopaperimarkkinarikosten kriminalisoinnin jälkeen annettiin vuonna 2002. Vuosina 2001, 2012, 2014 ja 2016 käräjäoikeudessa ei annettu yhtäkään arvopaperimarkkinarikostuomiota. Vuosina 2002, 2010, 2011, 2015, 2017, 2020 ja 2021 arvopaperimarkkinarikostuomioita annettiin vain yksi kappale vuodessa. Eniten arvopaperimarkkinarikostuomioita annettiin Helsingin käräjäoikeudessa vuonna 2007, jolloin tuomioita annettiin 5 kappaletta.

²⁰⁵ Kotiranta – Piippo 2020, s. 384.

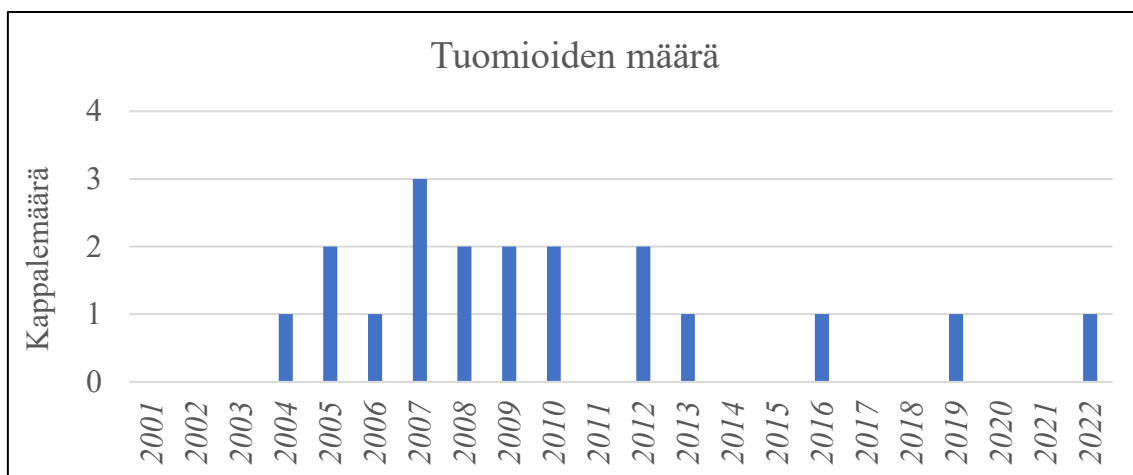
²⁰⁶ Helsingin käräjäoikeuden vuosina 2001–2022 antamien arvopaperimarkkinarikostuomioiden keskiarvo on 1,86 annettua tuomiota vuodessa.

Kuvio 3: Arvopaperimarkkinarikosten lukumäärä ratkaisun lopputuloksen mukaan Helsingin kärjäoikeudessa vuosina 2001–2022

Tutkittavana aikajänteenä vuosien 2001 ja 2022 välillä kokonaismääräisestä kolmestakymmenestäyhdeksästä arvopaperimarkkinatuomiosta Helsingin kärjäoikeudessa syyksilukevia tuomioita annettiin 22 kappaletta ja hylättyjä tuomioita annettiin 16 kappaletta. Yhdessä tapauksessa tapaus jätettiin sillensä vanhentuneena. Kärjäoikeuden ratkaisemista tapauksista lukumääräisesti eniten kärjäoikeuden ratkaisut johtivat syyksilukevaan tuomioon.

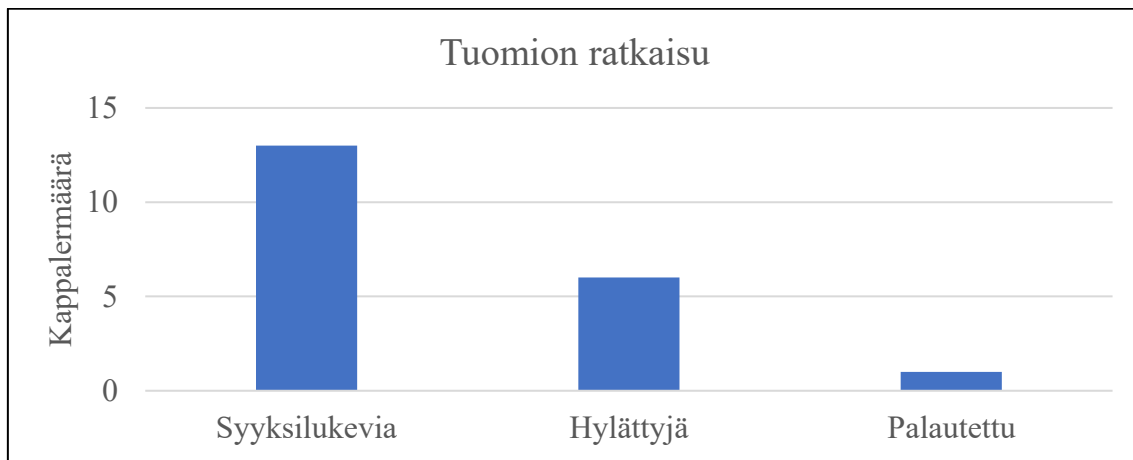
5.2.2 Helsingin hovioikeus

Kuvio 4: Helsingin hovioikeuden arvopaperimarkkinarikostuomioiden lukumäärä vuosittain aikavälillä 2001–2022

Vuosina 2001–2022 Helsingin hovioikeudessa annettiin yhteensä 19 arvopaperimarkkinarikostuomiota. Kuten alioikeudessa, ei hovioikeudessaakaan ole annettu vuositason

montakaan ratkaisua arvopaperimarkkinarikosasioissa²⁰⁷. Tutkittavana ajanjaksona vuosina 2001, 2002, 2003, 2011, 2014, 2015, 2017, 2018, 2020 ja 2021 Helsingin hovioikeudessa ei annettu lainkaan arvopaperimarkkinarikostuomioita. Aikana, johon tutkimus kohdistuu, oli yhteensä 10 vuotta, jolloin tuomioita ei annettu yhtäkään. Vuosina 2004, 2006, 2013, 2016, 2019 ja 2022 annettiin hovioikeudessa yksi arvopaperimarkkinarikostuomio. Kaksi arvopaperimarkkinarikostuomiota annettiin vuosina 2005, 2008, 2009, 2010 ja 2012. Eniten arvopaperimarkkinarikostuomioita annettiin Helsingin hovioikeudessa vuonna 2007, jolloin ratkaisuja annettiin kolme kappaletta.

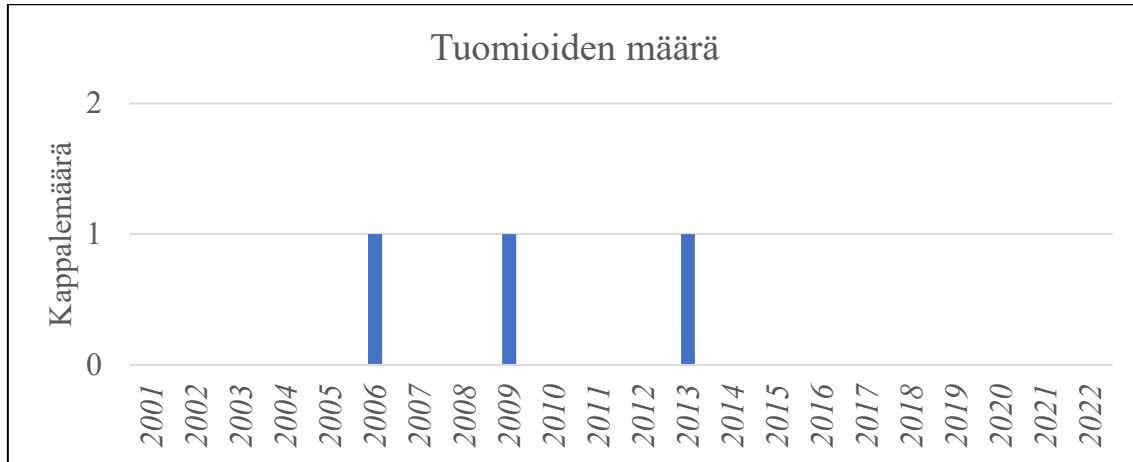
Kuvio 5: Arvopaperimarkkinarikosten lukumäärä ratkaisun lopputuloksen mukaan Helsingin hovioikeudessa vuosina 2001–2022

Muutoksenhakuvaiheen jälkeen²⁰⁸ hovioikeudessa syyksilukevia ja lainvoimaisia tuomiota oli 13 kappaletta ja hylättyjä tuomioita oli 6 kappaletta. Yksi tapaus palautettiin korkeimman oikeuden käsittelyn jälkeen Helsingin hovioikeudessa uudestaan käsiteltäväksi. Palautettu tapaus huomioitiin kaaviossa, mutta sitä ei laskettu ratkaisujen kokonaislukumäärään uudelleen.

²⁰⁷ Helsingin hovioikeuden vuosina 2001–2022 antamien arvopaperimarkkinarikostuomioiden keskiarvo on 0,90 annettua tuomiota vuodessa.

²⁰⁸ Tutkittavassa aineistoissa on huomioitava se, ettei kaikista annetuista ratkaisuista ole mahdollista tietää, onko tapauksesta valitettu ratkaisun antamisen jälkeen vai onko tuomio tullut lainvoimaiseksi. Tutkimusaineiston selkeyttämiseksi tuomiot on laskettu sen ”lajiseksi” kuin se antohetkellä on ollut.

5.2.3 Korkein oikeus

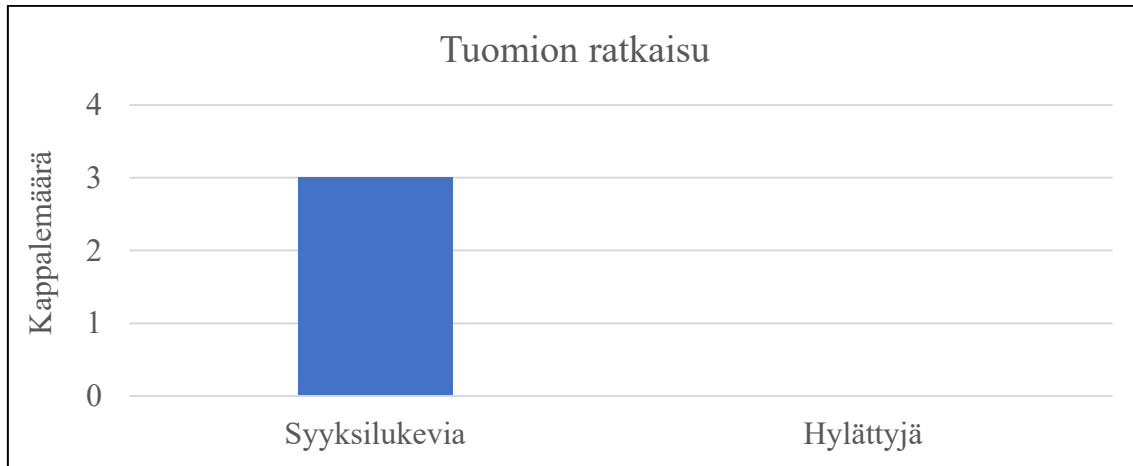
Kuvio 6: Korkeimman oikeuden arvopaperimarkkinarikostuomioiden lukumäärä vuosittain aikavälillä 2001–2022

Tutkittavan aikajänteen aikana vuosien 2001 ja 2022 välillä korkeimmassa oikeudessa ratkaistiin kolme julkaistua ennakkoratkaisua koskien arvopaperimarkkinarikosta. Ennakkoratkaisut annettiin vuosina 2006²⁰⁹, 2009²¹⁰ ja 2013²¹¹. On huomattavaa, ettei arvopaperimarkkinarikoksia ratkaista julkaistavina ennakkoratkaisuinakin kuin hyvin harvoin. Tämän voidaan katsoa johtuvan erityisesti siitä, ettei arvopaperimarkkinarikoksia ratkaista alemmissa oikeusasteissakaan lukumääräisesti montaa vuosittain, jos edes ollenkaan vuosittain. Tämän voidaan sanoa johtavan oikeudentilan hahmottamattomuuteen sekä oikeusohjeiden niukkuuteen. Hahmottamattomalla oikeudentilalla ja vähäisten ennakkoratkaisujen niukoilla oikeusohjeilla lienee vaikutusta laintulkintaan.

²⁰⁹ KKO 2006:110.

²¹⁰ KKO 2009:1.

²¹¹ KKO 2013:53.

Kuvio 7: Arvopaperimarkkinarikosten lukumäärä ratkaisun lopputuloksen mukaan korkeimmassa oikeudessa vuosina 2001–2022

Korkein oikeus ratkaisi aikavälillä 2001–2022 yhteensä kolme kappaletta arvopaperimarkkinarikostuomioita, jotka on julkaistu ennakkoratkaisuina. Ennakkoratkaisut ovat KKO 2006:110, KKO 2009:1 sekä KKO 2013:53. Korkeimmassa oikeudessa kaikki kolme julkaistua ennakkoratkaisua oli syyksilukevia.

5.3 Arvopaperimarkkinarikokset rikoslajeittain vuosina 2001–2022

5.3.1 Helsingin käräjäoikeus

Arvopaperimarkkinarikos	Kappalemäärä
Sisäpiirintiedon väärinkäyttö (RL 51:1)	12
Törkeä sisäpiirintiedon väärinkäyttö (RL 51:2)	4
Avunanto sisäpiirintiedon väärinkäyttöön (ml. kvalifioitu tekemuoto)	0
Sisäpiirintiedon ilmaiseminen (RL 51:2a)	1
Markkinoiden manipulointi (RL 51:3)	2
Törkeä markkinoiden manipulointi (RL 51:4)	3

Avunanto markkinoiden manipulointiin (ml. kvalifioitu tekemuoto)	1
Arvopaperimarkkinoita koskeva tiedottamisrikos (RL 51:5)	4
Avunanto arvopaperimarkkinoita koskevaan tiedottamisrikokseen	0

Taulukko 1: Rangaistukseen johtaneet arvopaperimarkkinarikokset rikoslajeittain Helsingin käräjäoikeudessa vuosina 2001–2022

Tutkimuksen kohteena olevana ajanjaksona vuosina 2001–2022 Helsingin käräjäoikeudessa tuomittiin rangaistukseen seitsemästä eri rikoslajista. Rangaistukseen johti rikoslain 51 luvun mukaiset sisäpiirintiedon väärinkäyttör rikokset (12 kappaletta) ja sen kvalifioitu tekemuoto (4 kappaletta), sisäpiirintiedon ilmaisemisrikos (1 kappale), markkinoiden manipulointia koskeva rikos (2 kappaletta), sen kvalifioitu tekemuoto (3 kappaletta) ja avunanto markkinoiden manipulointiin (1 kappale) sekä lisäksi arvopapereita koskevat tiedottamisrikokset (4 kappaletta).

Arvopaperimarkkinarikoksista eniten rangaistukseen johtivat sisäpiirintiedon väärinkäyttör rikokset, joita tuomittiin lajissaan 12 kappaletta tutkittavalla aikavälillä. Rikoslain 51:1 mukainen sisäpiirintiedon väärinkäyttö ja RL 51:2 mukainen kvalifioitu sisäpiirintiedon väärinkäyttö ovat tämän tutkimuksen mukaan yleisin rikoslaji arvopaperimarkkinarikosten joukossa, joka johtaa tuomioistuinkäsittelyyn ja josta määrätään rangaistus²¹². Määrällisesti rikoslajeittain arvioituna tutkittavalla aikavälillä korostuu arvopaperimarkkinarikoksista myös rikoslain 51:5 mukainen arvopaperimarkkinoita koskeva tiedottamisrikos, joita oli tutkittavana aikana 4 kappaletta.

Tutkittaessa rangaistukseen johtaneita tuomioita rikoslajeittain Helsingin käräjäoikeudessa vuosina 2001–2022, ei laskennassa otettu huomioon mahdollista muutoksenhakua.

²¹² Samansuuntaisesti on todennut myös Finanssivalvonta tutkiessa arvopaperimarkkinoiden valvontatapauksia, joista suurin osa on koskenut sisäpiirintiedon väärinkäyttöä. Tutkittavan ajanjakson osalta esimerkiksi vuonna 2022 yhteensä 127:stä tapauksesta 88 tapausta koski sisäpiirintiedon väärinkäyttöä. Ks. Finanssivalvonta 2024 Sanktiot, tutkintapyynnöt ja arvopaperimarkkinoiden tutkintatapaukset .

Rikoslajeittain annetut rangaistukset on laskettu käräjäoikeuden antaman ratkaisun mukaan huomiomatta, onko tuomio muuttunut lainvoimaiseksi.

5.3.2 Helsingin hovioikeus

Arvopaperimarkkinarikos	Kappalemäärä
Sisäpiirintiedon väärinkäyttö (RL 51:1)	5
Törkeä sisäpiirintiedon väärinkäyttö (RL 51:2)	5
Avunanto sisäpiirintiedon väärinkäyttöön (ml. kvalifioitu tekemuoto)	1
Sisäpiirintiedon ilmaiseminen (RL 51:2a)	0
Markkinoiden manipulointi (RL 51:3)	1
Törkeä markkinoiden manipulointi (RL 51:4)	0
Avunanto markkinoiden manipulointiin (ml. kvalifioitu tekemuoto)	1
Arvopaperimarkkinoita koskeva tiedottamisrikos (RL 51:5)	6
Avunanto arvopaperimarkkinoita koskevaan tiedottamisrikokseen	1

Taulukko 2: Rangaistukseen johtaneet arvopaperimarkkinarikokset rikoslajeittain Helsingin hovioikeudessa vuosina 2001–2022

Tutkimuksen kohdistuessa vuosiin 2001–2022 Helsingin hovioikeudessa tuomittiin rangaistukseen seitsemästä eri rikoslajista. Rangaistukseen johti rikoslain 51 luvun mukaiset sisäpiirintiedon väärinkäyttörikokset (5 kappaletta) ja sen kvalifioitu tekemuoto (5 kappaletta) sekä avunanto törkeään sisäpiirintiedon väärinkäyttöön (1 kappale), markkinoiden manipulointia koskeva rikos (1 kappale) sekä avunanto markkinoiden manipulointirikokseen (1 kappale) sekä lisäksi arvopaperimarkkinoita koskevat tiedottamisrikokset (6 kappaletta) ja avunanto arvopapereita koskevaan tiedottamisrikokseen (1 kappale).

Tutkittavalla aikavälillä Helsingin hovioikeudessa rikoslajeissaan eniten rangaistukseen tuomittiin rikoslain 51:5 mukaisesta arvopaperimarkkinoita koskevasta tiedottamisrikoksesta, joita tuomittiin lajissaan 6 kappaletta. Lähes yhtä monta kappaletta tuomiota

tuomittiin RL 51:1 mukaisesta sisäpiirintiedon väärinkäytöstä, joita tuomittiin lajissaan 5 kappaletta sekä RL 51:2 mukaisesta sisäpiirintiedon kvalifioidusta tekemuodosta, josta tuomittiin lajissaan yhtäläillä 5 kappaletta. Sisäpiirintiedon väärinkäytön ja sen kvalifioidun tekemuodon kappalemääräinen suuruus sekä yhteneväisyys rikoslajeissa rangaistuksia jaoteltaessa selittyy sisäpiirintiedon väärinkäyttörakosten yleisyydessä jo käräjäoikeusvaiheessa.

Tutkittaessa rangaistukseen johtaneita tuomioita rikoslajeittain Helsingin hovioikeudessa tutkittavalla aikavälillä, ei laskennassa otettu huomioon mahdollista muutoksenhakua, kuten ei käräjäoikeuden tuomioiden rikoslajeja laskettaessa. Rikoslajeittain annetut rangaistukset on laskettu hovioikeuden antaman ratkaisun mukaan huomiomatta, onko tuomio muuttunut lainvoimaiseksi vai onko ratkaisusta valitettu menestyksellisesti korkeimpaan oikeuteen. Tutkimuksen kohteena olleen Helsingin hovioikeuden aineistoista suurin osa oli Helsingin käräjäoikeuden ratkaisusta muutoksenhaun kautta tulleet ratkaisuja. Täten huomioon otettavaa on se, miten rikoslajit ovat muuttuneet hovioikeusvaiheissa painottuen sisäpiirintiedon kvalifioituun muotoon ja arvopaperimarkkinoita koskeviin tiedottamisrikoksiin erityisesti käräjäoikeudessa tuomittujen sisäpiirintiedon väärinkäyttötuumioiden osalta.

5.3.3 Korkein oikeus

Arvopaperimarkkinarikos	Kappalemäärä
Sisäpiirintiedon väärinkäyttö (RL 51:1)	1
Törkeä sisäpiirintiedon väärinkäyttö (RL 51:2)	1
Avunanto sisäpiirintiedon väärinkäyttöön (ml. kvalifioitu tekemuoto)	0
Sisäpiirintiedon ilmaiseminen (RL 51:2a)	0
Markkinoiden manipulointi (RL 51:3)	0
Törkeä markkinoiden manipulointi (RL 51:4)	0

Avunanto markkinoiden manipulointiin (ml. kvalifioitu tekomuoto)	0
Arvopaperimarkkinoita koskeva tiedottamisrikos (RL 51:5)	2
Avunanto arvopaperimarkkinoita koskevaan tiedottamisrikokseen	0

Taulukko 3: Rangaistukseen johtaneet arvopaperimarkkinarikokset rikoslajeittain korkeimmassa oikeudessa vuosina 2001–2022

Vuosien 2001–2022 välillä korkeimmassa oikeudessa annettiin kolme julkaistua ennakkoratkaisua arvopaperimarkkinarikoksista (KKO 2006:110, KKO 2009:1 ja KKO 2013:53). Tutkittavalla aikavälillä korkeimmassa oikeudessa tuomittiin rangaistukseen kahdesta eri rikoslajista. Rangaistukseen johti rikoslain 51 luvun mukainen sisäpiirintiedon väärinkäyttörikos (1 kappale) ja sen kvalifioitu tekomuoto (1 kappale) sekä arvopaperimarkkinoita koskeva tiedottamisrikos (2 kappaletta). Arvopaperimarkkinarikoksista rangaistukseen johtivat sisäpiirintiedon väärinkäyttörikokset ja rikoslajin yleisyys jatkoi samaa trendiä myös korkeimmassa oikeudessa. Korkeimmassa oikeudessa tuomittiin rangaistukseen määrällisesti myös yhtälailla rikoslain 51:5 mukaisissa arvopaperimarkkinoita koskevissa tiedottamisrikoksissa.

6. MIKSI RIKOKSIIN SYYLLISTYTÄÄN?

6.1 Moraali

Sosiologiatieteilijä *Émile Durkheim* on esittänyt vuonna 1895 väitteen: ”rikollisuus on välttämätöntä”²¹³. Durkheim on pohtinut moraalin kytkeytymistä rikokseen: Durkheimin mukaan rikos on lainvastaisen teon luonteen lisäksi myös hyökkäys yhteisön moraalisia rajoja vastaan.²¹⁴ Myös talousrikosten osalta on relevanttia tutkia moraalin ja rikoksen yhteyttä. Sittemmin rikoksen ja moraalin välistä yhteyttä on tarkasteltu näkökulmasta, joka jakaa talousrikollisuuden kahteen eri määrittelyyn. Ensimmäisen määrittelyn

²¹³ Kivivuori – Aaltonen ym. 2018, s. 15.

²¹⁴ Durkheim 1982, s. 84–86.

mukaan talousrikollisuuden määritelmä rajataan vain rikoslain osoittamaan laittoman toiminnan alueeseen. Toisen määritelmän mukaan myös moraaliton toiminta sisältyy talousrikoksen määritelmään.²¹⁵ Yleisesti tekojen kriminalisoinnit, jotka pohjautuva perusoi-
keuksiin, sisältävät itsessään moraalista ainesta.²¹⁶

Arvojen voidaan sanoa ilmaisevan moraalisesti tavoiteltavia asiointiloja ja olosuhteita ihmisiä ympäröivässä maailmassa. Arvojen ja normien²¹⁷ keskinäinen suhde voidaan määritellä niin, että normit suojelevat arvoja. Arvojen ja normien suhde ei kuitenkaan ole lainkaan ongelmaton. Siitä, että yksilö tietää arvon, jota tulisi suojella, ei voida päätellä suoraviivaisesti, minkälaisia normeja yhteiskunnassa tarvitaan. Sosiaalisilla arvoilla käsitetään yleisesti yksilöä ympäröivästä ympäristöstä opittuja, pysyviä ja tavoitteita koskevia valintatapumuksia. Sosiaalisia arvoja suojeleva sosiaalinen normi voidaan määritellä käyttäytymissäännöksi, jonka rikkomisesta seuraa (usein) rangaistus. Sosiaalisen normin voidaan sanoa olevan käyttäytymistä koskeva ohje, joka ilmaisee, miten yksilön pitäisi menetellä. Sosiaalinen normi saa vaikutusvoimansa siitä, että niiden arvo on välittömästi nähtävissä. Oikeutetusta sosiaaliset normit eivät saa kuitenkaan seuraamuksistaan, joihin niiden rikkomisen johtaa, vaan ne toimivat niin sanottuina toiminta-aksioomina. Sosiaalisten normien pätevyys yksinkertaisuudessaan oletetaan ja tällaiset normit usein ovat yhdistyneet peritystä kokemuksesta, perinteistä ja kulttuurissa noudatetuista tavoista.²¹⁸ Arvopaperimarkkinarikosten osalta sosiaalisena normina voidaan pitää arvopaperimarkkinoita vastaan tehtyjen tekojen kriminalisointeja. Rikoslaissa on lueteltu käyttäytymissäännöt, joita rikkomalla yksilölle seuraa rangaistus.

Yhteiskunnallisen moraalin voidaan sanoa käsittävän ihmisten käsityksiä, siitä mikä on oikein ja väärin, mikä on oikeudenmukaista ja mikä epäoikeudenmukaista, mitä tulee tehdä ja minkälaisesta käyttäytymisestä tulisi pidättäytyä. Yhteiskunnallinen moraalini voutuu moraaliseen tietoisuuteen ja moraalinormeihin: ilman moraalinormeja ei olisi moraalista tietoisuuttakaan. *Westermarckin*²¹⁹ mukaan moraalini on syntynyt sosiaalisena

²¹⁵ *Laitinen-Virta* 1998, s. 11.

²¹⁶ *Melander* 2008, s. 367.

²¹⁷ Oikeusnormin määritelmä on määritelty tässä tutkimuksessa alajaksossa 1.1.

²¹⁸ *Laitinen* 2005, s. 125–126.

²¹⁹ Edward Westermarck (s. 1862, k. 1939) oli tunnettu suomalainen oikeussosiologi, jonka tutkimuksella on merkittävä vaikutus arvioitaessa oikeusnormien ja moraalinormien välistä suhdetta.

luomuksena ja moraalinormit moraalista tunteista, joista normit ovat ilmaantuneet jälkeenpäin yleistämisen kautta²²⁰. Westermarck näki yhteiskunnan moraalisen tietoisuuden syntypaikkana. *Laitisen* mukaan ainakin osittain argumentti siitä, että mitä yhteiskunnallinen moraalisi sisältää, sisältyisi oikeusjärjestykseen pätee.²²¹

Taasen *Durkheimin* mukaan lait ovat liitännäisiä yhteiskunnalliseen solidaarisuuteen, toisin sanoen voimiin, joiden voidaan katsoa pitävän yhteiskuntaa koossa. Hän katsoi oikeuden olevan yhteiskuntamoraalin näkyvin tunnusmerkki.²²² Edellä mainittujen oikeussosiologioiden argumenttien voidaan sanoa kuvaavan arvopaperimarkkinarikosten sijoittumista moraaliliitännäisinä tekoina oikeusjärjestykseen vastaan kohdistetuiksi teoiksi. Arvopaperimarkkinoihin kohdistuvien rikoksien tekijöiden moraalisia kannustimia tai pidäkkeitä voidaan arvioida yhteiskuntamoraalin näkökulmasta. Arvopaperimarkkinat ovat abstrakti käsite, jota vastaan rikkomisen ei näy suoranaaisesti samalla tavalla kuin omaisuusrikokset esimerkiksi varastamalla auto. Varastamalla yhteiskunnan yleisesti ja yhteisesti suojelemalta abstraktilta käsitteeltä luottamusta, ei tekoa kohdisteta välittömästi vahinkoa paljastavaan kohteeseen.

Lakien noudattaminen on osa moraalitoimintaa. Kuitenkaan pelkästään se tosiasia, että laki on säädetty, ei takaa sen noudattamista. Valvontajärjestelmän luominen ei takaa kansalaisten sitä noudattavan, esimerkkinä tästä toimii Suomessa kieltolain toimeenpanon epäonnistuminen, jossa alkoholin salakuljetus ja -kauppa aiheuttivat lopulta enemmän haitannaisvaikutuksia kuin alkoholin myynnin säännelty salliminen. Lain noudattamisen eräs pääedellytys on sen tunteminen: henkilön on pystyttävä luettelemaan teot, jotka lainsäätäjä on kieltänyt ja jotka on sallittu.²²³ Arvopaperimarkkinarikosten osalta markkinoilla toimivien henkilöiden voidaan olettaa ymmärtävän rikoslain säännösten olemassaolon ja osaavan luokitella kriminalisoidut teot. Kuitenkin tulkintaongelmia voi syntyä, erityisesti maallikoille²²⁴, arvopaperimarkkinarikosten osalta esimerkiksi sisäpiirintiedon

²²⁰ *Laitinen* 2005, s. 66.

²²¹ *Ibid*, s. 127.

²²² *Ibid*, s. 31.

²²³ *Laitinen* 1996, s. 129.

²²⁴ Termillä viitataan tässä tutkimuksessa henkilöön, joka ei ole saanut oikeustieteellistä koulutusta ja täten juridinen osaaminen voi olla laadultaan vaihtelevaa.

määritelmän täyttymisen osalta²²⁵. Kuitenkaan lakien tuntemisenkaan ei voida sanoa tarkoittavan yhtäläisesti sitä, että niitä noudatettaisiin. Monet talousrikokset edellyttävät varsin suunnitelmallista toimintaa, jolloin lainsäädännön tuntemisen voidaan sanoa olevan teon edellytys²²⁶.

6.2 Ulkoiset tekijät

Kriminologi *Willem Bongers* on selittänyt niin sanotun ”katurikollisuuden” sekä yläluokan rikollisuuden, toisin sanoen talousrikollisuuden johtuvan ihmisen ahneudesta ja riistosta, joka on ollut seurauksena kapitalistisen työn järjestämisestä yhteiskunnassa. Bongersin teorian ydinajatuksen mukaan kapitalismi on kehittänyt egoismia altruismin kustannuksella. Teorian mukaan näin tapahtuu, koska niin sanotut yhteiskunnan alaluokissa kehittyvät rikollisia asenteita työnteon aiheuttaman kurjuuden seurauksena ja samansuuntaiset rikolliset asenteet syntyvät porvariston keskuudessa, koska kapitalistiset pyrkimykset johtavat lopulta rahanahneuteen. Bongersin vuonna 1916 kehittämää teoriaa on kehitetty nykyaikana edelleen ja esimerkiksi *Sutherland* katsoi 1930-luvun lopulla, että rikollisuus on differentiaalisen assosiaation teorian mukaisesti opittua käyttäytymistä. Sutherlandin mukaan valkokaulusrikokset ovat opittu lakia rikkovan yksilön ympäristössä ja nykyaikaiselle taloudelliselle toiminnalle on ominaista taipumukset lakia vastoin toimimiseen, sillä lakia rikkomalla on mahdollista päästä parempiin taloudellisiin saavutuksiin.²²⁷

Arvopaperimarkkinarikoksiin syyllistyvien henkilöiden eräs toimintaa ohjaava ulkoinen tekijä voi olla ahneus tai halu maksimoida omaa varallisuutta tai statusta. Kapitalismin vaikutuksia arvopaperimarkkinarikoksiin syyllistymisen todennäköisyyttä selittäisi Bongersin ja Sutherlandin teorian mukaisesti kaksi eri tekijää. Ensinnäkin samansuuntaiset rikollista toimintaa hyväksyvät asenteet lisääntyvät rikastumisen lisääntymiseen tähtäävien tai jo saavutetun keskimääräistä paremman varallisuustason omaavien ihmisten

²²⁵ Sisäpiirintiedon määritelmän kohdatessa unionintasoisia sääntelymuutoksia yhdistettynä korkeimman oikeuden muuttuvaan ennakkoratkaisukäytäntöön, lienee johdonmukaisen määritelmän kehittäminen oikeustieteilijällekin haastavaa.

²²⁶ *Laitinen* 1996, s. 130.

²²⁷ *Laitinen – Aromaa* 2005, s. 122–123.

keskuudessa. Toiseksi arvopaperimarkkinarikollisuuteen vaikuttaa yksilön opitut toimintamallit ja skeemat siitä, miten lakia rikkomalla voi saavuttaa taloudellisia onnistumisia.

Arvopaperimarkkinoihin kohdistuvia rikollisten tekojen on aiemmin ymmärretty johtuvan erityisesti opitun käyttäytymisen ja hyödyn tavoittelun kautta. Vaikka näiden selitysteorioiden tilalle on kehitetty nykyaikaisessa kriminologiassa kehittyneempiä selitysmalleja, on teorioilla paikkansa analysoitaessa arvopaperimarkkinoihin kohdistuvien tekojen syntyperää ja historiaa. Ihmisen käyttäytymisen ollessa kulttuurikontekstuaalisesti ja ajallisesti osittain muuttuvaa, on teorioilla myös nykyaikana arvopaperimarkkinarikollisuutta tutkittaessa paikkansa.

6.3 Talousrikollisuuden kriminologisia selitysteorioita

Miksi talousrikoksia tehdään? Yksilötasolle kohdistuvat kriminologiset teoriat tarkastelevat rikosten rationalisointia, rikosten rationaalista harkintaa ja rikosten motiivipohjaa. Erään näkökulman mukaan talousrikoksiin syyllistyvät henkilöt tavoittelevat teollaan nopeaa onnistumista, johon tarjoutuu tilaisuus lakia kiertämällä tekemällä rikos. Näkökulmaan sisältyy olennaisesti ydinajatus siitä, että ihmiset ovat jo luonnostaan ahneita ja mukavuutta tavoittelevia, jolloin yksilö haluaa saavuttaa mahdollisimman paljon mahdollisimman vähällä panoksella. Näkökulmaan sisältyy siis ajatus, että ahneus ja mukavuudenhalu olisivat ihmisissä biologisia ominaisuuksia ja täten piirteiden ollessa olennainen osa ihmistä, olisi rikollisuuteen vaikuttaminenkin vaikeaa.²²⁸ Toisen näkökulman, ihmisen rationaalista valintaa painottavan teorian, mukaan ainakin organisaatorikollisuuden kohdalla rikoksiin syyllistyvät henkilöt harkitsevat muuhun rikollisuuteen verrattuna enemmän rikoksesta syntyviä hyötyjä ja haittoja. Täten esimerkiksi yhteiskunnan harjoittama kontrolli ja korotettu kiinnijäämisriski ja täten rikoksen tekemiselle aiheutetut psykologiset esteet ovat loogisia yhteiskunnan puuttumiskeinoja rikollisuuteen.²²⁹

Talousrikoksiin syyllistyvien henkilöiden toimista on eroteltavissa erilaisia motiiveja, kuten massarikollisuudenkin osalta. Monien tutkijoiden mukaan korkean tason talousrikoksissa motiivina on tutkijoiden mukaan ahneus ja pienemmissä talousrikoksissa usein

²²⁸ Laitinen – Virta 1998, s. 20.

²²⁹ Bologna 1993, s. 10–11.

taloudelliset tarpeet.²³⁰ On selvää, että rikollisuuteen myös talousrikollisuuden osalta liittyy myös monia muita kannustimia ja motiiveja. Osa ihmisistä on toisia ihmisiä taipuvaisempia syyllistymään rikoksiin. Samaten myös jotkut yritykset ja alat ovat toisia taipuvaisempia rikkomaan lainsäädäntöä.²³¹

6.3.1 Organisaatorikollisuuden teoria

Organisaatorikollisuuden teorian mukaan rikollisuus on lähtökohtaisesti paljon muuta kuin vain yksilön toimintaa ja organisaatiot nähdään teoriassa keskeisessä roolissa. Erityisesti talousrikollisuus nähdään teoriassa rikollisena toimintana, joka on mahdollista ai-noastaan organisaatioissa ja/tai hyväksikäyttämällä organisaatioita. Teoriassa organisaa-tiot ymmärretään ensisijaisesti kollektiivitoimijoina.²³² Organisaatorikokset käsitetään laittomiksi teoiksi, jotka yksilö tai ryhmä tekee laillisessa organisaatiossa, joilla on mit-tavia fyysisiä tai taloudellisia vaikutuksia työntekijöihin, suureen yleisöön ja muihin or-ganisaatioihin. Organisaatorikokset eivät ole selitettävissä ensisijaisesti lakia rikkovan henkilön persoonallisuuspiirteiden tai muiden yksilöllisten tekijöiden seurauksena, vaan ennemmin teorian mukaan on tärkeä kiinnittää huomio organisaation piirteisiin. Erityi-sesti taloudellisten organisaatioiden päämäärän ollessa voiton tuottaminen, on teorian mukaan rikollisuus selitettävissä siinä hetkessä avautuneella mahdollisuudella rikkoa la-kia: mikäli päämäärään ei päästä hyväksytyillä ja laillisilla keinoilla, on lakia rikottava tavoitteiden saavuttamiseksi.²³³

Organisaatorikollisuuden teoria selittää rikollisuutta organisaation tasolla määrittelemättä yksittäisen rikoksen tekijän rikosaltiuteen vaikuttavia piirteitä, jolloin teorian voidaan katsoa olevan vaikeasti soveltuva yksilötasolla tehtäviin arvopaperimarkkinarikoksiin. Kuitenkin järjestäytyneen, organisaatiossa laajasti tapahtuvaan talousrikollisuuteen ja arvopaperimarkkinarikollisuuteen teoria tarjoaa yhden näkökulman.

²³⁰ *Ibid.*

²³¹ *Laitinen – Virta* 1998, s. 20.

²³² *Laitinen – Aromaa* 2005, s. 180–181.

²³³ *Laitinen – Virta* 1998, s. 30–31.

6.3.2 Rationaalisen valinnan teoria

Erään selitysmallin rationaalisen valinnan näkökulmasta rikollisuuteen on kehittänyt *Bentham*²³⁴, jonka mukaan ihmisten käyttäytymistä ohjaa oman edun tavoittelu, joka voidaan nähdä myös hyödyn maksimointina. Teorian mukaan rationaalisesti toimiva ihminen pyrkii toiminnassaan mahdollisimman suureen nautintoon ja vastavuoroisesti mahdollisimman pieneen haittaan ja tällöin jos rikoksilla saavutettava hyöty on rikoksesta aiheutuvia haittoja suurempi, on rikoksen tekeminen sitä todennäköisempää.²³⁵ Rationaalisen valinnan teorian voidaan sanoa soveltuvan talousrikollisuuden selittämiseen, sillä talousrikollisuudella saavutettavat taloudelliset hyödyt ovat perinteistä rikollisuutta helpommin arvioitavissa. On perusteltavissa, että esimerkiksi veropetokseen syyllistyvällä henkilöllä on ajantasainen käsitys vallitsevasta valvonnan tasosta ja kiinnijäämisriskin todennäköisyydestä.²³⁶ Arvopaperimarkkinarikollisuuden osalta voitaneen arvioida olevan teorian mukaisesti ajantasainen käsitys markkinoilla vallitsevasta lainsäädännöstä ja valvonnan tasosta. Tämän kriminologisen teorian mukaan katsotaan soveltuvan erityisen hyvin talousrikollisuuden selittämiseen, sillä talousrikoksiin liittyy teorianmukaisesti suunnitelmallisuutta ja harkintaa²³⁷.

Sovellettaessa rationaalisen valinnan teoriaa talousrikollisuuteen, koskee *Simpsonin* mukaan teoria nimenomaisesti yrityksessä korkeassa asemassa olevien henkilöiden toimintaa. Tätä on perusteltu sillä, että organisaatioiden ja yhtiöiden piirteet ja ominaisluonne ovat tärkeässä roolissa johtajien ja muiden korkealla asemassa olevien henkilöiden päätöksenteossa ja heidän mieltymyksissään.²³⁸ *Paternosterin* ja *Simpsonin* mukaan rikoksia tehdään sitä helpommin, mitä vähemmän itse teko mielletään häpeälliseksi. Näkökulman mukaan voisi mieltää, että niillä henkilöillä, joilla on toisia vähemmän menetettävää, syyllistyvät rikollisiin tekoihin muita helpommin. Täten niin sanotusti hämärämmän toiminnan ja katurikollisuuden todennäköisyys olisi todennäköisempää kuin talousrikollisuuden, jossa korkeassa asemassa olevat henkilöt syyllistyisivät kiellettyihin tekoihin. On

²³⁴ Jeremy Bentham (s. 1747, k. 1832) oli valistusfilosofi, joka kehitti erityisesti rationaalisen valinnan teoriaa.

²³⁵ Kivivuori – Aaltonen ym. 2018, s. 227.

²³⁶ *Ibid.*, s. 397.

²³⁷ *Paternoster – Simpson* 1996, s. 549.

²³⁸ *Simpson* 1996, s. 2–3.

kuitenkin arvioitu, että tällaisessa asemassa olevien ihmisten, joilla voidaan nähdä olevan paljon menettävää toimiessaan arvostusta vaativissa tehtävissä, on vaikuttavana tekijänä paljastumisriskin arviointi. Paljastumisriskin voidaan arvioida olevan niin pieni, että riskin ottaminen on kannattavaa.²³⁹ Arvopaperimarkkinarikoksiin syyllistyvien henkilöiden osalta voi olla mahdollista, että rikollisuuden syyllistymistä edeltävää punnintaa paljastumisriskistä määrittää esimerkiksi pörssiyhtiön hallituksen jäsenenä toimivalla henkilöllä ajatus siitä, ettei rikoksesta paljastuminen olisi todennäköistä asemasta johtuen.

Rationaalisen valinnan teorian kautta tarkasteltaessa talousrikollisuutta, on rikokseen syyllistyvien henkilöiden osalta eroteltu erilaisia selittäviä muuttujia. Talousrikollisuuden osalta on argumentoitu olevan muuttuvina tekijöinä ensinnäkin kolme teon vakavuuden hahmottamiseen liittyvää muuttujaa: miten henkilö hahmottaa 1) muodollisten oikeudellisten sanktioiden, 2) epävirallisten sanktioiden ja 3) itsekunnioituksen menetyksen vakavuuden. Selittäväksi muuttujaksi on arvioitu vaikuttavana myös sen, miten ihminen arvioi kuuliaisuuden aiheuttamia kustannuksia sekä normien rikkomisen aiheuttamia hyötyjä.²⁴⁰ Arvopaperimarkkinarikoksiin syyllistyvät henkilöt saattavat hahmottaa rationaalisen valinnan teorian mukaan muodolliset ja epäviralliset sanktiot teon hyötyyn verrattuna niin alhaisiksi, että rikollisen teon tekeminen on kannattavaa. Erityisesti, jos henkilö arvioi oman itsekunnioituksen merkityksen ja sen menettämisen vaikutukset omaan henkilökohtaiseen elämään tai käsitykseen itsestään vähäisiksi, on rikoksen tekeminen mahdollisesti saavutettaviin etuihin nähden henkilölle edullista.

Rationaalisen valinnan teoriassa nähdään muuttuvana talousrikollisuuden tekemiseen vaikuttavina muuttujina lisäksi toimivat moraaliset esteet, lainmukaisen toiminnan merkityksen hahmottaminen ja rikostapahtuman ominaisuudet ja piirteet.²⁴¹ Kaikkien mainitut muuttujat vaikuttavat siihen, syyllistyykö henkilö organisaatiossa rikokseen vai ei. Erityisesti arvopaperimarkkinarikosten osalta rationaalisen valinnan teorian voidaan katsoa olevan yksi rikollisuutta selittävä teoria ja tutkimusta arvopaperimarkkinarikoksiin syyllistyneiden henkilöiden motiiveista olisi tarpeen suorittaa.

²³⁹ *Paternoster – Simpson* 1992, s. 45.

²⁴⁰ *Laitinen – Virta* 1998, s. 21.

²⁴¹ *Ibid.*

6.3.3 Kontrolliteoria

Kontrolliteorian mukaan jokainen ihminen on perusluonteeltaan antisosiaalinen ja potentiaalinen rikollinen, jonka vuoksi tarvitaan ulkoista kontrollia. Kontrolliteorian mukaisesti jokaisella on taipumusta sekä hyvään että pahaan. Teorian mukaan rikoksen tekemiseen päätyvät lopulta ne, joita ei sido konventionaaliset ihmissuhteet ja sosiaalinen ympäristö, kuten perhe, työyhteisö ja muut sosiaalista kontrollia harjoittavat yhteisöt. Tällainen ympäristön epävirallinen kontrolli vaikuttaa virallisen kontrollin ohella lakien rikkomiseen.²⁴² Kontrolliteorian mukaan arvopaperimarkkinarikoksiin voisi syyllistyä todennäköisemmin henkilö, jota ei sido ulkoinen kontrolli.

Sosiaalisen kontrollin voidaan sanoa toteutuvan kahden eri tavan avulla, joista ensimmäinen toteutuu normien sisäistämisen kautta. Normien sisäistäminen liittyy epäviralliseen ja oikeusmuodottamaan sääntelyyn, vaikka myös oikeusnormit usein sisäistetään. Toinen sosiaalisen kontrollin toteuttava tapa on ulkoinen pakko, jonka keinot perustuvat yhteisön toimintaan, joka voi ilmentyä yhteisön paheksumisena tai palkitsemisena. Oikeusnormit usein sisäistetään ulkoisen pakon kautta.²⁴³ Sosiaalisen kontrollin vaikutuksia tutkittaessa on käynyt ilmi, että yhteisöissä, joissa on vahva sisäinen ja epävirallinen kontrolli, on normien vastaista toimintaa määrällisesti vähemmän kuin yhteisöissä, joissa kontrolli perustuu pääsääntöisesti virallisen kontrollin toimintamalleille. Lisäksi ensiksi mainituissa turvallisuustaso on verrattaen korkeampi.²⁴⁴ Arvopaperimarkkinarikokseen olisi kontrolliteorian mukaan helpompi syyllistyä organisaatiossa, jossa oikeudellisesti hyväksytyn toiminnan, laillisen toiminnan, valvonta on kiinnittynyt lähinnä lainsäädännön tuntemiseen ilman organisaation pyrkimystä tunnistamaan laitonta toimintaa esimerkiksi työntekijöiden kouluttamisen ja aktiivisen valvonnan kautta.

²⁴² Laitinen – Aromaa 2005, s. 64.

²⁴³ Laitinen 2005, s. 157.

²⁴⁴ Laitinen 1996, s. 85.

6.3.4 Itsekontrolliteoria

Itsekontrolliteoria on kriminologinen selitysteoria, joka korostaa yksilöiden välisiä suhteellisen pysyviä eroja²⁴⁵. *Gottfredsonin* ja *Hirschin* yleinen rikollisuusteoria kehitettiin vuonna 1990. Laajasti viitatus ja nykyisin haastetun teorian mukaan jokaiselle kehittyy lapsuudesta lähtien itsekontrollin taso, joka vaihtelee yksilöittäin ja joka pysyy suhteellisen tasaisena koko elämän. Teorian mukaan mitä matalampi itsekontrolli henkilöllä on, sitä suurempi alttius henkilöllä on rikolliseen toimintaan ja henkilön on todennäköisempi syyllistyä rikolliseen toimintaan mahdollisuuksien niin salliessa.²⁴⁶ Kuitenkin *Gottfredson* ja *Hirschi* ovat todenneet, ettei talousrikollisuuteen syyllistyvien henkilöiden korkealla organisaatiossa olevat positiot ole mahdollisia ihmisille, joilla on matala itsekontrolli²⁴⁷.

Leeper, *Simpson* ja *Exum* haastavat matalan itsekontrollin merkitystä talousrikollisiin syyllistyvien henkilöiden rikollisuutta selittävänä tekijänä ja esittävät, ettei matala itsekontrolli voi selittää talousrikollisuutta²⁴⁸. Mainittujen tutkijoiden mukaan talousrikollisuuteen selittäisi ennemmin yksilön halu ja pyrkimys kontrolloida ympäristönsä, jolloin he saattavat olla kykenemättömiä toteuttamaan tarkoituksenmukaista ja prososiaalista ymmärrystä kontrollinsa rajoista ja ovat todennäköisempiä syyllistymään rikollisiin tekoihin.²⁴⁹ Yksilön itsekontrollin tason vaikutuksesta talousrikollisuuden esiintyvyyteen on tutkijoilla eriäviä mielipiteitä, eikä korkean tai matalan itsekontrollin tason seurauksia yksilön toimintaan ole yksiselitteisesti määritetty. *Leeperin*, *Simpsonin* ja *Exumin* päätelmien mukaisesti voi olla mahdollista, että yksilön korkea pyrkimys ympäristönsä kontrollointiin voi tehdä arvopaperimarkkinoilla toimivista henkilöistä ymmärtämättömiä siitä, millainen oma kontrollin taso on ja rikokseen syyllistyminen tapahtuu osittain omasta itsereflektion vajavaisuudesta johtuen. Itsekontrollin tason vaihtelun vaikutuksista arvopaperimarkkinarikoksiin syyllistyviin henkilöihin lienee tarpeellista tutkia edelleen.

²⁴⁵ *Kivivuori – Aaltonen ym.* 2018, s. 147.

²⁴⁶ *Langton – Piquero ym.* 2006, s. 542.

²⁴⁷ *Gottfredson – Hirschi* 1990, s. 19 ja 191.

²⁴⁸ *Piquero – Exum ym.* 2005, s. 256.

²⁴⁹ *Ibid.*, s. 272.

7. KUKA SYLLISTYY ARVOPAPERIMARKKINARIKOKSIIN?

7.1 Talousrikoksiin syylistyvistä henkilöistä yleisesti

Talousrikoksista epäillyt henkilöt eroavat muista rikostyypeistä epäillyistä henkilöistä erityisesti ikärakenteen ja sosioekonomisen rakenteen osalta. Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin tutkimuksen mukaan talousrikoksista epäillyt henkilöt ovat keskimääräisesti vanhempia ja sosioekonominen asema on verrattain korkeampi kuin muista rikostyypeistä epäillyillä. Kuitenkin myös henkilöt, joilla on matala sosioekonominen asema tai matala varallisuusaste, ovat yliedustettuina talousrikoksista epäiltyjen joukossa.²⁵⁰ Ilmi tulleista talousrikoksiin syylistyneistä henkilöistä tiedetään, että he ovat yhdysvaltalais tutkimuksen mukaan yleensä vanhempia ja paremmassa ekonomisessa asemassa kuin muihin rikoslajeihin syylistyneet henkilöt. Lisäksi talousrikoksiin syylistyneiden henkilöiden niin kutsuttu rikosura poikkeaa monella tavalla muihin rikoksiin syylistyneistä. Kuten muissakin rikoslajeihin syylistyvissä henkilöissä, myös talousrikoksiin syylistyvien henkilöiden joukossa on niin sanottuja taparikollisia, jotka syylistyvät toistuvasti hyvin erilaisiin rikoksiin.²⁵¹

Talousrikollisuuden motiivit ovat aina rahaliitännäisiä. Miltei poikkeuksetta talousrikokset ovat suunniteltuja tekoja ja talousrikoksiin syylistyvät henkilöt ovat koulutetumpia kuin muut omaisuusrikolliset tai muihin rikoksiin syylistyvät henkilöt.²⁵² Kuitenkaan tarkemmin arvopaperimarkkinarikoksiin syylistyvien henkilöiden taustatekijöitä ei ole Suomessa tutkittu laajemmin, eikä arvopaperimarkkinarikoksiin syylistyvistä henkilöistä ei ole tehty Suomessa vastaavaa tutkimusta. Tällä tutkimuksella pyritään vastaamaan tähän tiedonintressiin.

Talousrikoksista ja talousrikollisia koskevaa tutkittua tietoa ei voida yleistää koskemaan koko ilmiötä, koska on ongelmallista olettaa tutkimuksessa esitetyn informaation edustavan koko laajaa talousrikollisuuden aluetta. On mahdollista, että tutkimuksen kohteena on murto-osa talousrikollisista eivätkä he edusta tyypillisiä tekijöitä. Todennäköistä on,

²⁵⁰ Raeste – Koltola 2023, s. 123.

²⁵¹ Apel – Paternoster 2009, s. 28.

²⁵² Axberger 1988, s. 18.

että tutkimuksen kohteena on ne tekijät, jotka eivät ole onnistuneet välttämään tutkintaa ja syytteen joutumista ja he ovat taitamattomampia tai varomattomampia.²⁵³

7.2 Arvopaperimarkkinarikoksiin syyllistyneiden sukupuoli

Tuomioistuim	Nainen	Mies	Yhteensä
Helsingin kärjäoikeus	5	38	43
Helsingin hovioikeus	3	29	32
Korkein oikeus	0	4	4

Taulukko 4: Arvopaperimarkkinarikokseen syyllistyneiden henkilöiden sukupuoli²⁵⁴ vuosina 2001–2022 Helsingin kärjäoikeudessa, Helsingin hovioikeudessa ja korkeimmassa oikeudessa

Tutkittavalla ajanjaksolla vuosina 2001–2022 Helsingin kärjäoikeudessa rikoslain 51 luvun mukaisiin arvopaperimarkkinarikoksiin on syyllistynyt naisia viisi kappaletta ja miehiä 38 kappaletta. Alioikeusvaiheessa arvopaperimarkkinarikoksiin syyllistyi lukumääräisesti useammin mies. Vuosina 2001–2022 Helsingin hovioikeudessa arvopaperimarkkinarikoksista on tuomittu naisia kolme kappaletta ja miehiä 29 kappaletta. Kuten alioikeudessakin, myös muutoksenhakutuomioistuimessa arvopaperimarkkinarikoksesta tuomittiin rangaistukseen lukumääräisesti miehiä enemmän kuin naisia. Korkeimmassa oikeudessa arvopaperimarkkinarikoksesta rangaistukseen ei tuomittu yhtäkään naista, miehiä tuomittiin rangaistukseen neljä kappaletta. Korkeimmassa oikeudessa on tuomittu arvopaperimarkkinarikoksiin siis tämän tutkimuksen tutkimusaikana ainoastaan miehiä.

Tämän tutkimuksen tulosten mukaan miehet syyllistyvät selkeästi naisia useammin rikoslain 51 luvun mukaisiin arvopaperimarkkinarikoksiin. Prosentuaalisesti²⁵⁵ kärjäoikeudessa arvopaperimarkkinarikoksista tuomituista miehiä oli 88 prosenttia, hovioikeudessa tuomituista miehiä oli 91 prosenttia ja korkeimmassa oikeudessa tuomituista miehiä oli

²⁵³ Snider 1993, s. 61–62.

²⁵⁴ Tässä tutkimuksessa rikoslain 51 luvun mukaisiin arvopaperimarkkinarikoksiin syyllistyneiden henkilöiden sukupuolten lukumääräistä jakoa tutkittaessa on määritelty tutkittavaksi kaksi sukupuolta, nainen ja mies.

²⁵⁵ Laskettaessa arvopaperimarkkinarikoksiin syyllistyneiden sukupuolijakaumaa on desimaalit pyöristetty yhden desimaalin tarkkuuteen.

100 prosenttia. Tämän tutkimuksen tulokset mukailevat yleisesti rikollisista tuomittujen sukupuolijakaumaa. Miehet tekevät keskimäärin enemmän rikoksia²⁵⁶. Tutkitusti suurin ero sukupuolijakaumassa on Suomessa vakavissa väkivaltarikoksissa: tyypillisin henkirikoksen tekijä on mies²⁵⁷ ja miehet tekevät henkirikoksista lähes 90 prosenttia²⁵⁸.

Arvopaperimarkkinarikollisuuden osalta rikollisuuden painottumista miehiin selittänee yleisen rikollisuustodennäköisyyden osalta muun muassa miesten suuri edustavuus pörssiyhtiöiden johdossa ja hallituksissa²⁵⁹. Miesten ja naisten aivojen rakenteellisten erojen on osaltaan selitetty vaikuttavan sukupuolten välisiin eroihin tunteiden säätelyssä ja varsinkin toiminnanohjauksessa, jotka vaikuttavat rikoskäyttäytymiseen²⁶⁰.

7.3 Arvopaperimarkkinarikoksiin syyllistyneiden ikä

Ikä	Kappale määrä Helsingin käräjäoikeudessa	Kappale määrä Helsingin hovioikeudessa	Kappale määrä korkeimmassa oikeudessa
Alle 25 v.	0	0	0
25–34 v.	2	0	0
35–44 v.	11	7	0
45–54 v.	10	13	2
55–64 v.	14	8	1
65–74 v.	6	4	1
yli 75 v.	0	0	0
<i>Henkilöitä yhteensä</i>	<i>43</i>	<i>32</i>	<i>4</i>

Taulukko 5: Arvopaperimarkkinarikokseen syyllistyneiden henkilöiden ikä vuosina 2001–2022 Helsingin käräjäoikeudessa, Helsingin hovioikeudessa ja korkeimmassa oikeudessa

²⁵⁶ Kivimaa – Aaltonen ym. 2018, s. 190.

²⁵⁷ Lehti 2020, s. 31.

²⁵⁸ Lehti – Suonpää ym. 2016, s. 37.

²⁵⁹ Terveysten- ja hyvinvoinnin laitoksen tutkimusten mukaan vuonna 2023 suomalaisten pörssiyhtiöiden hallitusten jäsenistä keskimäärin 33% oli naisia.

²⁶⁰ Beaver – Nedelec 2015, s. 28.

Tässä tutkimuksessa arvopaperimarkkinarikoksiin syyllistyneiden henkilöiden ikää tutkittiin tutkittavan aikajänteen vuosien 2001–2022 välillä kussakin oikeusasteessa tuomistamishetkellä olevan iän mukaan. Helsingin käräjäoikeudessa arvopaperimarkkinarikoksista tuomittiin vuosien 2001 ja 2022 välissä yhteensä 43 henkilöä. Tuomituista yksikään ei ollut alle 25-vuotias, 25–34 -vuotiaita oli kaksi henkilöä, 35–44 -vuotiaita oli yksitoista henkilöä, 45–54 -vuotiaita oli kymmenen henkilöä, 55–64 -vuotiaita neljätoista henkilöä, 65–74 -vuotiaita oli kuusi henkilöä ja tuomituissa ei ollut yhtäkään yli 75-vuotiaasta henkilöä. Määrällisesti eniten rikoslain 51 luvun mukaisista arvopaperimarkkinarikoksista tuomittiin henkilöitä, jotka olivat 55:n ja 64:n ikävuoden välissä.

Muutoksenhakutuomioistuimessa, Helsingin hovioikeudessa, tuomittiin arvopaperimarkkinarikoksista vuosina 2001–2022 yhteensä 32 henkilöä. Helsingin hovioikeudessa rikoslain 51 luvun mukaisista arvopaperimarkkinarikoksista tuomituista henkilöistä yksikään ei ollut alle 25-vuotias, ikävuosien 25 ja 34 välissä tai yli 75-vuotias. Tuomituista 35–44 -vuotiaita oli seitsemän henkilöä, 45–54 -vuotiaita oli kolmetoista henkilöä, 55–64 -vuotiaita oli kahdeksan henkilöä ja 65–74 -vuotiaita oli neljä henkilöä. Hovioikeudessa tuomituista eniten oli henkilöitä, jotka olivat 45–54 -vuotiaita.

Korkeimmassa oikeudessa tuomittiin arvopaperimarkkinarikoksista vuosina 2001–2022 yhteensä neljä henkilöä. Rikoslain 51 luvun mukaisista rikoksista tuomittuja 45–54 -vuotiaita oli kaksi henkilöä, 55–64 -vuotiaita oli yksi henkilö ja 65–74 -vuotiaita oli yksi henkilö. Muissa ikäluokissa ei ollut tuomittuja. Määrällisesti eniten arvopaperimarkkinarikoksista tuomittuja henkilöitä korkeimmassa oikeudessa oli 45–54 -vuotiaissa.

Arvopaperimarkkinarikoksista tuomittiin jokaisessa oikeusasteessa eniten ihmisiä, jotka olivat 45–64 -vuotiaita. Rikollisuuden painottumisen tähän kahdenkymmenen vuoden sisään voidaan arvioida johtuvan siitä, millainen koulutustaso esimerkiksi pörssiyhtiössä toimivien henkilöiden oletetaan omaavan. Kouluttautumisen sekä akateemisesti että ammatillisesti voidaan olettaa vievän useamman vuoden, jolloin varsin nuoren henkilön syyllistyminen esimerkiksi pörssiyhtiön johtoasemassa arvopaperimarkkinarikokseen on melko epätodennäköistä.

7.4 Arvopaperimarkkinarikoksiin syyllistyneiden koulutus

Koulutustaso	Kappalemäärä Helsingin käräjäoikeudessa	Kappalemäärä Helsingin hovioikeudessa	Kappalemäärä korkeimmassa oikeudessa
Ei perusasteen jälkeistä tutkintoa	0	0	0
Toinen aste	0	1	0
Korkea-aste	21	18	2
Puuttuva tieto	22	13	2

Taulukko 6: Arvopaperimarkkinarikokseen syyllistyneiden koulutus vuosina 2001–2022 Helsingin käräjäoikeudessa, Helsingin hovioikeudessa ja korkeimmassa oikeudessa

Tässä tutkimuksessa on tutkittu arvopaperimarkkinarikoksiin syyllistyneiden koulutustasoa vuosina 2001–2022 oikeusasteittain tuomiotiedoista ja julkisista lähteistä saadusta tiedoista kootuin tutkimustuloksien. Koulutustaso on jaettu neljään kategoriaan: ei perusasteen jälkeistä tutkintoa -luokkaan, toisen asteen luokkaan, joka kattaa ammatillisen koulutuksen ja ylioppilastutkinnon suorittaneet, korkean asteen luokkaan, joka kattaa korkeakoulututkinnon suorittaneet sekä luokkaan puuttuvasta tiedosta, johon on laskettu henkilöt, joiden koulutustasoa ei ollut mahdollista selvittää tutkimuksen aineistona olleista tuomioista tai julkisista lähteistä.

Tutkittuna aikavälillä vuosina 2001–2022 Helsingin käräjäoikeudessa arvopaperimarkkinarikoksesta tuomituista koulutustaso tuomitsemishetkellä oli tiedossa lähes puolelta vastaajista. Yhteensä 22 henkilön osalta koulutustieto puuttuu ja 21 henkilön osalta tutkimuksessa selvisi, että tuomitsemishetken koulutus oli vähintään korkean asteen koulutus. Tutkittavalla ajanjaksolla Helsingin hovioikeudessa koulutustieto puuttuu 13 henkilön kohdalta. Hovioikeudessa arvopaperimarkkinarikoksesta tuomituista yhdellä henkilöllä oli tuomitsemishetkellä toisen asteen koulutus ja 18 henkilöllä oli korkean asteen koulutus. Tutkittavalla aikavälillä korkeimmassa oikeudessa tuomitusta arvopaperimarkkinarikokseen syyllistyneiden kahden henkilön osalta koulutustietoa ei ollut saatavilla, kaksi henkilöä oli koulutukseltaan korkean asteen koulutuksen omaavia. Tämän tutkimuksen mukaan siltä osin, kun koulutustiedot ovat olleet saatavilla ja koulutustasoa voidaan

arvioida, on rikoslain 51 luvun mukaiseen arvopaperimarkkinarikokseen syyllistynyt henkilö todennäköisesti korkea-asteen koulutuksen saanut henkilö, joka on suorittanut korkeakoulututkinnon joko ammattikorkeakoulussa tai yliopistossa.

7.5 Arvopaperimarkkinarikoksiin syyllistyneiden asema organisaatiossa

Asema organisaatiossa	Kappalemäärä Helsingin käräjäoikeudessa	Kappalemäärä Helsingin hovioikeudessa	Kappalemäärä korkeimmassa oikeudessa
Hallituksen jäsen	8	7	0
Hallituksen puheenjohtaja	5	7	1
Yhtiön johtoryhmän jäsen	4	5	0
Yhtiön toimitusjohtaja	4	4	2
Yhtiön hallituksen jäsen & yhtiön johtoryhmän jäsen	6	5	1
Yhtiön työntekijä	2	0	0
Muu	14	4	0

Taulukko 7: Arvopaperimarkkinarikokseen syyllistyneiden asema organisaatiossa vuosina 2001–2022 Helsingin käräjäoikeudessa, Helsingin hovioikeudessa ja korkeimmassa oikeudessa

Tutkimuksen tiedot arvopaperimarkkinarikoksiin syyllistyneiden asemasta organisaatiossa on koottu tutkimusaineistoon kuuluvista tuomioista saatavista tiedoista. Positiot organisaatiossa kuvaavat henkilön velvoitteita ja sitoumuksia tuomitsemishetkellä, eikä positio tarkoita, että henkilö olisi toiminut määritellyssä positiossa siinä yhtiössä, johon arvopaperimarkkinarikos on kohdistunut. Tutkimuksen aikajänteellä vuosien 2001 ja 2022 välissä Helsingin käräjäoikeudessa arvopaperimarkkinarikoksesta tuomitusta 43:sta henkilöstä asema organisaatiossa tuomitsemishetkellä saatiin selvitettyä 29:n henkilön osalta. Helsingin käräjäoikeudessa arvopaperimarkkinarikoksesta tuomituista

tuomitsemishetkellä kahdeksan henkilöä toimi hallituksen jäsenenä, viisi henkilöä hallituksen puheenjohtajana, neljä henkilöä yhtiön johtoryhmän jäsenenä, neljä henkilöä yhtiön toimitusjohtajana, kuusi henkilöä samanaikaisesti sekä yhtiön hallituksen jäsenenä että yhtiön johtoryhmän jäsenenä sekä kaksi henkilöä yhtiön työntekijänä. Helsingin käräjäoikeudessa vuosien 2001–2022 aikana arvopaperimarkkinarikoksesta tuomituista henkilöistä merkittävin kappalemäärä henkilöistä oli tuomitsemishetkellä hallituksen jäsen.

Helsingin hovioikeudessa tutkitulla aikavälillä 2001–2022 arvopaperimarkkinarikoksista tuomittujen henkilöiden asema organisaatiossa saatiin selvitettyä tässä tutkimuksessa 28:n henkilön osalta, lähes jokaisen tuomitun osalta. Helsingin hovioikeudessa arvopaperimarkkinarikoksesta tuomituista tuomitsemishetkellä seitsemän henkilöä toimi hallituksen jäsenenä, seitsemän henkilöä toimi hallituksen puheenjohtajana, viisi henkilöä toimi yhtiön johtoryhmän jäsenenä, neljä henkilöä toimi yhtiön toimitusjohtajana ja viisi henkilöä samanaikaisesti yhtiön hallituksen jäsenenä että yhtiön johtoryhmän jäsenenä. Yksikään tuomituista ei toiminut yhtiön työntekijänä. Neljän tuomitun osalta koulutusta ei ollut mahdollista selvittää. Helsingin hovioikeudessa vuosien 2001–2022 aikana arvopaperimarkkinarikoksesta tuomituista henkilöistä merkittävin määrä oli tuomitsemishetkellä hallituksen jäsen tai hallituksen puheenjohtaja.

Tässä tutkimuksessa tutkitulla aikavälillä vuosina 2001–2022 korkeimmassa oikeudessa arvopaperimarkkinarikoksista tuomituista henkilöistä asema organisaatiossa tuomitsemishetkellä saatiin selvitettyä jokaiselta tuomitulta. Korkeimmassa oikeudessa arvopaperimarkkinarikoksista tuomituista tuomitsemishetkellä yksi henkilö toimi hallituksen puheenjohtajana, kaksi henkilöä yhtiön toimitusjohtajana ja yksi henkilö samanaikaisesti sekä yhtiön hallituksen jäsenenä että yhtiön johtoryhmän jäsenenä. Korkeimmassa oikeudessa vuosina 2001–2022 arvopaperimarkkinarikoksesta tuomituista henkilöistä merkittävin määrä oli tuomitsemishetkellä yhtiön toimitusjohtaja.

Tämän tutkimuksen tulosten mukaisesti arvopaperimarkkinarikokseen syyllistynvä henkilö toimii todennäköisesti joko yhtiön hallituksessa tai yhtiön johtoryhmässä. Yhtiön johtoryhmässä toimivien osalta tutkimuksessa arvopaperimarkkinarikoksista tuomittujen osalta korostuvat yhtiön toimitusjohtajan positiossa toimineet henkilöt. Huomattavaa kuitenkin on, että arvopaperimarkkinarikoksiin syyllistyneet henkilöt ovat korkeassa ja

arvostetussa asemassa yhtiössä. Tämän tutkimuksen tulos arvopaperimarkkinarikokseen syyllistyneen henkilön organisaatioaseman osalta mukailee yleisesti talousrikoksissa todettua henkilön asemaa: Sutherlandin mukaan talousrikoksiin syyllistyneet henkilöt ovat yleisesti keskimääräistä suurempien yritysten hallitukseen tai johtoon kuuluvia henkilöitä²⁶¹.

8. JOHTOPÄÄTÖKSET

Talousrikokset ovat suhteellisen näkymättömiä ja ne tapahtuvat laillisen toiminnan varjoissa.²⁶² Talousrikoksien on tutkittu etenkin jatkuessaan ja lisääntyessään vaarantavan ja rapauttavan yhteiskunnan moraalisia perusteita²⁶³. Talousrikoksiin kohdistuva tutkimus on erityisesti näistä syistä yhteiskunnallisesti tärkeää. Talousrikollisuuden tutkimus ja torjuntakeinot painottuvat yleensä valtion fiskaalisten intressien suojelemiseen, kun esimerkiksi Iso-Britanniassa talousrikollisuuden osalta on keskitytty lähinnä pankki- ja rahoitustoiminnan parissa tapahtuvaan talousrikollisuuteen²⁶⁴. Tässä tutkimuksessa on tutkittu rikoslain 51 luvun mukaisiin arvopaperimarkkinarikoksiin syyllistyneitä henkilöitä ja arvopaperimarkkinarikoksen tekijävastuun täyttymistä. Aikaisempaa oikeustieteellistä tutkimusta arvopaperimarkkinarikoksiin syyllistyneistä ei ole juuri tehty, talousrikollisuuden kohdistuneen tutkimuksenkin ollessa varsin vähäistä. Tämän tutkimuksen on tarkoitus laajentaa arvopaperimarkkinarikoksiin kohdistunutta oikeustieteellistä tutkimusta.

Tutkimus on kohdistunut Helsingin käräjäoikeuden, Helsingin hovioikeuden ja korkeimman oikeuden antamien arvopaperimarkkinarikostuomioiden tietoihin vuosina 2001–2022. Tutkimus on kattanut kaikki rikoslain vuoden 1999 uudistuksen jälkeen annetut arvopaperimarkkinarikostuomiot oikeusasteittain vuoteen 2022 asti. Ensimmäiset rikoslain vuoden 1999 uudistuksen jälkeen annetut tuomiot on huomioitu tutkimusaineistossa ja rikoslain uudistuksen vaikutukset ovat tulleet näkyväksi tuomioistuintasolla vasta 2000-luvun alussa.

²⁶¹ Kivivuori – Aaltonen ym. 2018, s. 395.

²⁶² Virta 2002, s. 10.

²⁶³ Treviño 1996, s. 262–264.

²⁶⁴ Virta 2002, s. 4.

Arvopaperimarkkinarikoksiin syyllistytään Suomessa massarikollisuuteen verrattuna marginaalisesti. Huomioitavaa on, ettei arvopaperimarkkinarikoksiin syyllistyminen ole Suomessa yleistä. Tätä puoltaa se, ettei vuosina 2001–2022 ole ollut kaikissa oikeusasteissa yhteensä kuin 61 ratkaisua, joissa tutkittuna päärikkoksena on ollut arvopaperimarkkinarikos. Tutkimusaikana keskimäärin yleisin arvopaperimarkkinarikos, johon syyllistytään on rikoslain 51 luvun 1 §:n mukainen sisäpiirintiedon väärinkäyttö ja rikoslain 51 luvun 2 §:n mukainen törkeä sisäpiirintiedon väärinkäyttö sekä arvopaperimarkkinoita koskeva tiedottamisrikos. Huomioonotettavaa on, ettei tutkimusaikana oikeusasteissa tuomittu yhtäkään rangaistusta rikoslain 51 luvun 2a §:n mukaisesta sisäpiirintiedon ilmaisemisesta. Tutkimuksen perusteella, kun arvopaperimarkkinarikoksia alettiin kriminalisoidaan rikoslaissa vuoden 1999 jälkeen, on yleisin arvopaperimarkkinoihin kohdistunut rikos ollut joko sisäpiirintiedon väärinkäyttö perusmuotoisena tai kvalifioituna tai arvopaperimarkkinoita koskeva tiedottamisrikos. Rikosten saattavat esiintyä myös samoissa tekokokonaisuuksissa.

Sisäpiirintiedon väärinkäytösrikokseen tai arvopaperimarkkinoita koskevaan tiedottamisrikokseen syyllistymisen yleisyys verrattuna muihin arvopaperimarkkinarikoksiin Suomessa saattanee selittyä sillä, millainen keskimäärin arvopaperimarkkinarikokseen syyllistynyt henkilö on. Tutkimusaineiston perusteella arvopaperimarkkinarikokseen syyllistynyt henkilö on Suomessa keskimäärin sukupuoleltaan mies, iältään 45–64 -vuotias korkea-asteen koulutuksen saanut henkilö, joka on tuomitsemishetkellä toiminut jonkin pörssiyhtiön hallituksen jäsenenä. Sisäpiirintietoa on oletettavasti saatavilla juuri pörssiyhtiön hallituksen jäsenille ja hallituksessa käsitellään pörssiyhtiössä tulevaisuudessa tapahtuvia muutoksia, kuten yhtiössä mahdollisia yrityskauppoja, osakeanteja tai toimintojen sulautumisia. Tällaisten muutosten voidaan olettaa vaikuttavan esimerkiksi pörssiyhtiön osakkeeseen, ja tällainen tieto voidaan laskea sisäpiirintiedoksi sen täyttäessä MAR-asetuksen vaatimukset tiedolle.

Huomattavaa tutkimustuloksissa on, että arvopaperimarkkinarikoksista suurin osa on ollut sukupuoleltaan miesten tekemiä rikoksia ja lähes jokaisella tuomitulla on ollut korkeakoulutus. Arvopaperimarkkinarikokset kohdistuvat tietynlaisen ihmistyyppin tekemiksi teoiksi, ainakin tutkimuksen kohteena olleena ajalla. Rikosten tekeminen miessukupuoleltaan oleviin henkilöihin noudattaa massarikollisuudenkin osalta havaittua linjaa:

miehet syyllistyvät Suomessa naisia todennäköisemmin rikoksiin. Yleisesti yhteiskunnan jäseniin verrattuna arvopaperimarkkinarikoksiin syyllistyvät henkilöt ovat lähes kaikki korkeakoulutettuja. Korkeakoulutuksen painottuessa arvopaperimarkkinarikoksiin syyllistyvien henkilötekijöiden joukosta erityisesti erottuvana henkilötekijänä saattaa selittyä sillä, millaisessa asemassa organisaatiossa arvopaperimarkkinarikoksiin syyllistyvät henkilöt keskimäärin ovat tämän tutkimuksen tulosten mukaan. Pörssiaseman hallituksessa voidaan olettaa olevan, ainakin keskisuurissa ja suurissa yhtiöissä, tarkan valitsemisprosessin läpikäyneitä henkilöitä, joilta arvostetaan perehtyneisyyttä ja oppineisuutta.

Tutkimus on kohdistunut 21 vuoden ajalle nykymuotoisiin arvopaperimarkkinarikoksiin ja aikaan, jolloin arvopaperimarkkinarikokset on kriminalisoitu rikoslaissa. Arvopaperimarkkinarikoksiin syyllistyneiden henkilöiden osalta tämä tutkimus on antanut alustavan ymmärryksen siitä, kuka syyllistyy arvopaperimarkkinarikoksiin Suomessa ja millaisia henkilöt ovat olleet tuomitsemishetkellä. Tulevaa tutkimusta lienee tarpeellista tehdä, jotta arvopaperimarkkinarikoksiin syyllistyvien henkilöiden kuvaa voidaan tulevaisuudessa tarkentaa.